

ZOLTÁN MÁRTA

A spanyol hadsereg a demokratikus átmenet idején

Egyetemi doktori értekezés

Témavezető:

**Prof. Anderle Ádám
tanszékvezető egyetemi
tanár**

Budapest, 1996.

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS

A politikai átmenet	4
---------------------	---

Bizonytalanság és katonai szembenállás

Belülről megtervezett átmenet és paktumos reform	8
--	---

A katonai elégedetlenség erősödése	11
------------------------------------	----

A demokrácia megítélése	12
-------------------------	----

A SPANYOL HADSEREG KÉT ÉVSZÁZADA	15
----------------------------------	----

Katonai puccsból polgárháború	24
-------------------------------	----

Katonai részvétel a kormányban	30
--------------------------------	----

Nemzedékek és útkeresés a spanyol hadseregben a Franco-rendszer idején	34
--	----

Milyen hadsereget örökölt az éppen születő demokrácia? _	49
--	----

Hajthatatlanok, reformista szövetségek és katonai modernizáció	54
--	----

HADSEREG ÉS TÁRSADALOM	60
------------------------	----

A közelmúlt értékelése	64
------------------------	----

A hadsereg az átmenet folyamatában	69
------------------------------------	----

Katonapolitikai események 1976-78-ban	72
---------------------------------------	----

Az 1978-as új Alkotmány a fegyveres erőkről	101
---	-----

Katonai szervezkedések 1980-81-ben	106
------------------------------------	-----

A király és a fegyveres erők	124
------------------------------	-----

A terrorizmus és a hadsereg	135
-----------------------------	-----

A katonák és az amnesztia	139
---------------------------	-----

BEFEJEZÉS	144
-----------	-----

Jegyzetek	146
-----------	-----

Irodalomjegyzék	149
-----------------	-----

BEVEZETÉS

A Franco-diktatúrából a demokratikus, alkotmányos monarchiába való politikai átmenetet sokan modellértékűnek tekintették Kelet-Európa diktatórikus rendszereinek békés, nagy megrázkódtatásoktól mentes lebontása számára. Magyarországon is egyre többször hivatkoznak történészek, politikusok a spanyol - követendő¹ példára. Tényleg olyan békés volt-e ez az átmenet? Egyre többen igyekeznek feltárni azokat a mélyben zajló folyamatokat, eseményeket, amelyekről annak idején csak nagyon kevesen tudtak. Az utóbbi néhány évben sorra jelennek meg az akkori főszereplők visszaemlékezései, újságírók tényfeltáró kötetei. S az első próbálkozások tanúi lehetünk a téma szépirodalomban való megjelenésének is. Ugyanakkor érdekes azt tapasztalni, hogy a spanyolokkal folytatott beszélgetésekben, amint az ország problémáiról, politikáról, gazdasági helyzetről, stb. kerül szó, még mindig vannak - bár a 80-as évekhez viszonyítva egyre kevesebben- akik a Franco-rendszert emlegetik, mint pozitív példát: akkor volt munka, fegyelem, közbiztonság, erkölcs, vallásosság, stb.

Ennek az áráról azonban kevés szó esik. Sem a feljelentők, besúgók hadáról, a politikai foglyokkal teli börtönökről, sem a gyülekezési tilalomról, a megmozdulások, tüntetések vérbefojtásáról, a sztrájkok, terrorista cselekmények szaporodásáról, a megtorlásról, stb. nem beszélnek ilyenkor. Pedig ezek is ugyancsak a Franco-korszak történetéhez tartoznak.

Tény, hogy hosszú évekig az volt jellemző erre az átalakulásra, hogy nem emlegették fel senkinek, senkivel kapcsolatban a múltat: hiszen a politikai, gazdasági élet főszereplői az esetek többségében szinte ugyanazok az emberek maradtak, akik már Franco idejében is jelentős szerepet játszottak. Mi volt ennek a hallgatásnak az ára? Ezt a kérdést teszi fel 1991-ben megjelent könyvében Gregorio Morán¹, s rajta kívül is sokan mások.

¹ Morán, Gregorio: El precio de la Transición Ed. Planeta, Barcelona, 1991.

A hadsereg, a katonák szerepe a politikai átmenetben- erről a témáról spanyol tisztekkel beszélgetve azt tapasztaljuk, hogy még a fiatalabbak között is vannak "nosztalgikusok", másrészt még mindig jelentős hatalom van a régi rendszer híveinek kezében. Az 1974-ben alakult, majd 1976-ban elítélt illegális Demokratikus Katonai Unió (U.M.D.) volt tagjait még mindig gáncsolják előmenetelükben, ill. hátrányos megkülönböztetésben részesülnek. A mozgalmukról szóló irodalom 1995-ben még mindig "tiltott" irodalomnak számít katonai körökben, alig egy-két szerző tesz róluk említést. Az 1976-os amnesztiával is csak a szabadságukat nyerték vissza, a hadseregbe azonban még 1982-ben, a Szocialista Párt győzelme után sem kerülhettek vissza. 1986-ig kellett várniuk, hogy egy törvény kimondja a katonai (volt köztársaságiakra és "úmedosokra" vonatkozó) rehabilitációt is. A gyakorlatban azonban az aktív szolgálatba visszahelyezésüket kérőket is csak rendelkezési állományba helyezték. Szolgálati idejüknek megfelelő rendfokozatukat ugyan megkapták, de rövid időn belül világossá vált számukra, hogy távoltartják őket a valódi, azaz parancsnoki beosztásoktól. Mások visszakerültek a hadseregbe, de azonnali tartalékos állományba helyezéssel.²

Az átmenet első időszakában ugyanis a régi maradt a teljes rendőri, katonai apparátus; a tisztek még a régi katonai kiképzés szellemében nevelkedtek; a katonai intézményekben, létesítményekben még a régi jelképrendszer élt, pl. Franco fényképe a falon. A tábornoki kar befolyása a politikai életre csak lassan volt visszaszorítható. A hadseregbe ivódott olyan régi eszmék, értékek, mint Spanyolország egysége, a vallásosság, a kommunizmus-ellenesség, nehezen adták át helyüket az olyan új politikai eszméknek mint az autonómia-kérdés, a Kommunista Párt legalizálása, a Szocialista Párt előretörése, a hadsereg nem-beleszólása a politikai döntésekbe, stb.

A régi szellemben nevelkedett, életüket abban a szellemben eltöltött katonai vezetőktől nehezen várható el a gyors szemléletváltás. A téma érzékenységeket és félelmeket érint. Ez az oka annak, hogy bár spanyolországi kutatóútjaim során több interjút készítettem tábornokokkal, főtisztékkel, egyikőjüktől sem kaptam engedélyt arra, hogy véleményükre, közölt információikra név szerint hivatkozzam.

² Pérez Henares, A.-C.A.Malo de Molina-E.Curiel: *Luces y sombras del poder militar en España*, Ed.Temas de hoy, Madrid, 1989. 90.o.

Dolgozatomban elemezni kívánom a hadsereg és a demokratikus átmenet viszonyát. A fegyveres erők Franco-korszakban betöltött szerepéből, helyzetéből kiindulva bemutatom: az átmenet kritikus esztendeiben (1976-1981) a társadalom és a sajtó hogyan is szemlélte a katonákat, s maga a testület hogyan viszonyult a demokratikus átmenet nagy történéseire.

E korszak spanyol politikai történéseivel foglalkoztak már magyar kutatók is (Anderle Ádám, Harsányi Iván, Szilágyi István, Simon János, Todero Frigyes, Gömöri Endre), s munkáikban óhatatlanul beszélniük kell a katonai problémáról is, amely végigkísérte a politikai átmenetet, azonban részletesen, és főleg "minden oldalról" - azaz a hivatalos civil és katonai közlemények, sajtó, a közvélemény, a legfelsőbb katonai vezetés és maguk a katonák mint egyének oldaláról - nem vizsgálták a kérdést.

Munkám során a korabeli spanyolországi politikai és katonai szaksajtót, a témához kötődő visszaemlékezéseket és e témával foglalkozó írásokat használtam fel a katonai szabályzatokkal, rendeletekkel történő szükséges konzultáció mellett. Természetesen a spanyol átmenetről szóló gazdag politikatudományi és publicisztikai irodalmat is kritikailag áttekintettem, felhasználva ezek hasznos adatait is.

Ennek a széles, sokrétű irodalomnak, úgy tűnik, egy nagy központi kérdése volt (van): vajon a fegyveres erők és a társadalom viszonya hogyan is alakul, remény van-e arra, hogy a katonák visszatáljanak a civil társadalommal való jó kapcsolatba.

Kutatásaim kronológiai határait 1976-1981 közé határoltan folytattam. Ez a spanyol átmenet első, legnehezebb korszaka Franco tábornok 1975 végi halálától a politikai intézményrendszer kialakításának lezártáig (a politikai pluralizmus kialakulása, demokratikus választások, az új alkotmány elfogadása).

A politikai átmenet

A spanyol politikai elit a francóista autoritárius rendszert magának a rendszernek az intézményein belül, onnan kiindulva bontotta le. Ez más országokban sokak számára viszonyítási pontot jelentett, de nem vették figyelembe, hogy milyen bonyolult folyamat állt mögötte. Fő jellemzői a kompromisszumok, a tárgyalásos megoldás volt. De a modellnek kikiáltott, idealizált megoldás mögött állandóan ott feszült a megosztottság, a kompromisszumok habozó, bizonytalan jellege, a népi támogatottság csökkenése, a terrorizmus terjedése és a hadsereg heves kísérletei a változások megállítására, akadályozására. Mindezek a tényezők eléggé bizonytalanná tették a sikert.

Bizonytalanság és katonai szembenállás

A hadseregnek továbbra is volt hatalom a kezében és a legnagyobb erővel rendelkező intézmény maradt. A fegyveres erő monopóliuma és a politikai befolyás lehetősége az egyetlen olyan intézménnyé tették, amely erejével visszafordíthatta a politikai változásokat, megakadályozhatta az átalakulást.

A hadseregben bizonytalanságot okozott, hogy nem értették a kormány nehézségeit, a társadalmi feszültségek fokozódását. Az autoriter rendszer utolsó fázisában a civil reformerek viszont nem rendelkeztek pontos adatokkal arról, hogy a hadsereg milyen mértékben támogatná, ellenezné vagy maradna semleges a rendszerváltozás során.³

Az 1974-ben a hadseregben belül illegálisan megalakult UMD szervezet az ellenzék reményeit fokozta, de az 1975-ös igen erőteljes visszaszorításuk és a felső katonai vezetés új "hűségfogadalma" a francóizmus mellett lecsillapította a reményeket.

Spanyolországban az autoritárius rendszert nem fegyverrel döntötték meg és nem külső katonai kudarc okozta a bukását. A demokratizálódás magából a rendszer

³ Agüero, Felipe: Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en perspectiva comparada. Alianza Editorial, Madrid, 1995. 20-21.o.

legalitásából fejlődött ki és a folytonosság széles skálája jellemezte. Ennek legláthatóbb eleme a hadsereg volt, amelyben semmiféle tisztogatás nem ment végbe. Azok a tábornokok és admirálisok, akik az egész átmenet alatt és még utána is megmaradtak a legjelentősebb katonai beosztásokban, ideológiailag, politikailag a polgárháború alatt "nevelkedtek". A győztes hadseregben szolgáltak, amely leverte a "vörösöket" és a köztársasági hadsereget, és amelynek szerepe mindig is a francóista ideológia és intézmények védelme volt az „anti-Spanyolország” erőivel szemben. Mint a Mozgalom tagjainak (a hivatalos francóista szervezet), a legfelsőbb katonai vezetők kötelessége volt az 1939-ben győztes Cruzada (kereszteshadjárat) alapvető eszméinek folytonosságát biztosítani.⁴

A 70-es évek közepétől kezdve, a spanyol társadalomban megkezdődött a "felkészülés" a Franco halála utáni időkre. Mindenki belátta, hogy változásokra lesz szükség, s ezeket a változásokat a régi rend emberei kezdték megvalósítani. A hadseregben ez bizalmat táplált, s ezért igencsak meglepődtek egy idő után attól a sebességtől és mélységtől, amelyeket ezek a változások felvettek. Az egyik ilyen nagy megrázkódtatás a külön haderőnemi minisztériumok megszüntetése volt 1977-ben. Ezek helyett egy védelmi minisztériumot hoztak létre, amelynek hamarosan erősödni kezdett civil jellege. Ezzel egyidejűleg a Junta de Jefes de Estado Mayor (Vezérkari Főnökök Juntája) megszűnt a katonai vezetési lánc legfőbb hatalmi szervezetének lenni. Az 1978-as Alkotmány által kialakított új rend pedig arra kényszerítette a hadsereget, hogy elfogadja a régi, a kormánnyal szembeni autonómiáját biztosító intézmények megszüntetését. Mindezek a tényezők egyértelműen a civil fennhatóság erősödését jelezték. 1982-től, a szocialisták hatalomra kerülésétől pedig a védelmi minisztérium tovább folytatta a teljes civil fennhatóság kialakítását még akadályozó katonai előjogok maradványainak visszaszorítását is.⁵

A spanyol siker fő tényezői egyrészt a 60-as években tapasztalható gazdasági fellendülés (iparosodás, urbanizáció), a nyitás a külföld felé (munkaerővándorlás, piaci kapcsolatok, verseny, turizmus megélénkülésével), a magasabb életszínvonal és tágabb

⁴ Agüero, F. Id. mű: 23.o.

⁵ U.o.

tér a szociális pluralizmusnak, a lakosság körében a tolerancia erősödése voltak, ami enyhítette a "történelem" nyomását. Mindezek a gazdasági és társadalmi változások a rendszer autoriter jellege ellen hatottak. A Caudillo előrehaladott kora, legfőbb támaszának, Carrero Blanconak a meggyilkolása is válságot vetítette előre, s segítette a reformer és újíto mozgalmakat, és nagyobb cselekvési szabadságot biztosított nekik ill. János Károly királynak is a Franco halála utáni változások előkészítéséhez. Az ellenzék mérsékletessége és a politikai elit ügyessége nagyban segítették a tárgyalásokat és a megegyezést. Ezzel konszenzusus reformokkal jellemezhető átmenet vetett véget a francóista autoriter rendszernek. Ennek egyik feltétele az volt, hogy a maximalista álláspontok gyengék voltak és hogy a résztvevők készek voltak a megegyezésre és együttműködésre.⁶

A spanyol demokratikus átmenet sajátos jellemzője volt a katonai ellenzék aktivitása és fenyegető magatartása az átmenet egész időszakában egészen az 1982-es választásokig. A hadsereget érte el a legkevésbé a modernizálás hulláma, ami az állam egyéb szektoraiban és a társadalomban végbement. Másrészt a hadsereg azokban az egyezkedésekben sem vett részt, amely a társadalom egyéb szektorainak egységét erősítette. Ennek egyik oka, hogy a hadsereg mint intézmény, minden tévhit ellenére, a Franco-korszakban sem volt jelen a fontos döntéshozó körökben, szervezetekben, annak ellenére, hogy tagjai esetenként fontos pozíciókat töltöttek be az államapparátusban. A Franco-rendszer nem volt militarizált, a hadsereg nem vett részt sem a kormánypolitika kialakításában, sem a végrehajtásban, a kormányfő kinevezésébe ill. kiválasztásába, stb. sem volt beleszólásuk. A viszonylag gyenge pozícióból induló katonákkal szemben a civil reformerek sokkal kedvezőbb helyzetben voltak a demokratizálódás irányításában. Így a Franco-rendszer hanyatlásakor a katonáknak igen kevés beleszólásuk lehetett az átmenet céljainak meghatározásába. Ennek következtében pedig azoknak megakadályozásához sem volt elég erejük. Ennek

⁶ Anderle Ádám: Megosztott Hispánia. Budapest, Kossuth, 1985.

Anderle Ádám: Spanyolország története. Budapest, Móra, 1992.

Agüero, F.: Id. mű: 24-25.o.

ellenére ellenállásuk a civil fennhatósággal szemben, a legitim civil hatalom iránti lojalitásuk hiánya végigkísérte fenyegetésként az egész átmenetet. A demokratizálás nemcsak a katonák kiszorítását jelenti a politika területéről és a katonai ellenállás letörését, hanem egyúttal a civil kormányzat előjogának megerősítését a katonai és védelmi ügyekben is.⁷

A hatalmi erőviszonyok kialakulásában lényeges szerepet játszik a civil és a katonai szféra gyengeségének ill. erejének aránya, belső egysége, népi támogatottsága. A politikai átmenet kezdetén a civil hatalom koalíciós jellege, kohéziója erős választói támogatottsággal nagyban hozzájárult olyan reformok bevezetéséhez, amelyek a katonai ellenállást gyengítették a civil kontrollal szemben. Ebben a folyamatban a király is sajátos szerepet játszott a spanyol átmenet kezdetén: mint a folytonosság képviselője, segített a katonák lecsillapításában és közbeavatkozásuk megakadályozásában.⁸ A későbbiekben, a civil hatalom megosztottsága és népi támogatottságának gyengülése erősítette a hadsereg egységét, erejét a civil kezdeményezésekkel szemben és a katonai előjogok védelmében. Ez csúcsosodott ki az 1981-es puccskísérletben: a felgyülemlett sérelmek a meggyengült civil hatalommal szemben nagy horderejű konfrontációhoz vezettek. Az ilyen jellegű erőpróbákból általában az egyik fél nagyon meggyengülve kerül ki, megnyitva ezzel az utat a reformok felé. Ebben az esetben a hadsereg veszített és ez visszavonhatatlanul meggyengítette a "hajthatatlanok" pozícióit és így vált lehetővé mindenfajta demokrácia-ellenes kezdeményezés fokozatos kiküszöbölése.⁹

⁷ Agüero, F.:Id. mű:32, 85.o.

⁸ -- 247.o.

⁹ -- 34-35.,69.o.

Belülről megtervezett átmenet és paktumos reform

A diktatórikus rendszer fellazulása, a demokratizálódási folyamat már Franco életének utolsó éveiben megkezdődött Carrero Blanco, Carlos Arias Navarro idejében és támogatásával, a technokrata, a pénzügyi és gazdasági oligarchia kezdeményezésére. "A spanyol uralkodó oligarchia, nagy politikai rugalmasságot tanúsítva, 1974-1978 között "váltott", elhagyta a francóizmust, és az ellenzék polgári politikai erői mögé állva, érintetlenül hagyva az erőszakszervezeteket, mindvégig biztosította önmaga hatalmát, miközben a fasiszta politikai rendszert polgári demokratikus monarchiává engedte átalakulni." ¹⁰

A katonákat megnyugtatta a Franco által kinevezett király személye és a régi hatalmi elit irányítása. Ezért az átmenet elején viszonylag nyugodtan fogadták az eseményeket. Amikor 1969-ben Franco utódjának János Károlyt nevezte meg, hangsúlyozta közvetlen kapcsolatát a régi spanyol dinasziával, hűségét a rendszer elveihez és intézményeihez és szoros kapcsolatát a szárazföldi és légierőkkel, valamint a haditengerészettel. Amikor János Károly trónra lépett, hasonló témákat érintett beszédében. Mint Franco örököse biztosítani akarta magának a hadsereg hűségét, lojalitását és támogatását az átmenethez. Államfővé és a fegyveres erők főparancsnokává történő kinevezésekor kifejezte háláját Franco Generalissimusznak és a fegyveres erőket mint az Alaptörvényekben foglaltak végrehajtásának garanciáit említette. ¹¹

Spanyolországban a demokratikus átmenet másik sajátossága, hogy a katonáknak nem kellett garanciákat kérniük az új rezsimtől az esetleges megtorlásokkal szemben a múltbeli bűnökért. A polgárháború atrocitásai és az emberi jogok már régóta nem számítottak konfliktusos kérdéseknek. Mindkét oldalon rengetegen estek el és ez a téma inkább önmérsékletre intett mindenkit. (268.500 ember halt meg a

¹⁰ Anderle Á.: Megosztott ..., 186-187.o., Anderle Á.: Spanyolország ..., 141-142.o., Agüero, F. Id. mű: 115.o.

¹¹ Carlos Fernández Santander.: Los militares en la transición política, Argos Vergara, Barcelona, 1982. (348 o.), 51.o., Agüero, F. Id. mű 116-117.o.

polgárháborúban harci vagy katonai cselekményekben, illetve kivégzések során. A háború utáni időszakban -1961.decemberéig 23.000 köztársaságit végeztek ki.¹²

1975. októberében Pita da Veiga admirális, tengerészeti miniszter a következőképpen fogalmazta meg a fegyveres erők szerepét az új körülmények között: "Estamos firmes para que los políticos hagan su política. Nosotros velamos por la seguridad de la Patria y por que no se alteren sus esencias, de las que somos depositarios."¹³

Arias kormányfő nem tudta felvenni a reformerek és a király által igényelt megújítási tempót, ezért mennie kellett.¹⁴ Adolfo Suárez, az újonnan kinevezett kormányfő szintén a régi rendszer neveltje volt, így a katonák még mindig bizalommal tekintettek a jövő felé. Suárez szeptember 10-i beszédében tiszteletét fejezte ki a múlt iránt, de határozott demokratizálási terveit sem hallgatta el: szabad választásokat ígért a Kongresszusban 1977 júniusában, amelynek eredményeként a választói képviselők által biztosított hatalom belekezdhet olyan komoly témák megoldásába, mint a történelmi régiók autonómiája, a szakszervezetek problémája, a fiskális reform, stb. Az új intézmények, a kongresszus, a kormány feladata lesz az alkotmány felülvizsgálata. Suárez, ismerve a katonák ragaszkodását a régi rendhez, elvekhez és tartva az esetleges merev ellenállásuktól, a beszéd előtt két nappal magához hívatta a három haderőnem legfelsőbb tanácsait. Igen szokatlan lépés volt, hogy nem a haderőnemi miniszterekkel és vezérkari főnökökkel beszélt csak meg az ügyeket, hanem rajtuk kívül egyszerre magához kérte az összes katonai kerületparancsnok tábornokot, admirálist, a Katonai Legfelsőbb Bíróság elnökét, a Guardia Civil főigazgatóját és a Király katonai őrségének vezető tábornokát (cuarto militar del Rey). De Santiago védelmi ügyekért felelős kormányfő-helyettes próbálta megakadályozni ezt a találkozót azért, hogy a hadsereget ne kapcsolhassák a politikai reformokhoz, de Suárez nem engedett.¹⁵

1976-77-ben a kormány intézkedéseit, terveit nagy népi támogatottság kísérte, aminek látható eredményeit a népszavazásokon és választásokon lehetett lemérni. Ezen kívül igen jelentős volt a politikai elit nagyfokú konszenzusa a nemzeti megbékélésért: a kommunisták elfogadták a monarchiát, az Egyházat, az Egyház semleges maradt, a

¹² Agüero, F.Id.mű: 117.o., Stanley Payne, The Franco Regime, 219.o., (Id. Agüero, 188.o.). További adatokat l. Anderle Á.: Spanyolország ..., 136-137.o.

¹³ cit. Jesús Ynfante, El Ejército de Franco y de Juan Carlos, Ruedo Ibérico, 1976, 137.o.)

¹⁴ Anderle Á.: Megosztott ...,192.o., Spanyolország ..., 146.o.

¹⁵ Agüero,F., Id.mű, 137-138.o., Carlos Fernández, Id.mű, 107.o.

szocialisták is mérsékelték követeléseiket, a kormány pedig nem a jobboldallal szövetkezett és nem pártérdekű alkotmányt készítettek elő. A sajtó (kivéve egy-két szélsőséges lapot, mint az El Alcázar, El Imparcial, Fuerza Nueva), a demokrácia mellett kardoskodott. 1977. január 29-én és április 16-án az El País, Arriba, Pueblo, Informaciones, Ya, Diario 16 c. újságok közös szerkesztőségi cikkben fejezték ki tiltakozásukat, aggodalmukat az országban zajló események, mint pl. a Hadsereg Legfelsőbb Tanácsának a Kommunisták Pártjának legalizálását elítélő nyilatkozata miatt. (Nem publikálta a közös cikket az ABC és El Alcázar).. A tisztikar sem volt egységes, a szélsőségesek egyre inkább a politikai színpad szélére szorultak. A Galaxia-terv (1978. november 11.) sem kapott széles támogatottságot, tisztviselők fedezték és jelentették fel.¹⁶

Az erős civil kohézió, a nagy népi támogatottság és a megosztott, gyenge pozíciókból induló hadsereg kezdeményezés-hiánya voltak azok a legfontosabb tényezők, amelyek a spanyol demokratikus átmenet első időszakában a sikereket biztosították.

Diktatúrákból szabadult országok között Spanyolország volt az egyetlen, ahol az új alkotmány kidolgozásában minden politikai csoport részt vett, minden korlátozás nélkül. Ebből az alkotmányozó folyamatból azonban a hadsereget teljesen kizárták. Egyet nem értésüket azonban így is kifejezték olyan kérdésekben, mint a halálbüntetés eltörlése, a lelkiismereti okokból való szolgálatmegtagadás elismerése (ez utóbbi kérdésében Gutiérrez Mellado a szószólójukká vált és elérte, hogy ne kerüljön így konkrétan bele az Alkotmányba), a nemzetiségek elismerése nyelvükkel és zászlójukkal (a haza egységének megőrzésére hivatkozva tiltakoztak ellene). Túlzott ellenkezésük kivédésére az alkotmány végső szövegében a nemzetiségek autonómiához való joga előtt a spanyol nemzet megbonthatatlan egységéről, valamennyi spanyol közös és oszthatatlan hazájáról szól. (a "nemzetiségek" szó többet nem kerül elő a 169 cikkelyben, hanem autonóm közösségekről beszélnek).¹⁷

¹⁶ I. később, a Katonapolitikai kronológia 1978-ban c. fejezetben

¹⁷ Agüero, F. Id. mű, 162-163.o.

Gutiérrez Mellado altábornagy, reformpárti védelmi miniszter (1977. júliusától) szoros munkakapcsolata a kormánnyal, annak reformtörekvéseivel és főleg Suárez kormányfővel, nem tett jót a katonai körökben való elfogadásának. S ahogy csökkent

Suárez népszerűsége, úgy fogyatkozott Gutiérrez Mellado hatalma is a katonák felett. Kinevezései, még ha legálisak is voltak, politikai színezetet kaptak, reformjai pedig a katonai bürokrácia érdekeit és a konzervatívok eszméit sértették. Az akkori hadseregben még mindig a francóisták és a "hajthatatlanok" voltak jelentős többségben, akik mereven ragaszkodtak a régi rendhez, régi kiváltságaikhoz.¹⁸ Ilyen függő probléma, vagyis a "katonai probléma" továbbélése nehezítette a demokrácia konszolidációját.

A katonai elégedetlenség erősödése

Az 1977-es népszavazás, választások után és az 1978-as Alkotmány kihirdetése ellenére, illetve azzal párhuzamosan a fegyveres erőknél érezhető változás ment végbe: egyre több és **hangosabb fegyelemsértés**re került sor. A "merevek", a kemény vonal egyre nyíltabban adott hangot **elégedetlenségének**. A miniszterelnököt és a védelmi minisztert is egyre több bírálat érte, presztizsük rohamosan csökkent. Ennek hátterében az egyre erősödő nacionalista követelések, a főleg a fegyveres erőket támadó terrorista eskaláció álltak, amelyek egyre elviselhetetlenebbé, tűrhetetlenné tették a helyzetet.¹⁹ Ennek példái a Gutiérrez Melladót ért sértések vidéki körútjain, ahol az alakulatoknál a kormánypolitikát és az új alkotmány előkészítését igyekezett elmagyarázni. ~~Az~~ első katonai összeesküvés az ún. Galaxi^a-hadművelet (Operación Galaxia) 1978. november 16-án lepleződött le, nem sokkal az Alkotmányról szóló népszavazás előtt. A katonai hatalom erejének világos bizonyítékeként a két fő szervezőt (Antonio Tejero alezredest és Ricardo Sáenz de Ynestrilla őrnagyot) a katonai bíróság csak hét ill. hathónapi enyhített börtönbüntetésre ítélte saját lakásukban, és ennek letöltése után egyből

¹⁸ F.Agüero, 219-220.o.

¹⁹ F.Agüero, 264-265.o.

visszatérhettek az aktív szolgálatba. Az UMD tisztjeit, akik pedig nem szöttek összeesküvést, jóval szigorúbb ítéletekkel büntették!²⁰

1979. január 3-án az ETA meggyilkolta a madridi katonai kormányzót, Ortín tábornokot. Temetése nagyszabású kormányellenes tüntetéssé fajult, amelyen magasrangú tisztek felborították az előírt menetrendet, vállukra kapták a koporsót és civil csoportok "Hadsereget a hatalomra!" kiáltásaival kísérve vonultak végig Madrid utcáin. Az ETA-támadások fő célpontja a fegyveres erők voltak, provokálni akarták őket, hogy kemény elnyomással, megtorlással válaszoljanak, ami viszont -szándékaik szerint - kiváltotta volna Euskadiban a népfelkelést és ez segíthette volna a baszk nacionalistáknak, hogy elérjék szeparatista céljaikat.²¹

1980 végén a kormány támogatottsága, a civil konszenzus egyre jobban gyengült, a katonai és kemény ellenzék ellentámadása pedig egyre jobban erősödött. Annál is inkább, mivel nyílt támadásaik ellenére továbbra is meghagyták őket fontos beosztásaikban.²² Az alkotmányos és törvényes változások a katonák tényleges hatalmát alig befolyásolták. Sőt, egyes intézkedései még növelték is azt, mint pl. a Vezérkari Főnökök Juntájának létrehozása, amely olyan közös kifejezési fórumot adott a katonáknak, amilyennel korábban nem rendelkeztek. A katonai probléma megoldatlansága csak növelte a katonák agresszivitását és jelentősen késleltette a civil fennhatóság teljes kialakítását, a demokrácia konszolidációját.²³

A demokrácia megítélése

Am a katonai konzervatív és "hajthatatlan" táboron belül sem volt egység. Ennek ékes bizonyítéka volt 1979. májusa, amikor a Hadsereg Legfelsőbb Tanácsában nem tudtak megegyezni a vezérkari főnök személyét illetően. Pedig négy "kemény" vonalhoz tartozó jelölt is szóba jött: Ángel Campano, Jaime Miláns del Bosch, Antonio Elícegui, Jesús González del Yerro altábornagyok. Ők azonban vagy a szükséges

²⁰ F.Agüero, 239-240.o., részletesen I. a Katonapolitikai kronológia 1978-ban c. fejezetben

²¹ F.Agüero, 240-241.o.

²² F.Agüero, 249.o.

²³ F.Agüero, 231-233.old

mértékű támogatottság hiánya miatt, vagy amiatt, hogy nem voltak hajlandók Gutiérrez Melladóval együtt dolgozni, nem vállalták ezt a rendkívül fontos beosztást. Akkor a védelmi miniszternek, Gutiérrez Melladónak kellett választania, de ehhez jóval lejjebb kellett mennie a ranglétrán: José Gabeiras vezérőrnagyot (comandante general) nevezte ki, egyidejű altábornaggyá való előléptetésével. Gabeiras a Hadsereg Legfelsőbb Tanácsában csak a tizennyolcadik helyet foglalta el szolgálati idejét tekintve, így kinevezése igen nagy vihart kavart és jelentősen csökkentette esélyeit a fegyelem és a tekintély helyreállítására az egyre hangosabb kemény vonallal szemben.²⁴ A fegyelemsértések, nyílt bírálatok, provokatív viselkedés gyakran nem vont maga után megfelelő szankciót, s ez még jobban felbátorította a kemény vonalat. Ennek egyik példája volt Juan Atarés Peña tábornok sértése a védelmi miniszterrel szemben, amiért csak könnyű feddésben részesült (1978. végén).²⁵ Luis Torres Rojas tábornokot, a Brunete páncélos hadosztály parancsnokát 1980. januárjában leváltották és áthelyezték La Coruña katonai kormányzóságára, mert felfedezték, hogy a hadosztály parancsnokságán összeesküvőkkel tartott megbeszéléseket. De a nyomozást nem folytatták, és más fegyelmi büntetésben sem részesítették. Prieto szerint azért váltották le viharos gyorsasággal, mert túl energikusan és Madridba túlságosan benyomulva vezette alakulata harcászati gyakorlatait.²⁶ Amikor Quintana Lacaci, Madrid főkapitánya súlyosbításért fellebezett a Galaxia-ügyben kiszabott rendkívül enyhe ítéletek miatt, ezt a Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Tanácsa visszautasította. Ezek az enyhe reakciók éles ellentétben álltak a kormány politikáját nyíltan támogató vagy a "hajthatatlanok" ellenállását leleplező tisztek ellen foganatosított szigorú jogi és fegyelmi intézkedésekkel, mint pl. az UMD tisztek esetében.²⁷

A király és a legfelsőbb katonai vezetés fegyelemre, egységre való felszólításai jól tükrözték a reakciós katonai körök erősödését, civil hatalom elleni szervezkedéseit. Az 1980-as évben civil és katonai sajtóban is gyakran olvasni lehetett egy esetleges

²⁴ F. Agüero, 238.239.o.

²⁵ I. a Katonapolitikai kronológia 1978-ban c. fejezetben

²⁶ Prieto, Martín: Técnica de un golpe de Estado. El juicio del 23-F, Barcelona, ed. Grijalbo, 1982.

²⁷ F. Agüero, Id. mű 246.o.

katonai beavatkozás esélyeiről, terveiről és valószínű résztvevőiről. A kudarcba fulladt 1981. február 23-i puccskísérlet után végzett nyomozás felderítette, hogy a Kongresszus megtámadásában több összeesküvés szála futott össze, amelyekben különböző katonai szektorok vettek részt különböző politikai indítékokkal: az egyik ezredek és alezredek terve volt, akik az 1980.szeptemberi török mintájú puccsot szerveztek és az egész demokráciát és vívmányait akarták felszámolni. Egy másik csoport nyugállományú altábornagyokból állt, akik aktív tisztekkel, civil politikusokkal és szélsőjobb sajtóval is kapcsolatban álltak. Ők is ellenezték a demokráciát, de a monarchiához lojálisok maradtak. Ám nem volt konkrét programjuk. A harmadik csoport az ún. Armada-megoldást (solución Armada) támogatta. Ők szoros kapcsolatban álltak politikai körökkel és nem akarták megszüntetni a parlamentáris monarchiát, csak "helyreigazítani" a folyamatot nagyobb tekintélyt adva a kormánynak, korlátozva az állami decentralizáció túlzásait, megerősítve a terrorizmus-elleni harcot és a fegyveres erők intézményi hatalmát.²⁸

A kormány népszerűségének csökkenésével és az 1981. február 23-i (F-23) puccs szálainak nem kellő felderítésével a katonai szervezkedések, a hajthatatlanok kihívásai, bírálatai nem szűntek meg, ellenkezőleg.

Mindenesetre, mint a bevezető, általános panorámát felvázoló előző oldalakból kitűnik, a demokratikus átmenet első, meglehetősen törékeny hat-nyolc évében a fegyveres erőkon belüli politikai jellegű akciók, mozgások, politikai feszültségek, a francóista kemény jobboldali katonák fellépése eddig meglehetősen homályban tartott/hagyott vonatkozása a hispániai történéseknek. Szisztematikus vizsgálata ezért látszott fontosnak. Mindezt azonban, a folyamatok jobb megértése érdekében, egy szélesebb történeti jellegű beágyazottságban kívánom bemutatni a következő fejezetekben.

²⁸ Inglés, Amadeo Martínez: La Transición vigilada; Del Sábado Santo "rojo" al 23-F, Ed. Temas de Hoy, 1994. 144-154.o.

A SPANYOL HADSEREG KÉT ÉVSZÁZADA

"A katonai szerepvállalás ismerete nélkül fölösleges igyekezet Spanyolország modern történelmének megértése. Ez a főszerep több nemzedéken keresztül "ideológiai" jelleget öltött, amit az utóbbi fél évszázad, a polgárháború és egy a hadseregre támaszkodó totalitárius diktatúra még jobban kihangsúlyozott" - írta Tuñón de Lara a "Spanyol hadsereg és társadalom két évszázada" c. cikkében.²⁹

A hadseregnek a közügyekbe való beavatkozásra való hajlama a történészek többsége szerint a XVIII. században kezdődött, amikor a legfelsőbb katonai vezetőket felkérték, hogy jelentős posztokat töltsenek be a kormányban. De Napóleon 1808-as inváziója alakította igazán ki a makacs katonai beavatkozás előfeltételeit, amely azután a XIX.századi spanyol politika jellemzőjévé vált.³⁰

A függetlenségi háború, amelyet inkább milícia- és gerilla- jellegű csapatok vívtak, mint reguláris erők, megfiatalodást eredményezett az új hadseregben; 1812-ben eltörölték a nemesi származás bizonyítását, habár ténylegesen már régen nem minden tiszt volt nemes a XVIII. sz. végén sem. Ez a függetlenségi háborúban született hadsereg, többségében polgári és népi származású vezetőjével, nem nyerte meg a Szent Szövetség támogatásával visszatért VII.Ferdinánd tetszését, aki addig ment, hogy 1823-ban bezáratta a tisztiiskolákat, és inkább a királyi önkénteseket pártolta. (Tuñón de Lara, id.cikk)

A franciák elleni függetlenségi háború érdekes különlegessége, hogy a király és udvara által hagyott űrt betöltő középosztálybeli politikusok és katonák, a franciák elleni harc ellenére is sokat átvettek a franciák által terjesztett eszmékből, pl. azt, hogy az uralkodónak alá kell magát vetnie egy írott alkotmány megkötéseinek. Az abszolutista Ferdinánd, aki 1814-ben tért vissza a trónra, nem akarta elismerni, hogy változnak az idők. Ezért uralkodását gyakran megrázták a függetlenségi háború volt tisztjei által indított felkelések, akik alkotmányt akartak rákényszeríteni.ⁱ

²⁹ Tuñón de Lara, Manuel: "Dos siglos de Ejército y sociedad españoles" 1,2, El País, 1981. március 20. 9.o. Opinión

³⁰ Hooper, John: Los españoles de hoy, Javier Vegara editor, Madrid, 1987. 74.o.

i A római számmal jelzett jegyzeteket az értekezés végén közöljük.

A spanyol fegyveres erők és a politika kapcsolatában a XIX. században két eltérő szakaszt különböztethetünk meg.. 1814 - 1868 között a hadsereg a politika aktív alakító tényezője, a politikai színpad főszereplője, erőteljesen liberális eszméket képviselve. A restauráció idején (1874-1920), amikor a tőkés nekilendülés körülményei közepette olyan új, modern és súlyos problémák jelentek meg, mint a most születő kis nemzetek mozgalmi, a munkás- és szociális kérdés és a munkásmozgalom születése, a latifundiumok túlsúlya miatti agrárválság - a hadsereget elsősorban a belső rend fenntartására használta fel az uralkodó. Ebben persze szerepet játszott az is, hogy a század végére kialakult a liberális-konzervatív politikai váltógazdaság, amely viszonylag olajozottá tette a hatalom gyakorlását ³¹

A mai hadsereg problémáinak megértéséhez minden e kérdéssel foglalkozó történész az 1898-as nagy kudarchoz nyúl vissza, az utolsó gyarmatok - Kuba, Puerto Rico, Fülöp-szigetek - elvesztéséhez, a teljes katonai vereséghez.

J.I.Martínez Paricio írja tanulmányában: "1898 óriási katonai kudarca után, mivel a felelősök magasrangú személyiségek voltak, mintegy "csend-szerződés" kötött: senki nem elemezte a kudarc igazi okát s nem keresték meg az igazi felelősöket. Máshol a kudarc is szolgál tanulsággul a jövőre nézve, Spanyolországban azonban ez sem történt meg: nem elemezték az eseményeket, s nem született sem dokumentáló, személyes tapasztalatokat, élményeket elbeszélő, sem tiltakozó vagy leleplező irodalom.

A megvert seregek hazatérése igen lehangoló látvány volt. De senki nem foglalkozott velük, az egyéni sorsok tragédiái hivatalosan nem érdekelték senkit. És a katonák mégsem lázadtak föl, nem tört ki puccs. Vajon miért?

Egyesek ugyan emlegették, hogy szükség lenne a hadsereg megfiatalítására, a szárazföldi erők és a haditengerészet átszervezésére, azonban akik erre illetékesek lettek volna, azok nem tették meg a szükséges lépéseket, A háború végeztével a szükséges leszerelést sem hajtották végre, nem csökkentették a vezetői állományt, s ettől az időtől kezdve a hadsereg vízfejűsége állandó probléma, jellemző lesz. Ez pedig a hadsereg fejlődését, korszerűsítését befolyásolta. Most csak a költségeket csökkentették, de a katonai vezetők lehetséges reakcióitól félve, nem csökkentették a személyi kiadásokat. A lefaragás a költségvetés kiképzési, felszerelési, elhelyezési fejezeteit érintette (adatok vannak a fertőző

³¹ v.ö. Anderle Á.: Megosztott ..., Spanyolország ..., 104.o., Tuñón de Lara id. cikk, J. Hooper, id. mű, 76.o.

betegségek elszaporodásáról az áldatlan körülmények miatt). Sok parancsnoknak nem volt beosztott katonája, akinek parancsnokoljon, akinek pedig volt, nem volt mit parancsolnia. Abszurd helyzetek, amelyekből nem volt kiút: a katonai reformokat két tényező torpedózta meg: nem lehetett a hadikiadásokat növelni, másrészt nem lehetett a tiszti létszámot csökkenteni. S amikor a költségvetési hiány miatt a helyzet már tarthatatlan lett, utolsó lehetőségként a sorkatonai szolgálatra behívottak létszámát csökkentették, még mindig megtartva a parancsnoki állományt! Katonák, politikusok, publiciszták emelték fel hangjukat az ügyben, de semmilyen döntést nem tudtak elérni. Ezekben az években előfordult, hogy bizonyos alakulatok csak papíron léteztek, mindössze két hadihajónak nevezhető parkkal több mint 150 admirálist fizettek! Voltak likvidációs bizottságok, amelyek éveken keresztül semmit sem likvidáltak, de megvolt az állománytáblájuk és előmenetelük. Nyolcezer beosztás nélküli tisztet kellett legalább névleges álláshoz juttatni, tehát mérhetetlenül megnőtt a katonai bürokrácia.³²

Spanyolországot erősen megrázta a hazatérő levert, megalázott, erőtlén katonák, tisztek lehangoló látványa. Erről írt Kindelán altábornagy is "Ejército y política" c. könyvében:³³

"A hadsereg komplexusokkal küzd. Nem értik meg kortársaikat. Magukat tekintik az igazságot egyedül birtoklóknak, egyedüli hazafiaknak, igaznak, megbecsültnek. Egoizmusukban igyekeznek a többiekre rákényszeríteni saját véleményüket. Szinte háborút hirdetnek az állam ellen, támadásokat intéznek újságszerkesztőségek ellen."

A kubai és fülöp-szigeteki vereséget mély pesszimizmus követte. Bekövetkezett egy jelenség, amely nem csak Spanyolországra jellemző: a megvert katonák úgy érezték, hogy elárulták őket, hogy a "politikusok" cserbenhagyták őket; teljesen képtelenek voltak észrevenni a szomorú összefüggést azok között az erők között, amelyek a katasztrófához vezettek. Új fejezet és új probléma jelentkezett Spanyolországban: a militarista anarchia. Pontosabban azon az 1895. márciusi napon kezdődött, amikor a madridi garnizon fiatal tisztjei megtámadták az "El Resumen" és

³² Martínez Paricio, Jesús Ignacio: Ejército y militares: 1898-1988, in: España - sociedad y política, (vez.: Salvador Giner), Espasa Calpe, 1990, Madrid. 401-447.o.

³³ Alfredo Kindelán, Ejército y política, Ed. Ares, Aguilar Madrid, 1959, valamint cikk, ABC, 1959.XII.19. 179, 188. o.

az "El Globo" szerkesztőségét, anélkül, hogy a főkapitány felelősségre vonta volna őket ezért, kiváltva ezzel Sagasta lemondását. Az 1898-as vereség, -amikor megsemmisült a flotta és elvesztek az utolsó gyarmatok is - az 1902-ben trónra lépő fiatal uralkodó, XIII. Alfonz stílusa, az erős szociális és katalán konfliktushelyzet növelték a katonák többségének ingerlékenységét és elszigeteltségi komplexusát. Ezután jöttek Barcelonában a sajtószerkesztőségek elleni támadások. A "Cu-Cut" nevű vicclap karikatúrája a hadseregről, stb. annyira irritálta a tisztikart, hogy megnyugtatójukra a Cortes 1906-ban egy Bíraskodási törvényt (Ley de Jurisdicciones) fogadott el, melynek értelmében a hadsereg bíró és fél is lehetett, ha megtámadva érezte vagy tekintette magát. Tehát minden a hadsereget vagy annak tagját ért sértés ügyében katonai bíróság döntött. Ettől kezdve egyre jobban elmélyült a szakadék katonák és civil³⁴ek között.

A magasztos eszmék és az alacsony katonai szakmai színvonal ellentéte növekvő tekintélyvesztéssel járt, a vereség miatt az erősödő társadalmi kritika lassan kollektív kisebbségi komplexushoz vezetett, ami pedig a testület védekező reakcióit váltotta ki: a katonák autonómiájukért és presztizsükért küzdöttek. Ettől már kevés hiányzott ahhoz, hogy politikai nyomásgyakorló csoportként lépjenek föl.

Az 1905-ös években megkezdődött a felelősségrevonások, a rendszeres kritikák időszaka a hadsereggel szemben. A fegyveres erők védekező magatartást vettek fel, s még a liberálisabb, haladóbb gondolkodásúak is a mundér becsületét védték, félretéve személyes meggyőződésüket. A húsz-harminc éve még haladó eszmékért küzdő hadsereg kezdett reakciós magatartást felvenni a körülötte zajló eseményekkel szemben. 1909. júliusában a Barranco del Lobo-i és gurrugui katonai incidensek majdnem katasztrófához vezettek. A katonai vezetés nem tanult a múltból és a józan ész sem jutott érvényre: a harcképes és teljesen feltöltött alakulatok helyett Maura tartalékosokat mozgósított és sorkatonákat küldtek. 1909. július végén Barcelonában akarták behajózni a mozgósított csapatokat. Ez heves népi tiltakozást váltott ki és Barcelonában a Tragikus Hétben végződött.

³⁴ J.Hooper, Id. mű: 77.o., Tuñón de Lara id. cikke

Ezzel új jelenség került felszínre: az antimilitarizmus. A hadsereg vezetői katalán nacionalista fellépésnek minősítették az akciót, pedig valójában népi tiltakozás volt ez a fiaik katonai szolgálatát pénzzel megváltani nem tudó szegények részéről. A sajtótámadások, a Cu-Cut hetilap elleni támadás, a katalán lelkesedés a francia hajók érkezésekor, stb - mind a testületi összetartozást erősítette, de új elemmel kibővítve: katalán-ellenesség és a szeparatizmus réme ettől mint a haza bajainak forrása jelent meg. Így kezdődött a fegyveres erőkből egy belső ellenség-kép megszületése.³⁵

A katonák elérték, hogy egy 1906-os törvény, a Ley de Jurisdicciones kimondta, hogy minden a hazát vagy a hadsereget érintő büntetőben a katonai bíróságok legyenek az illetékesek. 1917-ben pedig létrejöttek a Védelmi Junták: a tisztek önvédelmi szervezetei, amelyek azonban a politikai nyomásgyakorlást szolgálták.

Fontos történelmi pillanatokban a hadseregnek valóban mindig nagyon fontos szerepe van, s ez igaz Spanyolország XX. századi történelmére is, amely az 1898-as katasztrófával kezdődött (utolsó tengerentúli gyarmatok elvesztése), s folytatódott a hosszú marokkói háborúval (1909-1927), amely az odavezényelt (szerencsés) spanyol tiszteknek igazi harci feladatot és rendkívül gyors előmenetelt biztosított. Ugyanakkor az elégtelen kiképzés, a rossz harcmódor és rossz hadműveleti tervek, az igen korlátozott anyagi eszközök miatt a spanyol csapatok nagy veszteségeket szenvedtek el. Végül, az 1912. novemberében Franciaországgal kötött egyezmény meghagyott egy spanyol protektorátust Marokkóban. Ez jelentősen megterhelte a kincstárat, de mederbe terelte a hadsereg törekvéseit. Spanyolország 1913-ban 65.000 embert állomásoztatott Afrikában harci készségben. A spanyol katonai terminológia gyorsan megkülönböztette az "afrikanista" és a "félszigeti" (ami 1917-től a "juntero" (ld. junta) lesz) katonát. Marokkó tovább mélyítette a katonák elszigeteltségét a civil társadalomtól. Az afrikanistákra jellemző volt az állandó veszély magasztalása (exaltación del peligro constante), a gyors cselekvésre való hajlam, a lenéző mentalitás a hátszaggal szemben, a hazafiság értelmezésének kitágítása, némi kolonializmussal, stb. A tizennégy évig tartó háború Marokkóban végső soron súlyos

³⁵ J.I.M.Paricio, Id.mű, 405-406.o.

ballaszt lett mind a hadsereg, mind a spanyol társadalom számára. 1921-ben Annualnál 15.000 főt és 5.000 km -et vesztek a spanyolok. Eközben a Fél-szigeten, a Védelmi Junták (amelyek eredetileg korporatista követelési mozgalmakhoz hasonlítottak) egy év alatt két kormányt buktattak meg ultimátumaikkal, és a hadsereg falusi és városi sztrájkolók ellen harcolt. Azok a katonai szakemberek, akik igyekeztek a tanultakat a körülményekhez igazítani, alulmaradtak a hátszágban vívott érdekháborúk miatt azokkal szemben, akik a személyes bátorságot, vakmerőséget tartották célravezetőnek a kudarcok kijavítására. Ezt a szellemet erősítette a civil és a katonai sajtó. A gyarmati háborúban szerzett legkisebb sérülés is, jó összeköttetéssel, már előléptetést jelentett, háttérbe szorítva a jobban képzetteket.³⁶

A hadsereg, s főleg az expedíciós hadsereg egyre inkább sarokbaszorítottnak érezte magát, ugyanakkor úgy érezte, hogy ő a becsület, hazafiság, igazság, igazságosság letéteményese, amit senki más nem akar meglátni. A hadsereg bezárkózott, ugyanakkor igyekezett a saját igazát rákényszeríteni a külvilágra. A tisztikar követelései kifejezetten testületiek voltak, és nem szakmaiak: nagyobb igazságosságot követeltek az elismerésekkor, a királyi kamarilla befolyásának csökkentését, az illetmények javítását, nagyobb tiszteletet a katonák számára, nagyobb büntetést az őket bírálóknak... Igen kevés szó esett eközben az intézmény hatékonyságát növelő intézkedésekről. A válságból a Védelmi Junták kerültek ki győztesen és nem maga a hadsereg. Ez a győzelem pedig csak még jobban elszakította a hadsereget a társadalomtól. A katonai intézményen belül pedig egy kasztmentalitás sajátos tulajdonságai kezdtek kialakulni.³⁷

A Védelmi Junták politikai szerepvállalása és az előléptetések rendjében a szolgálati idő szigorú figyelembevétele mind békeidőben mind háborúban megosztotta a tisztikart. Az expedíciós hadsereg tisztjei leszereltek s egyre inkább elszigetelődtek: becsapva, elárulva érezték magukat mind a politikusok mind saját bajtársaik által. Magukat elit-katonáknak tartották, akik tudják, milyen

³⁶ J.I.M.Paricio, Id. mű, 408-409.o.

³⁷ U.o.

veszélyekkel jár ez a hivatás, szemben azokkal, akik irodákban és előszobákban vívják csak csatáikat.³⁸

A hadiköltségvetés javát továbbra is személyi kiadások emésztették fel, és nem szereztek be olyan modern haditechnikai eszközöket, amelyek pedig az első világháborúban megjelentek a különböző hadseregekben. Igen kevesen vették csak észre azokat a változásokat, amelyek az európai hadszíntereken mind harcászati, mind logisztikai, mind szervezeti téren, mind a tiszti pálya és feladat modern felfogásában végbementek. A tisztikar nagy része a hadsereg politikai szerepének megerősítésére pazarolta energiáit. Ám megjelent a fiatal tisztek egy olyan csoportja is, amely feletteseik buzdítására és támogatásával igyekeztek az újdonságokat meghonosítani a hadseregben és társaikat gondolkodásra ösztökélni arról, hogy milyen lenne egy korszerű, hatékony hadsereg, amely a társadalom szerves részét képezi, távol a politikai csatározásoktól, és az őt megillető társadalmi feladatot látná inkább el.³⁹

Az egyre romló politikai helyzet (zavargások, sztrájkok, terrorizmus terjedése, korrupt kormányzat, stb.) miatt 1923-ban Madridban négy fiatal tábornok elhatározta, hogy katonai puccsal magukhoz ragadják a hatalmat és rendet tesznek az országban. Tervükhöz, a király XIII. Alfonz javaslatára, megnyerték az 52 éves, erős kezű katona hírében álló Primo de Rivera tábornokot, aki Katalónia katonai kormányzója volt.⁴⁰

"Az 1923-ban életbe lépett Primo de Rivera-féle diktatúra során a katonatisztek a rendőr és a bíró szerepét öltötték magukra. Ezzel tovább erősödött távolodásuk a civil társadalomtól. Ahhoz szoktak az elmúlt időszakok során, hogy ők a népakarat megtestesítői, kifejezőeszközei, s lassan ők váltak a Haza örök értékeinek letéteményeseivé. A Haza sokkal fontosabb, mint az azt alkotó egyének, vélték, s így lassan szétvált Spanyolország és a spanyolok fogalma. Ez igazolást is jelentett az

³⁸ --- 411.o.

³⁹ J.I.M.Paricio, Id. mű, 412.o.

⁴⁰ v.ö. Anderle Á.: Spanyolország ..., 109.o.

1936-os polgárháborúra, amelyet a spanyolok többsége ellen vívtak Spanyolország védelmében! a II. Köztársaság elhúzódó anarchia-állapota miatt" - írta J. Hooper.⁴¹

A katonai vezetők elfordultak tőle, s 1926, 1928-ban már lázadások törtek ki ellene.

1931.április 14-én a választásokon a köztársaságiak győztek. A tisztek a rendszerváltozást természetes módon fogadták el. A király feloldotta őket az esküjük alól, így az új rendszerre esküdhettek fel. Bár ezt egyesek helytelenítették, mondván, hogy a nép akarata változó. A tisztek egy része főleg akkor került szembe a köztársasággal, amikor törvény mondta ki, hogy a régi rend híveit le kell szerelni, valamint bizonyos előléptetéseket jogtalannak nyilvánítottak.⁴²

Az Azaña nevével félmjelzett katonai reformok a tisztikar heves ellenállását váltották ki. Bezáratta a reakciós szellemű zaragozai Academia General Militar-t, menesztette a kétes hírű katonai vezetőket. A diktatúra alatt elbocsájtottakból visszavett 150 hű tisztet. Augusztus 16-án benyújtott reformtervei fő célkitűzése az volt, hogy csökkentse a hadsereg politikai hatalmát, valamint az alakulatok és parancsnoki állomány létszámát. Ezért a hagyományos főkapitányságok helyébe területi parancsnoki jogkörrel nem rendelkező hadosztályfőnökségeket hozott létre, s a megyei katonai kormányzóságokat átalakította katonai parancsnokságokká. Feloszlatta a katonai bírósági szervezetet. A leépítés érdekében megszüntetett több anakronisztikus szervezetet (egyházi, lótenyésztő, alabárdos, stb.), újjászervezte a modern szektorokat, mint pl. a repülési szolgálatból testületet szervezett (servicio helyett cuerpo). A katonai szolgálat idejét egy évre kívánta csökkenteni, az egyetemistáknak pedig még kevesebbre. A 30 napon belül nyugállományba helyezésüket kérőknek pedig anyagi támogatást ígért.⁴³

⁴¹ Hooper, J. Id. mű, 77.o.

⁴² J.I.M.Paricio, Id. mű, 415-416.o.

⁴³ Busquets, J.: El militar de carrera en España, 1984, 36-37.o.

A spanyol hadsereg állománya Azaña reformja előtt és után⁴⁴

	Tábornok	Főtiszt és tiszt	Altiszt	Legénység
Anyország				
1930	163	12.600	-	117.381
1934	83	7.771	4.088	109.502
Marokkó				
1930	5	2.365	-	58.869
1934	3	1.446	733	34.715
Marokkó és Gyarmatügyi Főigazgatóság				
1930	1	454	-	16.141
1934	-	419	-	12.713

A visszarendeződés hívei hevesen támadták a reformot. A sietség és a tapintat hiánya, valamint a reakciós tisztek eltávolításának elmulasztása eleve kudarcra ítélte a tervet.

1933.novemberében a jobboldal győzött a választásokon s ezzel a köztársaság két fekete éve vette kezdetét. 1935.május7.- december 13. a kormányban a hadügyminiszter: Gil Robles, a Vezérkar főnöke: Francisco Franco, a titkárhelyettese Fanjul tábornok, a repülőfőnök Goded tábornok volt. Intézkedéseikben fő törekvésük az volt, hogy Azaña reformjait megsemmisítsék. Így pl. visszaállították a becsületbíróságokat, a Tisztogatási Bizottságokat (Comisiones Depuradoras).⁴⁵

A hadsereg, mely a XIX.században a liberális pártokat támogatta, határozottan eltolódott a régi "rend" (erkölcsi, társadalmi) védelmezőjeként a konzervatívok felé: a nép akaratát, az egyre erősödő regionális mozgalmakat, a munkások harcát, a zavargásokat, sztrájkokat, gazdasági válságot, az új eszméket nem tudták elfogadni.. Így alakult át a kezdetben radikális katonai liberalizmus egy mérsékelt korszakon át egyre

⁴⁴ Katonai Évkönyvekből idézi: "UMD" -Unión Militar Democrática (illegális kiadás, ed. és dátum nélkül, (valószínűleg 1976.), 5.old.

⁴⁵ Busquets, id.mű, 39.o.

konzervatívabb szellemű hadsereggé⁴⁶. "Valójában nem a tisztek ideológiája változott teljesen meg, hanem a politikai paletta csúszott el alattuk: egyre inkább balra tolódott a politikai élet súlypontja (mint ahogy egész Európában is), a tisztikar pedig továbbra is szilárdan ugyanazt a politikai szektort foglalta el, ragaszkodva egy olyan politikai állásponthoz, amely radikálisnak tűnhetett VII. Ferdinánd abszolutizmusával szemben, de az I.Köztársaság alatt már némileg konzervatívnak tetszhetett, a II.Köztársaság alatt pedig kifejezetten reakciónak számított." - foglalta össze Hooper a folyamatot.⁴⁷

Katonai puccsból polgárháború

Az 1936. július 18-án, néhány tábornok- köztük Franco- által kirobbantott katonai felkelés szintén "rendcsinálást" hirdetett meg. A tisztikar hovatarozásáról, állásfoglalásáról sokáig a hivatalos francóista kommentárokban, egyoldalú beállítással, azt állították, hogy egységesen a felkelés mellé állt. Később azonban ez a kép megbomlott, bár mindeddig ellentmondásos állásfoglalások születtek.

A július 18-ai katonai lázadás, a korábbiaktól eltérően, nem hozott gyors eredményt. A hadsereg ugyanis nem csatlakozott egységesen a felkelőkhöz. Erre jó példa mindjárt a kezdet: a július 17-én megindult akció eredményeként Spanyol-Marokkó a felkelők kezére került, de másnap a Ceutából Cádiz felé a felkelőkkel kifutó hadihajó matrózai felkeltek lázadó feletteseik ellen és a köztársaság oldalára álltak. Így 50.000 felkelő katona, az Afrikai Légiónak zsoldos egységei Spanyol-Marokkóban ragadtak és nem tudtak kapcsolatba lépni a szárazföldi felkelőkkel. Francónak a németektől kellett segítséget kérnie csapatainak légi úton való átszállítására. S a katonai felkelés egy hosszantartó, kegyetlen polgárháborúvá alakult át.

1808 (Murat Madrid ellen vonult s ezzel megkezdődött a spanyol Függetlenségi háború) és 1936, a polgárháború kezdete között 44 katonai lázadást (pronunciamiento) robbantottak ki Spanyolországban, de ezek többnyire vértelenek voltak és gyorsan lezajlottak. Egyik sem torkollt polgárháborúba. 1936-ban először

⁴⁶ Id. mű, 58-60.o.

⁴⁷ Hooper, J. Id. mű, 77-78.old.

bomlott meg a hadsereg egysége, s nem elsősorban vallási, politikai, ideológiai eszmék különbözősége miatt. Hiszen voltak liberális érzelműek Franco táborában (Cabanellas, Aranda tábornokok), és voltak katolikus, konzervatív érzelmű tisztek a köztársaságiak oldalán (pl. Salcedo, Herrera tábornokok). Antonio Alonso Baño volt köztársasági belügyminiszter így írt erről később: "A tisztikarnak alig a fele csatlakozott Francóhoz. A tábornoki, főtisztai, tisztikar jelentős része a törvényesség, az alkotmányos rend, azaz a Köztársaság védelme mellett döntött. Azonban mindkét fél propagandája azt terjesztette, hogy az egész hadsereg fellázadt, s ezért bukott el a Köztársaság ill. győzött a katonai puccs. S kialakult az a kép, hogy itt egy nép a hadseregével szemben harcol, illetve a másik fél beállításában a hadsereg mint az ország megmentője szerepel. S azt senki nem vette észre, hogy mennyi hivatásos tiszt kényszerült száműzetésbe."⁴⁸

Ezt az igazságot 30 évvel később a francóista történészek második nemzedéke mondta ki. Ricardo de la Cierva írja: "Nem csatlakozott a felkeléshez a dandártábornokok 80%~~9~~ sem az ezredesek, alezredesek 70%~~9~~ sem az őrnagyok fele. A tisztikarnak több, mint a fele a Köztársaság szolgálata mellett döntött. Le kell menni a ranglétrán őrnagyig, századosig ahhoz, hogy Franco számára kedvező arányt találjunk..."⁴⁹

Ramón Salas Larrazábal, aki hivatásos tisztként szabadon kutathatott a Történelmi Archívumban, ezt írja: "Ha a hadsereg teljes egésze vagy csak az általános⁵⁰ elfogadott százaléka fellázadt volna, a felkelés meglepően könnyen győzhetett volna."⁵⁰

A magát "nemzetinek" nevező oldal fokozatosan megkezdte kiépíteni a totalitárius-rendi állam elemeit, kifejezetten katonai jelleggel, falangista, konzervatív eszmékkel: a hierarchia, egység, rend, fegyelem - hagyományosan katonai értékeket, amelyeket a jobboldal is átvett, rákényszerítették az egész társadalomra. Minden ettől való eltérés bűnnek számított: kommunisták, szeparatisták, szocialisták, liberálisok, demokraták - mind "vörösök", s ők felelősek

⁴⁸ Baño, Antonio Alonso: "18 de julio o la destrucción del Ejército" in: El País, 1981.július 18. 9.old. Opinión

⁴⁹ U.o.

⁵⁰ Salas Larrazábal, R.: "Historia del Ejército Popular de la República", 170.old.

a háborúért. Paradox módon odáig fajultak a dolgok, hogy a Köztársasághoz hű tiszteket kiáltották ki lázadóknak - tehát bűnösöknek!⁵¹

A polgárháború jelentősen átalakította a spanyol hadsereget: a Köztársaság oldalán harcoltakat kizárták a hadseregből, megfosztották rangjuktól, Ötezer három évnél kisebb büntetést kapott katonát ugyan nem tudtak automatikusan kizárni, velük később az ún. tisztogatási törvények (leyes de depuración) végeztek. A polgárháború végén számos köztársaság-párti tisztet kivégeztek. Ugyanakkor, mivel a polgárháború mindkét oldalon gyorsan nagyszámú sereg és tisztikar létrehozását igényelte, összesen 29.023 gyorsított rendszerben kiképzett ún. "ideiglenes" hadnagyot neveztek ki a "nemzeti" hadseregben. Ebből a háború végén 10 709 szolgált még tisztként.. Ők főleg egyetemistákból, Andalúzia, Galicia, Spanyolország középső vidékeinek tehetős közép- és falusi rétegeiből kerültek ki. Társadalmi származásuk ill. a kereszteshadjárat-jellegű háború adta kiképzésüknek köszönhetően ez egy erősen konzervatív, nacionalista, antikommunista, antiliberalis, dogmatikus rétegű tiszti csoport volt.⁵²

A polgárháború után Spanyolország elszigetelődött a külvilágtól. Ennek oka egyrészt a fasiszta diktatúra berendezkedése volt, valamint az, hogy Spanyolország a II. világháborúban, bár semleges maradt, mégis egyértelműen Németország mellett állt, amint ezt a Hitler megsegítésére 1941-ben Szovjetúnióba küldött Kék Hadosztály (División Azul) is bizonyította. A hadosztályt mintegy 20.000 spanyol önkéntes, összesen 45 .000 ember alkotta⁵³, és Franco 1943-ban vissza is rendelte. Valójában a Kék Hadosztály tisztikarának és vezetőinek a spanyol belpolitikában volt jelentős szerepük. A kék szín a falangisták egyeningének a színe volt, s az ún. "kék tábornokok" a hadsereg legradiálisabb csoportját alkották a rendszer egész időszakában, sőt még a politikai átmenet korában is.

Az elszigeteltséghez hozzájárultak a társadalmi feszültségek, a gazdasági csőd. A polgárháború végeztével le kellett volna szerelni a hadsereget, azonban a nehéz gazdasági helyzet és a tisztek sajátos, csak háborús képzettsége miatt a "győztes

⁵¹ Baño, A.A. Id.cikk

⁵² Busquets, J. Id.mű, 109-110.o.

⁵³ Gömöri Endre: Francótól Felipéig. Budapest, Kossuth, 1986. 46.o.

háborúban" résztvevő parancsnokok nehezen tudtak volna máshol elhelyezkedni. Így nem csökkentették a hadsereg s főleg a tiszti állomány létszámát a békeidőben működéséhez elégséges szintre. Ugyan 1953-ban, majd 1958-ban kedvező törvényeket alkottak a tartalékos állományba vonulás elősegítésére, de ez már későn történt. Az érintettek már nem voltak elég fiatalok a váltaéhoz.

Az "ideiglenes hadnagyok" közül 3.000 elesett a harcokban, 16.000 a háború után visszament a civil életbe, 9758 fő két éves ill. később nyolchónapos átképzés után (Academias de Transformación) aktív tisztként maradt a hadseregben. A kedvező tartalékos állományba vonulást segítő törvények ellenére 1969-ben még mindig 3710 tiszt volt az aktív skálában a szárazföldi erőknél. Évente általában 225 tisztet képeztek ki a következő évtizedekben, ami azt jelenti, hogy a háború három éve alatt 43 békeévnél megfelelő létszámú tiszt került a hadseregbe s még 1969-ben is 17 évnél fiatalabb állomány maradt.⁵⁴ Ez igen komoly szervezeti problémákat jelentett, igen lassú előléptési lehetőséget. Ezt áthidalandó megüresedés nélküli csoportos előléptetésekre került sor, ami miatt viszont elértéktelenedtek a rendfokozatok és szervezeti hipertrófia, vízfejűség jött létre. Az "ideiglenesek" általában nyugállományba vonulásukig maradtak a hadseregben, s okozták az előmenetel bedugulását.

A polgárháború győztesei elég gyorsan törvényt hoztak a legyőzöttek felelősségének számonkérésére (1939.február), ugyanakkor, amikor megbocsájtották a győzteseket.⁵⁵ⁱⁱ Az 1939.szeptember 23. törvény általános amnesztiát hirdetett szinte valamennyi, 1931.április 14. és 1936. július 18. között elkövetett bűntett ügyében mindazok esetében, akik bizonyítottan a Mozgalommal azonosultak.⁵⁶ A hadsereg olyan támasz volt, amelynek ereje a fegyelem, és a hierarchiában felettséggel szembeni lojalitás elvének szilárdságában rejlett. A vezetői állományt felhasználták az államigazgatás újjászervezésében is. Bizonyos tisztségeket baráti kapcsolatok révén, mintegy hűségjutalomként adtak katonáknak, de nem a testületnek. "Olyan időszak volt ez, amikor a hadsereg mint intézmény a legalapvetőbb anyagi forrásokkal sem rendelkezett s ereje már szinte csak szimbólikus szintre süllyedt. ... Ettől függetlenül, persze még elég erős volt a belső ellenséggel való szembeszállásra. ... Erejét a

⁵⁴ Busquets, Id. mű, 106-107.o.

⁵⁵ J.I.M.Paricio, Id.mű, 418.o.

⁵⁶ U.o.

Katonai Büntetőtörvénykönyv jelentette, amely a katonai igazságszolgáltatás fölényét tükrözte az általános polgári bírósággal szemben." - írja Paricio.⁵⁷

A hagyományos rendeltetés (külső védelem) helyett, a hadsereget a rendszer politikai eszközként használta: - a rendfenntartó erőket az elnyomásra, a hadsereget pedig elsősorban jogi támaszként: a hadbíróságok ítéleztek civilek esetében is politikai perekben, mindenfajta fegyveres ügyben, fegyveres erővel szembeni ellenállás (ld. tüntetők, sportmérkőzések...), a fegyveres erőket ért sértések ügyében, még 1976-ban is!⁵⁸

A hadseregnek ez a politikai és elnyomó szerepe a Franco-diktatúra háborús eredetéből adódott: a burgosi Nemzeti Védelmi Junta (Junta de Defensa Nacional) 1936. július 28-án hadiállapotot hirdetett, ami 1963-ig teljesen, s részlegesen még tovább is érvényben volt! ⁱⁱⁱ

A legfelsőbb vezetői állomány a régi hadseregből származott és a júliusi felkelés főszereplői voltak. A tisztek nagy része a harcmezőn kapta a "kiképzést" és távol állt a Köztársaság utolsó éveinek politikai életétől. A hadsereg vált az új rend biztosítékává, "gerincoszlopává" ("columna vertebral") s ez politikai szerep. Franco, Carrero Blanco majd az 1967-es Állami Organikus Törvény határozottan nyilatkoztak a kérdésről: a hadsereg a végső és legbiztosabb garanciája az intézményes rendnek, ez a rendeltetése. "A fegyveres erők a felelősek az ország egységének és függetlenségének, területi integritásának, a nemzetbiztonság és az intézményes rend védelmének garantálásáért." - idézi Paricio a törvény részletét.⁵⁹ Külső ellenség, igazi külpolitikai szerep híján (kivéve É-Afrikában gyarmati harcokat), nem volt szükség igazán hatékony hadseregre. Franco hangzatos birodalom-feltámasztási ígéretei ⁶⁰ellenére sorra feladta gyarmati állásait (1956. É-Marokkót, 1958. D-Marokkót, Ifnit, 1968. Río Muni, Fernando Pot). Az anyaországban a főkapitányságoknak, egy-egy altábornaggyal az élükön, jelentős katonai és civil jogköreik voltak. Így a hadsereg a belső ellenségre: kommunistákra, szeparatistákra, liberálisokra, munkásszervezőkre, stb. koncentrált. A győzelme tette lehetővé a felső tisztikar számára, hogy aktívan

⁵⁷ J.I.M.Paricio, Id.mű, 419-420.o.

⁵⁸ U.o.

⁵⁹ J.I.M.Paricio, Id.mű, 424.o.

⁶⁰ Anderle Á.: Megosztott ..., 158.o.

részt vegyen az ország kormányzásában. Közel álltak azokhoz a szférákhoz, ahol a fontos döntések születtek és függésben tartották azokat, akik a hatalmat gyakorolták. A helyzetet a hadsereg szigorú ellenőrző és támogató nyomása jellemezte. "Magasrangú tisztek fontos állami beosztásokat töltöttek be, de szakmai képességeik igen alacsonyak voltak. A katonai hatalom erős volt, de maguk a katonák idejük zömét messsze nem katonai feladatok végzésével töltötték. A vízfejűség még mindig rengeteg pénzt emésztett fel a nélkül, hogy a fizetések valójában magasak lettek volna. A városokban rengeteg egyenruha sétált, de a gyakorlótereken (pénzhiány miatt) szinte nem lehetett katonát látni. Magasröptű szónoklatok fedték el a keserű, gyötrelmes valóságot. A katonák pedig beletörődtek, hogy a sorkatonákkal tengessék napjaikat, hogy feladatuk az analfabétizmus ellen küzdeni (a sorkatonák között), hogy büszkéek legyenek arra, hogy a matuzsálemi korú, múzeumba illő felszerelést valahogy mégis működőképes állapotban tudják tartani. A rendszer vezetői az ország gazdasági helyzetére hivatkoztak, valójában azonban a politikai szándék hiánya tartotta fenn ezt az állapotot"- írja J.I.M.Paricio, jellemezve a helyzetet.⁶¹

Franco igen egyszerűen érte el, hogy a hadsereg, a tisztikar a rendszer mellé álljon. Elsősorban a hagyományosan katonai erények "felkarolásával": hierarchia, egység, rend, fegyelem, hazafiság jelszavaival, amelyek Franco beszédeinek kulcsszavai. A francóista propaganda hatására, az "Új Spanyolországot" szolgálók ideális típusa a "mitad monje, mitad soldado", azaz félig szerzetes, félig katona volt, vagyis aki életét az "ügynek", a szolgálatnak szentelte. Ennek az új típusú elitnek a kialakításában, kinevelésében jelentős szerepet játszott az 1940-ben megalakult "Frente de Juventudes", amelyben az új politikai elitet, vezető réteget mind politikai mind katonai téren meg akarták edzeni.⁶² Ebben a vállalkozásban az egyház is részt vállalt, hiszen az elsajátítandó értékek között vallásos értékek is szerepeltek. A hármas értékrend -katonai, vallásos és falangista- szerinti új katonatiszti nemzedék kinevelését - szolgálta egy, a katonai iskolákba való felvételt előkészítő intézmény, a FORJA is. Célkitűzése az volt, hogy megújító kiutat keressen a jelenlegi politikai helyzetből. A

⁶¹ J.I.M.Paricio, Id.mű, 422-423.o.

⁶² ----- 424.o

FORJA szellemének hatása hosszú távon volt érezhető, ha figyelembe vesszük, hogy hány volt hallgatójuk került később, az átmenet idején is- jelentős katonai beosztásokba.⁶³

Katonai részvétel a kormányban

Franco idejében katonák rendszeresen részt vettek a minisztertanács ülésein, mivel minden haderőnemnek volt külön minisztériuma és a miniszterek - akik, bár nem volt erre előírás, a kialakult gyakorlat szerint aktív katonák voltak. Az összes francóista miniszterek egyharmada katonatiszt volt. Ez az arány 1962-től kezdett csökkenni, a periódus végén már csak az összes kormánytag alig egyötödét adták. Franco legutolsó kormányában pedig már csak a katona-minisztériumokban voltak főtisztek. Franco halála után, 1975. decemberében, János Károly király megerősítette Carlos Arias Navarro kormányfői kinevezését, a kormányfő pedig egy altábornagyot nevezett ki az új védelmi ügyekért felelős kormányfő-helyettesi posztra. A három kormányfő-helyettes között ő volt a hierarchiában az első. Ezzel négyre emelkedett a minisztertanácsban az aktív katonák száma. Ez a kinevezés világosan mutatta, hogy a fegyveres erők garancia-szerepe megerősödött, s hogy a bizonytalan helyzetben szükséges volt fontos személyiségek és intézmények megnyugtatása.⁶⁴ S bár törvény írta elő, hogy a közméltóságot betöltő katonatiszteknek speciális tartalékállományba kellett helyezettetniük magukat (hogy lehetővé váljon más aktív tisztek előbbrejutása a rangsorban, kivéve a Mozgalom Nemzeti Tanácsának tagjaiként képviselői mandátumot szerzett tiszteket, mint pl. Ángel Campano altábornagy, aki képviselő és Madrid főkapitánya is volt), ezt a törvényt Franco idejében nem tartották be, így több képviselő is megtartotta beosztását is a hadseregben. De ők sem a hadsereget mint intézményt képviselték a Cortesben. Számuk azonban fokozatosan csökkent. Ezen kívül a Királyi Tanácsban (Consejo del Reino) és a Régenstanácsban (Consejo de Regencia), a Movimiento Nacionalban és annak Nemzeti Tanácsában valamint egyéb állami és gazdasági tanácsokban is volt magasrangú katonatiszt.⁶⁵ A katonáknak

⁶³ ---- 425.o., Busquets, Id.mű,145.o., Gömöri, Id.mű 132.o., UMD, Id.mű,19-20.old.

⁶⁴ F.Agüero, Id.mű, 93.o.

⁶⁵ --- 93-96.o.

megvoltak a saját szakmai folyóirataik, amelyekben a francóista eszméket és a Mozgalom elveit terjesztették. Néhány tiszt pedig a Volt Harcosok Szövetségében, az Ideiglenes Hadnagyok Testvéri Szervezetében is részt vett, amelyeknek a célkitűzése ugyancsak a Cruzada és a francóista eszmék őrzése és terjesztése volt.⁶⁶

Védelmi és biztonsági kérdésekkel a Nemzetvédelmi Junta (Junta de Defensa Nacional) foglalkozott. Ennek tagjai szintén katonák voltak (a Legfelsőbb Vezérkar főnöke, a katonaminiszterek és a három haderőnem vezérkari főnöke voltak tagjai a kormányfő elnöklétével).

Franco idejében, és így a demokratikus átalakulás elején is, a közrendvédelmi erők ugyancsak a fegyveres erők részét képezték, így a belső biztonság garantálásában a hadsereg jelentős szerepet kapott.^{iv} A legfontosabb közrendvédelmi erők a Fegyveres Rendőrség és a Csendőrség (Policía Armada, Guardia Civil) volt, mindkettő teljesen militarizált szervezetté vált, katonai szabályzatokkal és eljárásokkal, egy katonatábornok parancsnoksága alatt, de a Belügyminisztérium alárendeltségében. A területi hatáskört tekintve ezek az erők a hadsereg területi parancsnokai alá tartoztak. A Guardia Civil vezérkarát a hadsereg tábornokai alkották. 1976-ban mind a Guardia Civil mind az Állambiztonsági Szolgálat főigazgatója aktív katonatábornok volt.

A katonatisztek belső rendvédelmi kompetenciáit erősítette azon nagyszámú tiszteknek a tevékenysége is, akik a különböző felderítő és elhárító szervezeteknél szolgáltak a Belügyminisztérium, a Kormányelnökség, és a Legfelsőbb Vezérkar kötelékében. Az ő feladatuk a belpolitikát, főleg az ellenzék tevékenységét, szerveződését illető információk gyűjtése volt.⁶⁷ Ezeken kívül, a Franco-időszak elejétől életben lévő igazságszolgáltatásra vonatkozó törvény is a katonák szerepét erősítette az államapparátusokban. E szerint katonai bíróságok voltak illetékesek minden a hadsereggel, fegyveres erőkkel, fegyverrel kapcsolatos ügyben a civilek esetében is.^v

Mindezek a példák azt bizonyítják, hogy katonatisztek fontos beosztásokat töltöttek be Franco államapparátusában, de egyikük sem képviselte a hadsereget magát mint intézményt. Ők, személy szerint részt vettek fontos döntések meghozatalában, s

⁶⁶ --- 98.o.

⁶⁷ F.Agüero, Id.mű, 98-99.o.

döntéseikben nyilván szerepet játszott hovatartozásuk, de maga az intézmény nem vett részt a politika formálásában. A negyven év alatt mindössze egyszer döntöttek a kormányfő személyét illetően: akkor, amikor megválasztották Francót. Ezen kívül még egyszer kísérelte meg tábornokok egy csoportja a közös fellépést, amikor 1943-ban levelet intéztek Francóhoz s ebben, emlékeztetve őt hatalmának katonai-korporatív eredetére, próbáltak nyomást gyakorolni rá, hogy adja át a hatalmat a monarchiának:

"sin arrogarse la representación de la colectividad armada" sino como compañeros de armas que "hace cerca de siete años en un aeródromo de Salamanca os investimos de los poderes máximos en el mando militar y en el del Estado", preguntaban "con lealtad, respecto y afecto a nuestro Generalísimo, si no estima como nosotros llegado el momento de dotar a España de ... la forma monárquica. Parece llegada la ocasión de no demorar más el retorno a aquellos modos de gobierno genuinamente españoles"⁶⁸ Franco azonban egyenként beszélt a tábornokokkal és megnyugtatta őket, hogy "majd ha eljön a megfelelő pillanat, meg fogja tenni". És egyik tábornok sem erőltette a dolgot.⁶⁹

A rendkívül alacsony illetmények, az erős létszámcsökkentés, a behatárolt előmeneteli lehetőségek (túltzsúfolt ranglétra), a kezdeményezőkészség büntetése, elnyomása, a szakmai látszat-tevékenységek (irodai pepecselés, igen ritka gyakorlatok, azokon is a múlt csatáit játszották újra...), a győzelmi mámor pillanatai után, a csapatok rendkívül alacsony technikai színvonala, elavult haditechnikai eszközei lassanként kiváltották a tisztikar elégedetlenségét. A magasabbrangú elégedetlenkedők fékentartására jó módszernek tűnt a politikai tisztségek kiosztása. A Logos ügynökség adatai szerint pl. 1975.januárjában a Cortesben és a Nemzeti Tanácsban 22 olyan személy töltött be valamilyen tisztséget, akik a hadsereg kötelékébe tartoztak: 9 aktív, 3 nyugállományú altábornagy, 4 aktív, 1 nyugállományú tábornok, 3 ezredes, 2 őrnagy, a három haderőnemi miniszter mellett; 1938-1975 között 35 katona-minisztere volt Franco tábornoknak, közöttük Carrero Blanco 23 évig - meggyilkolásáig-, ketten 13 évig, négyen pedig 11 évig. Közülük Jorge Vigón, Coloma Gallegos, Pita

⁶⁸ Stanley G. Payne, *Politics and the Military in Modern Spain*, 433-434. old.

⁶⁹ F. Agüero, *Id. mű*, 105. o.

da Veiga még hosszú ideig Franco halála után is hatással voltak a spanyol politikai ill. katonai életre.⁷⁰ De számos magasrangú tisztet találunk különböző Igazgatósági Tanácsban. Franco hű fegyvertársainak előszeretettel adományozott nemesi rangokat. Az alacsony fizetéseket a mellékállások hallgatólagos eltűrésével és bizonyos kompenzációkkal igyekeztek elviselhetőbbé tenni. Így a tisztipálya a problémák ellenére népszerű maradt.

A polgárháború után Franco 2/3-os csökkentést rendelt el, így a szárazföldi erők létszáma egymillió főre, azaz 61 hadosztályról 340.000 főre (22 hadosztályra) csökkent. 1975-ben a 220.000 fős hadseregből 24.000 tiszt volt, ami teljesen aránytalan a többi haderőnemmel: a tengerészetnél 46.000 fő, a légierőnél 35.700 fő volt. A polgárháború vége után a három haderőnemi minisztérium a kormánykiadások 1/3-át emésztette fel. De amikor elmúlt a külső beavatkozás veszélye a szövetségesek részéről, úgy döntöttek, hogy nem kell annyit költeni a fegyveres erőkre. A nagy létszám miatt azonban még az alacsony fizetések is rengeteg pénzt emésztettek fel a védelmi költségvetésből, így szinte semmi nem maradt beruházásokra, modernizálásra, fenntartásra.⁷¹

A 40 év alatt a spanyol hadsereg átalakult, de főleg belterjesen, saját magából táplálkozva, jobbra belső házasságok útján, írja Busquets. Különös helyzet alakult ki a Franco-korszakban. Miközben a külső szemlélőnek úgy tűnik, hogy a hadsereg mindenható, az valójában belső arányaiban, fegyverzetében korszerűtlen, indokolatlanul nagylétszámú, alulfinanszírozott intézményként nehezedett rá a spanyol társadalomra és politikára.

⁷⁰ UMD, 45-47.old.

⁷¹ J.Hooper, Id. mű, 80.o.

Nemzedékek és útkeresés a spanyol hadseregben a Franco-rendszer idején

Az 1936-39-es háború nagy létszámú hadsereg mozgósítását tette szükségessé. Ennek csökkentését a II. világháború és más későbbi események sem tették lehetővé. Ugyan 1953, 1958-ban kedvező törvényeket alkottak a tartalékos állományba vonulás elősegítésére, ez már későn történt: az érintettek már nem voltak elég fiatalok a váltaéhoz.⁷²

Julio Busquets őrnagy, katonai szociológus első ízben 1967-ban kiadott, majd 1984-ben aktualizált, bővített idézett könyvében arról írt, hogy Franco 40 éve alatt négy generáció élt együtt a hadseregben: ezek mind életkoruk, mind tiszti-iskolai származásuk, mind gondolkodásmódjuk, neveltetésük és társadalmi származásuk szerint jelentősen különböztek egymástól.⁷³

Az 1898-as nemzedék "katonai szárnyát" Jorge Vigón, Pedro Laín, Miguel Primo de Rivera képviselték. Ide tartoztak Primo de Rivera államcsínyének főszereplői és Franco puccsának legidősebb vezetői is (Queipo de Llano, Cabanellas, Pozas, Masquelet, Gómez Jordana, Martínez Anido tábornokok, stb.) Ez volt a legidősebb és így a történelmi színről leghamarabb eltűnő csoport.

A Marokkó északi részének meghódításáért vívott afrikai háború (1909-1927) edzette meg az ún. afrikánusok nemzedékét: ez a csoport hivatásos, képzett tisztekből állt, akik fontos katonai posztokat töltöttek be mind Franco idejében, és még a demokratikus átmenet kezdeti időszakában is. A 98-as katasztrófa következményei, hatása őket is sújtotta, ezért többségük keserű, hitét veszített tiszt volt. Az 1915-ös nemzedék jellemzője az, hogy a marokkói háború gyors bevetésüket tette szükségessé, ezért igen rövid kiképzést kaptak: alap-érettségi után csak két évet jártak katonai iskolába. A kiképzés hiányosságait azután egész életükben megsínylették. A tizenhét évig tartó afrikai háború edzette meg őket. Ezért igen bátor, elszánt csoportot alkottak, amely a hivatásának élt, a katonai fegyelmet, a hűséget, a rendet dicsőítette. Azonban megterhelte őket a piszkos háború okozta lelki sérülések sora

⁷² Busquets, Id. mű, 91.o.

⁷³ U.o., 92.o.

(tortúrák, foglyok kasztrálása, stb..) és a hosszú távollét miatt teljesen elszigetelődtek a hazai társadalomtól, a civil élettől. Bizalmatlanok, ellenségesek voltak az alkotmányos demokráciával szemben. A "Correspondencia militar" c. katonai folyóirat is a demokratikus intézmények ellen hangolta őket, miközben a sajtóban állandó támadások érték őket. Az "afrikánusokból" kerültek ki a polgárháború irányítói, majd Franco kormányainak 73,3 %-a. A Nemzeti Védelmi Junta 10 tagjából 9, a civil minisztériumokban a 9 katonából 7, a 10 katoná-miniszterből 7 volt afrikanista. Az 1915-ös nemzedéken belül is három csoport különböztethető meg: a monarchisták, a republikánusok és az afrikanisták. Kétség kívül ez utóbbiak képezték a legnagyobb és legjelentősebb csoportot.⁷⁴

A hadsereg gyakorlatilag két részre különült el: a gyarmati és a félszigeti hadseregre. Köztük jelentős ellentétek feszültek, mivel a gyarmati hadsereg tagjai meteorgyorsasággal haladtak előre a ranglétrán, hiszen a legkisebb hadiérdemért is előléptetés járt. Ezen kívül a kemény katonaélet mellett egy sor előnyt élveztek a meghódított területeken. Speciális alakulatokat alkottak speciális toborzási és vezetési stílussal a reguláris egységek és az 1920-ban megalakított Tercio, azaz Légio élén. Ennek első parancsnoka Franco volt. Az afrikai hadseregben erősödött a küldetéstudat ideológiája: magukat a kereszténység előretolt védőbástyájának, az utolsó nyugati hódítóknak, a nyugati kultúra terjesztőinek tekintették.

Az 1936-os nemzedék három különböző rétegből tevődött össze: az AGM (Academia General Militar - Általános Tisztiiskola) második korszakában képzett tisztekből, másrészt a "régi kadétokból", akik a Köztársaság idején léptek be a hadseregbe, valamint az "ideiglenes hadnagyokból" (alféreces provisionales), akik a háború alatt kerültek a hadseregbe.

Az 50-es évektől a spanyol társadalmat fontos létkérdések gyötörték. Megindult a gazdasági fellendülés, ugyanakkor diáklázongások, zavargások, tüntetések, sajtóviták borzolták a kedélyeket. A Franco-korszak harmadik szakaszát az Opus Dei technokratáinak a hatalomba kerülése és az egyházon belüli ellenzék hangjának erősödése jellemezte. Az egyháznak köszönhetően enyhült az ország nemzetközi elszigeteltsége (1952. eucharisztikus világkongresszus Barcelonában,

⁷⁴ Busquets, Id. mű, 96- 97.o.

1953. konkordátum a Vatikánnal), 1955-ben pedig az ENSZ-be is felvették Spanyolországot.

A gazdasági-ideológiai technokrácia követelése egy új vezető réteg és az ipari demokrácia kialakítása, valamint a haladó Európához való csatlakozás volt. A Franco-rendszer a vallást, a teológiát a társadalmi, szellemi, politikai diszkrimináció eszközeként használta, törekedve az ideológiai abszolutizmusra. A régihez keményen ragaszkodó, integrista, kirekesztő, harcos katolikus és elitista ideológia küzdött a toleráns, önkritikus, nyitásra hajló reformeszmékkel.⁷⁵

Ez a kettősség jól nyomon követhető a hadsereg és a tisztikar vonatkozásában is. Az első évek tábornokai, ezredesei jelentősen különböztek a Franco-rendszer utolsó időszakának tisztjeitől. A hadseregben is, a még jelentős többséget alkotó "mozdulatlanok" mellett megjelentek már a "nyitni akarók". A háború után hivatásos katonatiszti pályára lépők közül a harcoló fegyvernemek szinte teljes tisztikara elvégezte valamelyik tisztiiskolát. A tanulmányok idejét megnövelték. A kor technikai követelményei a tisztektől nagyobb műszaki kompetenciát követeltek.⁷⁶ Ez új, világháború utáni nemzedék tagjai, habár nem vettek részt a polgárháborúban, annak szelleme mégis hatott rájuk: egyrészt kortünet volt a háborús lelkesedés, másrészt a győzők nevelték őket s oltottak beléjük sajátos mentalitást. Azonban a katonai fizetések bizonytalansága és elégtelensége miatt legtöbbjüknek mellékállást kellett vállalnia. Sokan közülük egyetemi tanulmányokat is folytattak "piacképességük" növelése érdekében. A civil élet felé való nyitás a jobb tájékozódásukat növelte. Ennek következtében azonban a legjobbak elhagyták a hadsereget (20 évi szolgálat után nyugállományba vonultak s kapták illetményük 60-80 %-át.).

A hangzatos szövegek a Franco-rendszerről és a Movimiento (Mozgalom) keresztshadjáratbeli győzelméről, a triumfalista vízió mögött egyre nyilvánvalóbbá vált a terjedő korrupció; a vertikális szakszervezetek egyeduralmát egyre inkább rombolták a munkások megmozdulásai; az európai környezetről mint működő, meggyőző politikai valóságról érkező egyre több információ egyre nyilvánvalóbbá

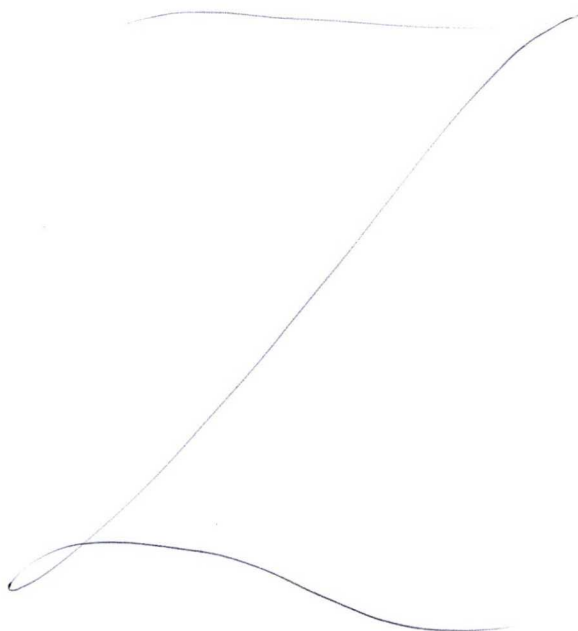
⁷⁵ v.ö. Anderle Á., Spanyolország, 141 - 144. o.

⁷⁶ Busquets, Id. mű, 113.o.

tette szemükben a hazai valóság elmaradottságát, mozdulatlanságát, a szabadságjogok hiányát.

Az USA-val kötött katonai szerződések (1953) nyomán elkezdődött a hadsereg modernizációja is. Megalakultak az önálló magasabbegységek, szakcsapatok és támogató szolgálatok, és másodkézből eddig ismeretlen haditechnikai eszközök érkeztek az országba. Az Egyesült Államokkal 1953-ban aláírt egyezmény egyik kitétele volt "megtenni valamennyi ésszerű intézkedést ahhoz, hogy a spanyol védelmi erő növekedjék, és biztosítani tudják a nyújtott katonai és gazdasági segítség hathatós kihasználását.⁷⁷ A katonai mesterség is egyike lett a többi szakmának, amelyben bizonyos posztok betöltéséhez megfelelő képességek és ismeretek szükségesek, amelyeket nem katonai eszközökkel lehet mérni.

Mindez a katonai identitástudat válságát eredményezte. Nem véletlen, hogy ezidőtájt, 1958-ban fogadták el a Hermandad de Alféreces Provisionales (Időleges Hadnagyság Társasága) alapszabályát, amelyben a Cruzada történelmi emlékét akarták fenntartani.⁷⁸

⁷⁷ J.I.M.Paricio, Id. mű, 426.o.

⁷⁸ --- 426.o., Busquets, Id. mű, 112.o.

A "nyitók" első csoportja az 1948-ban Luis Pinilla tábornok által alapított, az előzőekben már említett⁷⁹ világi katolikus **FORJA** nevű akcióban jelent meg, amely nem konkrét ideológiát képviselt, hanem általában humanista szellemet ültetett el bennük. A későbbi demokrata tisztek zöme "kijárta" ezt az iskolát, s átitatódott erkölcsi, szociális érzékenységgel. Jellemzőik voltak a kiváló emberi erények, kritikus szellem, tolerancia, technikai kérdések iránti érdeklődés, erős katonai öntudat, de nem gőgös, nem lenéző szellem; törekvésük a hadsereg megreformálására, stb. Tagjai közül később többen egyetemet végeztek, vezérkari főtisztok lettek. 1959-ben azonban feloszlatták az intézményt, így tevékenységüket a "Pensamiento y Acción" c. folyóiratban folytatták 1961-ig, amikor a kormány azt is bezáratta.⁸⁰

1973-ban a tanév vége előtt egy héttel, a toledói Gyalogsági Iskolából azért zártak ki viharos gyorsasággal négy hadnagyot, mert "egyetemistákkal tartottak fenn kapcsolatot; bizonyos folyóiratokat (Triunfo; Cuadernos para el diálogo) és egyéb gazdasági, kulturális, szociális témájú könyveket olvastak és tartottak maguknál..."⁸¹

1973-ban tisztek egy csoportja felhívást intézett társaihoz. Ebben a következőket mondták:

"...az utóbbi idők súlyos eseményei és várható folytatódásuk arra ösztönöz minket, tisztek egy csoportját, akik világosan látjuk, hogy mi folyik országunkban, hogy felhívással forduljunk a spanyol hadsereghez azért, hogy felébredjen letargiájából, amelybe egyesek szándékkal süllyesztenek.

Becsületről beszélnek azok, akiket egy ideje a gazdasági csalás és botrányok vesznek körül. (...), akik becsapják az országot gyűléseket szervezve, amelyeken az államfő hatalomrakerülésének 35. évfordulóját dicsőítik...

A hadsereget mint a haza megmentőjét emlegetik azok, akik sosem törődtek azzal, hogy megoldják a hadsereg problémáit; akik azt teljesen harcképtelen állapotban tartják, azok, akik olyan amerikai "segítségből" származó eszközökkel látták el, amelyeket csak az amerikaiak érdekének megfelelően lehet használni, s amelyek a pótalkatrész-utánpótlás esetleges leállításával bármikor üzemképtelenné válhatnak, az említett hatalom kénye-kedve szerint; azok, akik miatt a tisztikar csalódott, szakmailag elégedetlen...

⁷⁹ 29-30.o.

⁸⁰ Busquets, id. mű, 115., 145.o., J.I.M.Paricio, id. mű, 424-425.o., "UMD", id. mű, 19-20.o.

⁸¹ "UMD", id. mű, 37-39.o.; J.Fortes - L.Otero: Proceso a nueve militares demócratas, 22.o.

Mindezzel azonban nem újabb, civilizált országhoz méltatlan lázadásra akarunk buzdítani. Csak a haza igazi problémái felett való alapos elgondolkodásra akarunk mindenkit felszólítani, hogy annak megfelelően igazgassátok cselekedeteiteket, hogy sose hagyjátok, hogy szembefordítsanak benneteket a spanyol néppel. Gondoljatok arra, hogy a hadsereg a népből születik, a népből táplálkozik és a nép fegyveres képviselője."⁸²

Barcelonában Julio Busquets őrnagy köré csoportosultak fiatal, dinamikus, demokrata érzelmű tisztek: olvastak, gondolkodtak, vitatkoztak az ország, a hadsereg problémáiról. Az

1974. április 25-i "szekfűk forradalma" (Portugáliában) győzelme után pedig felvették a kapcsolatot fiatal portugál tisztekkel, elemezték az ottani eseményeket, párhuzamot vontak a két ország viszonyai, politikai valósága között. De úgy ítélték meg, hogy túl nagyok az eltérések, tehát nem lehet utánozni őket, mégis tanulságos volt a tapasztalatcsere. Julio Busquets fellépése 1967-től datálódik, amikor megjelentette szociológiai tanulmánykötetét: "El militar de carrera en España" címmel, amiért 1971-ben perbe fogták és el is ítélték.

E "nyitási" törekvésekre a vezetés ellenreakcióval válaszolt: a tisztiiskolai és az egységeknél folyó kiképzést, nevelést erős politikai tartalommal töltötték meg, a tisztek személyi lapját pontosabban kezdték vezetni. Újjászervezték a belső hírszerző szolgálatokat s olyan reakciós szervezeteket hoztak létre, mint pl. a (Volt)Harcosok, Ideiglenes hadnagyok Szövetsége. A Ley Orgánica del Estado (1967) pedig a fegyveres erők feladataként az intézményes rend védelmét írta elő. Az alakulatoknál kifejezetten politikai témájú előadásokat szerveztek.⁸³

1974.szeptemberében Julio Busquets szervezésével néhány demokrata érzelmű tiszt titkos gyűlést tartott Barcelonában. Ők hozták létre az Unión Militar Democrática (Demokratikus Katonai Egyesülés), rövidítve: U.M.D. szervezetét.⁸⁴

A csatlakozók fő motiváló tényezői szakmaiak voltak: a csalódottság, a tehetetlenség, a hadsereg külső (amerikai) függősége, hatékonyság-hiány miatti elégedetlenség. December 28-án tartották második gyűlésüket, s ezen megfogalmazták Kiáltványukat és Eszméiket (Manifiesto, Ideario)⁸⁵. Szervezeti, biztonsági kérdésekről, cselekvési

⁸² Carlos Fernández, S. id. mű, 16-17.o.

⁸³ Carlos Fernández, id. mű,

⁸⁴ Busquets, id. mű, 115.o.

⁸⁵ "UMD", id. mű, 48-60.o.

irányokról, pénzügyekről beszéltek, s a politikai pártokkal való kapcsolatfelvételtől. Tagjai között mindhárom haderőnem különböző rendfokozatú és korú hivatásos tisztjei voltak, néhány tiszthelyettes szinte valamennyi helyőrségben. Célul tűzték ki a hadseregen belüli liberális és demokratikus vonal erősítését, humán és szakmai képzettségük tökéletesítésével.⁸⁶

¿Dónde están los capitanes? (Hol vannak a századosok?) c. írásában a portugáliai "szekfűk forradalmával" kapcsolatban az UMD úgy vélte, hogy, bár annak hatására Spanyolországban is sokan a hadsereg reagálását várják, a helyzet mégis egészen más. A „győztes” tábornoki kar, amely fasiszta csoportokat támogat és a sajtóban a legreakciósabb nyilatkozatokat teszi, ragaszkodik hatalmához, írták.. Bár felnőtt egy új tiszti nemzedék, a katonai képzés még a régi szellemet tükrözi. A hadsereg merev hierarchiája, a merev fegyelem a fiatal tiszteket rezignált hallgatásra nevelte. Életük, pályafutásuk egy mesterségesen meggyengített hadsereg szervezetében telt, amely a polgárháború után a legyőzöttek elnyomója, később a diktátor cinkosa, végül pedig egy kis réteg érdekeinek szélsőséges védelmezője lett, annak a kisebbségnek, amely akár vérontás, testvérháború árán is meg akarja tartani hatalmát. Azok a tisztek, akik részt vettek a háborúban, az igazság egyedüli birtokosainak tartják magukat, és semmire sem becsülik azokat, akik nem vettek részt a háborúban, fogalmazták meg: "De honfitársainknak tudniuk kell, hogy Spanyolország nem az, aminek a hivatalos kép festi. És van egy másik hadsereg is, amelyet mi alkotunk, akik nem harcoltunk a háborúban, az egyszerű katonától az őrnagyokig valamennyi rendfokozatú tiszt, és befogadunk magunk közé minden olyan háborút megjárt bajtársat is, aki hajlandó a népet szolgálni.(...) Véget akarunk vetni a gyűlölködésnek, a spanyol nép győzőkre és minden hatalomból, lehetőségből kizárt legyőzöttekre való kettéosztottságának. A hadsereg harca az "évszázados ellenség" ellen - ügyes szólam volt, de ma már nem csap be senkit: azok csak nekik ellenségek, s nem külföldi manipuláció, kommunizmus, szabadkőművesség az, hanem a nép harca felszabadulásáért (...)"⁸⁷

1975. februárjában Barcelonában letartóztatták Julio Busquets őrnagyot és José Julve századost, mert részt vettek az Academia General Militar (AGM) Általános

⁸⁶ -- , III-IV., 201.o., Fortes-Otero, id. mű, 26, 30-32.o.

⁸⁷ ¿Dónde están los capitanes?, id.:Fortes-Otero, id. mű, 252-254.o., "UMD", id. mű, 95-100.o.

Tisziiskola évfordulójára írt beszéd megírásában s ebbe belevettek egy kérvényt, amelyben egy nem szakmai okok miatt elítélt százados büntetésének visszavonását kérik. A beszéd megfogalmazására egy 28 fős tiszti csoportot jelölt ki a főkapitány, köztük Julio Busquets őrnagyot és José Julve századost. A beszéd öt főbb pont köré épült: a hadsereg szerepe a különböző ideológiák felett, - több fontosságot kell adni az AGM-nak, - a hadsereg ne avatkozzon a közrend ügyeibe, - a hadsereg politikamentessége, - a hadsereg pozitív hozzáállása az Európa felé való nyitáshoz.

A szöveg összeállítása után Busquets és Julve ismertették társaikkal Jesús Molina százados esetét, akit azért "száműztek", vagyis áthelyeztek Melillába, mert nem volt hajlandó szóbeli utasításra az irányítása alatt dolgozó vasúti munkások politikai tevékenységéről listát készíteni. A jelenlévő tisztek, egy lovassági tiszt kivételével, egyhangúlag aggodalmukat fejezték ki társuk sorsa miatt. A történekekről értesült előljárójuk, s a megbeszélés után két nappal Busquets őrnagyot és Julve századost letartóztatták, azonnal elszállították Figueras katonai erődjébe. Az őrnagyot hathónapi fogházra, utána pedig Salamancába való áthelyezésre ítélték. Julve századost pedig két hónapra zárták be és Sevilleba helyezték, valamint elvették tőle a pályázaton előzőleg elnyert egyetemi ösztöndíját. A letartóztatásokról a sajtó (ld. "Cambio 16", 3-9/3/75), főleg a külföldi, bőven tájékoztatott. Egyesek széleskörű összeesküvéssé szélesítették a történeket, a hivatalos tájékoztatás, mint az Információs és Turizmus miniszter pedig, természetesen, jelentéktelen katonai rutinügynek minősítette.⁸⁸

A Busquets és Julve által megírt beszéd, amelyet az előzőekben említett okok miatt nem engedtek elmondani, de az UMD kiadta és terjesztette, a következőket tartalmazta:

«Lojalitásunk hibás lenne, ha most csak e jeles nap /AGM évfordulója/ történelmi felidőzésére szorítkoznánk. A lojalitás (hűség), amelyet mi, az AGM harmadik nemzedéke megtanultunk elődeinktől, az első és a második korszakban végzettektől, arra készítet, hogy társaim nevében is, véleményünket mondjam el azzal a három közösséggel kapcsolatban, amelyhez tartozunk: az AGM, a hadsereg intézménye és Spanyolország.

Az AGM szelleme az egységet sugallja, ez volt létrehozásának is az alapja. Ez az egység tagjai személyes gondolatainak sokrétűségében teljeseedik ki. Ami összeköt minket, az a Haza

⁸⁸ "UMD", id. mű, 123-124.o.

szolgálatának eszméje (...)" A parancsnok munkája mindig is nehéz volt, ma még nehezebbnek tűnik, mivel ma már nem elég parancsokat adni, hanem el kell érniük az irányítottak együttműködését. Ezért, mégha erősen technifikált is a világ, a legnagyobb jelentőséget kell tulajdonítani a tisztek humán képzésének. Spanyolországnál fejlettebb országok hadseregei komoly problémákkal küzdenek, amelyeknek gyökerei azokban a mély ellentétekben rejlenek, amelyek a jelenlegi társadalom életmódja és a katonai életet eddig mindig irányító elvek között feszülnek. A sorkatonai szolgálatra érkező újoncok egyre nehezebben lesznek megmunkálhatók ha olyan társadalomból érkeznek, melynek értéknormáiban olyan eszmék, mint fegyelem, áldozatkészség, szigor - válságban vannak. A fegyverek és technikai eszközök egyre költségesebbek és a költségvetési megszorítások nem mindig teszik lehetővé a megfelelő eszközök beszerzését. A hiány következménye a laktanyákban a tevékenységek lecsökkentése, ami pedig nagyon súlyos probléma. A nyersanyag és eszközök terén jelentkező nehézségek következtében a hadsereg termelékenysége csökken és a buzgalom - a katonák hagyományos buzgalma - esetleg a papírmunka, a bürokrácia felé áramlik, ami pedig a szakma lényegével pont ellentétes lenne. Ez az út pedig elvezethet oda, hogy kialakul egy papíron lévő és egy valóságos hadsereg. Az igazi feladat azoké, akik a harcoló alakulatokban dolgoznak. Mivel nem valószínű, hogy alapvetően meg lehetne változtatni a társadalmat, s az sem lenne tanácsos, hogy idegen, a társadalom egyéb részeitől elszakadt testet alkosszon a hadsereg, így kell igazi kommunikációt kialakítani a nép és a fegyveres erők között. Ehhez az átalakításhoz képzelőerő -modern elvek szerint kreativitás szükséges, de a szakmai hatékonyság és az alakulatoknál a maximális tevékenység tökéletesen felfogható ösztönzők a mai fiatalság számára. Ez a parancsnokok részéről professzionalizmust, odaadást követel, amelyet egy megfelelő katonapolitika tart mederben (szabályoz)....

...Egy másik fontos feladat lenne megnövelni a fegyveres erők presztizsét a nemzet szemében.... A már említett elveken kívül - hatékonyság, tevékenység, professzionalizmus, odaadás - kívánatos lenne általában is erősíteni a fegyveres erők alapvető feladatait és egyúttal újraértékelni azokat, amelyek nem kifejezetten specifikusak, vagy túlméretezett szintet értek el.... Új történelmi időszak kezdetén állunk, és a hadseregnek segítenie kell a nemzetet az új és reményteljes lépések megtételében. Reményteljes, mert mi, akik naponta kapcsolatban vagyunk a fiatalsággal, tudjuk, hogy a mai spanyol fiatalság nem romlott (mint azt egyesek állítják). Ha azt állítanánk, elvonnánk a hazától a jövő lehetőségét. Márpedig a jövő iránt semmi kétségünk sem lehet, egy, az európai közösséghez - földrajzi, történelmi és kulturális tekintetben is tartozó, attól el nem szigetelt Spanyolország jövője iránt.

A jövő építéséhez a hadsereg által nyújtott segítség keretében, az AGM tisztjei a nemzet szolgálatában vállalt egységeket tudják felajánlani.(...) Az idő múlásával közeledik az a pillanat, amikor a katonai intézmény felelőssége teljesen az AGM harmadik korszakának tisztjeire fog hárulni, akik már most is a harcoló alakulatok parancsnokainak 80%-át teszik ki. Tehát súlyos felelőtlenség lenne részünkről nem elmondani véleményünket. ...

Murciában mondta nemrég a Hadseregminiszter, hogy " az a határozott eszme vezet továbbra is bennünket, hogy Spanyolországot, valamennyi spanyolt szolgáljuk, s nem hajlunk sem egyik sem másik oldalra"- mi ezt felhívásnak tekintjük a teljes politikamentességre, meghagyva a nemzetnek, hogy rendezetten és általános választásokon döntse el, hogy milyen úton kíván továbbhaladni.»⁸⁹

Az 1975-ös évet nagy felfordulás jellemezte a spanyol politikai életben. A diáklázongások miatt bezárták az egyetemeket; a demokratikus ellenzék összefogott és megjelent a nemzetközi porondon. II.Hasszán marokkói király sikeres ellentámadást kezdett Spanyol Szaharában. Guipúzcoában és Vizcayában rendkívüli állapotot hirdettek ki; erősödött a sajtócenzúra; néhány politikai csoport, mint az ETA, a FRAP a terrorizmus irányába radikalizálódott, stb. Franco már súlyosan beteg volt, mindenki bizonytalan volt és várakozó.

1975. július 28-án rajtaütésszerűen házkutatást tartottak és letartóztatták az első nyolc UMD-tagot: Otero őrnagyot, Valero, García Márquez, Ibarra, Reinlein, Fortes, Fernández Lago, Martín Consuegra századosokat. A belső elhárítás már régóta figyelte tevékenységüket, gyűléseiket. Mint közönséges bűnözőket, hajnalban, váratlanul, házkutatással egybekötve tartóztatták őket le, s nem a katonai törvénykönyv előírásai szerint, azaz nem beidézéssel. Első fogságuk az Escuela Superior del Ejército-ban (Szárzsföldi Erők Akadémiája), teljesen elkülönítve, ideiglenes letartóztatásban, majd előzetes börtönbüntetésben vártak az ítéletre. Augusztus 2-án fogalmazták meg a vádat: lázadásra való felbújtás. Augusztus 4-én széttelepítették a vádlottakat különböző madridi laktanyákba, szeptember 7-én pedig Otero-t, Fortes-t, Valero-t és Reinlein-t átszállították az Egészségügyi Tisztiskolába, majd december 19-én az Hoyo de Manzanares-ben lévő megyei börtönbe.⁹⁰ A katonai vezetés csak óvatosan reagált a

⁸⁹ "Cambio 16" 1975.szeptember 3. -idézi:"UMD", id. mű, 125-129.o.

⁹⁰ "UMD", id. mű, 146-177.o.

demokrata tisztek letartóztatására. Az első hivatalos jelentések július 29-én, ill. augusztus 2-án jelentek meg, valamennyi hazai lapban. Ezekben azonban a nyomozás titkosságára hivatkozva semmilyen részletet, indoklást nem közöltek. "Al no ser adecuado, en estos momentos, especificar el carácter de la citada investigación, se hace constar que la misma está dirigida a determinar las posibles responsabilidades de cada uno en los hechos a que se contrae el sumario y que afectan a los deberes que a todo militar impone la pertenencia a los Ejércitos."⁹¹

Az egyéb, hírügynökségektől származó hírek részletesen taglalták a letartóztatások körülményeit, de még mindig nem tudva a lényegét. Civil és katonai hatóságok sajtótájékoztatókon céloztak az "eseményekre", de lekicsinyítve a jelentőségüket, hivatkoztak a nyomozati titkosságra, a "katonai politikamentességre", a katonai egységre szólítottak fel és ismételten megtiltottak mindenfajta politizálást a katonáknak.⁹²

Carlos Arias Navarro kormányfő éppen Helsinkiben tartózkodott és magabiztosan nyilatkozta: "Ezek a témák riasztóak lehetnének, de senkit sem ijesztenek meg, főképp nem minket, akik Spanyolországból jövünk és nagyon jól tudjuk, hogy ott semmi sem történhet."⁹³

Ugyanígy a Legfelsőbb Vezérkar főnöke, Fernández Vallespín tábornok, Coloma Gallegos a hadsereg-miniszter és más, a kemény vonalhoz tartozó tábornokok mint Iniesta Cano, Merry Gordon, az AGM igazgatója, Quintana Lacaci tábornok, stb. is jelentéktelen ügynek minősítették s hangoztatták, hogy a tisztikar gondolkodása egységes, egészséges, nincsenek rajta repedések.⁹⁴

A Servicios de Información (belső elhárítás) széleskörű nyomozást, adatgyűjtést folytatott, s ezek eredményeképpen a letartóztatottak, a szimpatizánsok és az UMD-t illetően egyre vádlóbb hangú, de viszonylag objektív, dokumentáló tájékoztatást állítottak össze az UMD-ről. Ezekből tájékoztató feljegyzéseket küldtek szét a felsőbb vezetés, a parancsnokok számára, hogy "valós információt biztosítsanak az esetleg más forrásokból származó referenciák megelőzésére." Ezekben elismerték, hogy az

⁹¹ Fortes-Otero, id. mű, 87.o., "El País", 1977. július 29.

⁹² Fortes-Otero, id. mű, 87.o.

⁹³ ---- 88.o.

⁹⁴ ---- 88-89.o.

UMD doktrínája a szabadság és a társadalmi igazságosság tényezőin alapul, elsőbbséget adva az előbbinek, hogy ne essenek az utópisztikus kommunizmus téveszméjébe, igen haladó európai típusú szocializmust képzelnek el, de nyíltan rendszerellenesek, amivel a fegyveres intézményt akarják aláaknázni és elszakítani azt a legális hatalomtól. Céljuk - az elhárítás szerint - demokrácia intézményesítése Spanyolországban, s ehhez igyekeznek minél több tisztársukat megnyerni. A bíráló tulajdonképpen csak arra szorítkozott, hogy az UMD eszméi és javaslatai ártanak a fegyveres erők és az Alaptörvények egységének és a fegyelemnek, hogy bírálják a vezetőséget és nyílt politikai magatartást tanúsítanak, ami összeegyeztethetetlen a katonai hivatással.⁹⁵

Különösen egyik tagjuk, a külföldön tartózkodása miatt le nem tartóztatott Domínguez százados párizsi nyilatkozata után vált élessé a helyzet és következett be lényeges hangnem-váltás a hivatalos tájékoztatókban. A titkosszolgálatok jelentéseiben bekezdésről bekezdésre elemezték az UMD dokumentumait, kommentárokat fűztek hozzá. Pl. a nemzeti programjukat (amnesztia, szociális-gazdasági reformok, demokratikus szabadságjogok, Alkotmányozó Nemzetgyűlés) párhuzamba állították a Spanyol Kommunista Párt egyik dokumentumával: "Pacto para la libertad" -al.⁹⁶

De kik is voltak s mit akartak ezek a fiatal tisztek? A főleg századosokból alakult, 100-200 tiszttagot számláló illegális szervezet fő célja az volt, hogy megakadályozzák a felső katonai vezetés demokrácia-ellenes döntéseit. Bíralták a diktatúrát, főleg a katonai vezetést, mert megengedték, eltűrték a hadsereg teljes lezúllását, elhanyagolták fejlesztését. Kapcsolatba léptek ellenzéki politikai pártokkal is és a demokratikus szakítás mellett törtek lándzsát. Követelték az állampolgári és politikai szabadságjogok helyreállítását, a munkások jogainak tiszteletben tartását. Országos és regionális gyűléseket szerveztek, kiadványokat készítettek és terjesztettek, riportok készültek velük, így nem volt nehéz az elhárító szolgálatok számára felfigyelni rájuk.

A katonai vezetés különböző csoportjai eltérően ítélték meg az UMD-problémát. Egy részük szerint Franco közeli halála miatt már nem érdemes nyilvánosan eltiporni tisztársaikat. Gutiérrez Mellado (akkor Ceuta főkapitánya) is ellenezte kemény kézzel

⁹⁵ ---- 89-90.o.

⁹⁶ Fortes-Otero, id. mű, 91-93.o.

való elfojtásukat, nehogy attól még jobban megerősödjének. Inkább fegyelmi ügyként belső figyelmeztetéssel kell ügyüket megoldani. Sáenz de Tejada ezredes, a Hadsereg Vezérkara Információs Szolgálatának vezetője azonban úgy vélekedett, hogy mivel Franco állapota egyre romlik, semmilyen teret nem szabad hagyni a bizonytalanságnak. Gyors közbelépéssel és bírói eljárással meg kell akadályozni a kemény vonal boszorkányüldözését. Tájékoztatta a Páncélos hadosztálynál hajdan volt régi főnökét, Miláns del Bosch tábornokot, aki viszont a madridi katonai kerület parancsnokától, Campano tábornoktól kérte a letartóztatásukat és katonai ügyészség elé állításukat.⁹⁷

Maguk az UMD alapító tisztjei a következőképpen fogalmazták meg céljaikat Kiáltványukban: "Ezt a szervezetet azért hoztuk létre, mert szükséges, hogy a fiatal tisztek szellemi kapcsolatba lépjenek azokkal, akik demokratikus eszméket vallanak. Ezt a szükségességet hangsúlyosabbá teszi a fegyveres erők tagjainak elszigeteltsége az ország egyéb társadalmi valóságától és a katonai vezetők kifejezett politikai elkötelezettsége. A kizárólag hazafiasság által vezérelt tiszteket az kényszeríti illegális szervezkedésbe, hogy nincs engedélyezett mód ezen céljuk elérésére. Eszméik híven tanúskodnak arról, hogy semmilyen párthoz sem kapcsolódnak és hogy azt szeretnék, hogy a népnek a fegyveres erőkről olyan képet adjanak, amely megmutatja a hadsereg testvéri kapcsolatát a nép valódi érdekeivel. E tisztek között, akik vállalják a restriktív és anakronisztikus katonai igazságszolgáltatás miatt rájuk leselkedő veszélyeket, a kötőerő a hazafiság, amelyet a nép demokratikusan kifejezett akaratának szolgálataként értelmeznek."⁹⁸

Az "**Ideario**" (Alapelvek) című írás az UMD legelső, legrégebbi dokumentuma: 1974. nyarán, a szervezet megalakulásakor dolgozták ki. Ebben foglalták össze alapelveiket. Főbb gondolatai a következők voltak: -A totalitárius rendszer a fegyveres erőket a jelenlegi rendszer érdekeinek védelmezőjeként akarja felhasználni a nép érdekei helyett. Az UMD törekvése, hogy változtasson ezen a helyzeten: a fegyveres erőket kizárólag a nép szolgálatába kell állítani, visszaadva nekik így presztizsüket és méltóságukat. Az UMD tagjai hivatásos tisztek, egyikük sem lehet semmilyen pártnak, sem politikai hírszerző szervezetnek a tagja. Szakmai téren az

⁹⁷ F.Agüero, id. mű, 184-186.o.

⁹⁸ "Manifiesto", id. Fortes-Otero id. mű, 232-239.o.

UMD tagjai arra törekszenek, hogy példamutató katonák legyenek, kerülve a kényelmes beosztásokat, előnyben részesítve a csapatbeosztásokat. Igyekeznek alapos politikai képzettségre szert tenni, vállalva az ezzel járó veszélyeket.⁹⁹ Nemzeti célkitűzéseik mellett az Alapelvekben kidolgozták katonai céljaikat is, amelyek között a fegyveres erők újjászervezése, minden haderőnemre közös Védelmi Minisztérium létrehozása, a tulburjázó bürokrácia, a túl nagy létszámú tisztikar csökkentése, a tiszthelyettesi állomány megfelelő kiképzése, méltóságának visszaállítása, számukra felelősség biztosítása szerepel. De terveket fogalmaztak meg a katonai szolgálatról szóló törvény és a katonai igazságszolgáltatás felülvizsgálatára és kifejezték, mennyire fontos lenne a katonák jogállásáról szóló törvény megalkotása, amelyben rögzítenék a katonák kötelegeit és jogait, valamint jogorvoslati lehetőségeit.¹⁰⁰

"Manifiesto" című írásukban feltették a rendkívül fontos kérdést: Vajon a hadseregnek részt kell-e vennie az országnak a diktatúrából való kiszabadításáért folyó harcában. Vagy ellenkezőleg, passzívan kell-e figyelnie a diktatúra terhe alatt megnyomorított ország helyzetét? "Tiszta szívvel valljuk, hogy súlyos, veszélyes, talán öngyilkos, de kikerülhetetlen kötelességünk a közbeavatkozás, mint ahogy már annyiszor tették ezt elődeink a XIX. században, ahogy bajtársaink tették ezt Portugáliában, Görögországban. (...) A katonai beavatkozás veszélyes. De ne gondolja senki, hogy polgárháborút akarunk. A beavatkozásnak számos módja van, az írott szöveggel gyakorolt nyomástól a görög vagy portugál mintájú vértelen államcsínyig. (...) A hadsereget a hatalom tudatosan lezülleszti, hogy ne tudjon szembeszegülni vele. És elnyomó eszközként használja fel a katonai bíróságokon, ahol politikai ellenzéki vezetők és munkások ellen kell ítélnie. Ezért a nép gyűlöli, ellenségének, az elnyomás megtestesítőjének tartja a hadsereget (...)." ¹⁰¹ Számos egyéb írást is közzétettek, gyakorlatilag valamennyi fontos politikai eseményre, problémára reagáltak, így a portugál "Szekfűk forradalmára", Franco betegségére, a hadsereg általános elemzésére, stb. Ezeket az írásokat az

⁹⁹ Fortes - Otero, id. mű, 231.o.; "UMD" id. mű, 87-89.o.

¹⁰⁰ U.o., Fortes-Otero, id. mű, 232.o.

¹⁰¹ -- ---- 236-237.o.

alakulatoknál titokban terjesztették egyre szélesedő (mintegy ezer fő) tagságukon illetve szimpatizánsokon keresztül.¹⁰²

x x x

1975. november 22-én, Franco halálakor, I. János Károly király üzenetet intézett a fegyveres erőkhez. Ebben az alábbi főbb gondolatokat emelhetjük ki vázlatosan: a fegyveres erők a Haza legmagasabb eszményeinek letéteményesei, az Alaptörvények végrehajtásának legfőbb őrzői, biztosítékai; elismerés, hála illeti mind Francót, mind az Afrikába vezényelt erőket, akik hazafiságból, fegyelemből, áldozatkészségből adtak nagyszerű leckét; Spanyolország teljesen bízik fegyveres erőiben, mint a Haza iránti szeretetről alkotott magasztos eszme hirdetőiben; a király bízik a fegyveres erők hűségében és támogatásában, büszke arra, hogy számíthat rájuk.¹⁰³ Mivel ebben az üzenetben a király jó taktikai érzékkel a fegyveres erők által képviselt hagyományos értékeket emelte ki, a tisztek körében lelkes fogadtatásra talált. Elmondható, hogy az átmenet idején többször is a király személye tartotta vissza a katonákat attól, hogy az őket érő támadásokra, agresszióra válaszoljanak. Juan Carlos tisztában volt szerepével, éppen ezért mindenféle katonai eseményen igyekezett személyesen részt venni, ezzel demonstrálva közösségvállalását a hadsereggel.

1975. november 25-én közkegyelmet hirdettek, amely azonban csak a szabadságát adta vissza mindazon politikai okok miatt elítélteknek, akiknek nem tapadt vér a kezéhez. Tehát nem vonatkozott a mellékbüntetésekre, így a demokratikus eszméik miatt elítélt tisztek is kiszabadultak ugyan, de szolgálatba nem helyezték őket vissza.

A Franco halála utáni hetek tele voltak bizonytalansággal - a hadsereg magatartását illetően. Ezért kérdezte meg María Mérida újságíró 1975. december elején készített interjújában Manuel Díez-Alegría altábornagytól, hogy el kell-e felejtetni a múltat és mély változtatást kell-e végrehajtani, vagy ellenkezőleg: csak azoknak a népeknek van jövője, akik nem felejtik el a múltjukat, sőt abból indulnak ki? A tábornok szerint "Senki sem felejtheti el a múltat, mert, legalább is részben, azt is mi kovácsoltuk, de mindenképpen azok, akiknek a vérét örököltük. Az utóbbi véleményt

¹⁰² U.o.

¹⁰³ Carlos Fernández, id. mű,

osztom mindaddig, amíg nem azt jelenti, hogy a múltat gránittömbnek tekintenénk, hanem olyan valaminek, ami az ibérektől Francóig állandó fejlődésben van. (...) Az aggaszt, hogy előítéletek, bizalmatlanság miatt nehogy ne sikerüljön igazi megegyezést, egyetértést (concordia) elérnünk valamennyi spanyol között."¹⁰⁴

Díez-Alegría tábornok megfogalmazta a monarchia elfogadásának indokait is: "Előnyösnek érzem a rendszer folytonosságát. De jelenlegi álláspontomat az határozza meg, hogy mit ad a monarchia, mert számomra mindenek fölött Spanyolország áll. A Király világosan kifejezte, hogy minden spanyol királya akar lenni, ami kizárja számára, ugyanúgy mint számomra mint tiszt számára azt, hogy valamelyik politikai párt mellé álljon. Türelmi időre van szüksége, olyan sok és olyan nehéz problémákat kell megoldania. Minden államnak és intézménynek figyelembe kell vennie a körülményeket, környezetet és az adott idő szellemének megfelelően alakulnia. Ez létkérdés. Franco halálakor a Korona üzenetében ígéretet tett arra, hogy nem lesznek igazságtalanságok sem privilégiumok. Mi emberek tökéletlenek vagyunk, de ezt a célkitűzést igyekeznünk kell megvalósítani."

"Spanyolországban a hadseregnek olyan szerepe van, amilyen talán más országokban nincs. A spanyol individualizmuson belül a hadsereg valami koherens és szervezett dolog, amelynek fő célja a haza javát szolgálni. Amikor kritikus helyzetek adódnak, a nép egy része a hadseregre veti tekintetét..."¹⁰⁵

A tábornok válasza sokat sejtető, s jelzi, hogy a főtiszti kar nem zárta ki önmaga aktív politikai szerepét a Franco utáni átmenet formálásában.

A fegyveres erők a demokratikus átmenet kezdetén. Avagy:

Milyen hadsereget örökölt az éppen születő demokrácia?

¹⁰⁴ Az interjúból készített cikk december 7-én jelent meg a "La Vanguardia" c. lapban. Még l. Mérida, María: Mis conversaciones con los generales, Barcelona, Plaza y Janés, 1979., 101-105.o.

¹⁰⁵ Mérida, María: Mis conversaciones con los generales, Barcelona, Plaza y Janés, 1979., 101-105.o.

Az a tény, hogy a spanyol rendszerváltást a régi rendszer intézményeivel és szereplőivel kezdték meg, belülről szakítva a tekintélyuralmi rendszerrel, egyúttal azt is jelentette, hogy egy szinte érintetlen, a régi rendszerrel teljesen azonosuló hadsereget örökölték, amelynek tagjai rendkívül érzékenyen reagáltak a politikai reformfolyamat minden váratlan és új fordulatára. A terrorizmus, a nacionalizmus-regionalizmus, a baloldal előretörése, stb. mind-mind a demokrácia ellen ösztönözte őket a régi rend védelmében. A katonai intézmény, bár viszonylag gyenge pozícióban érkezett a változás kezdetéhez, mégis sok problémát, fenyegetést jelentett, mivel tagjai a Franco-államapparátusban jelentős arányt képviseltek, így a francóista apparátus lebontása és a katonai jelenlét megszüntetése nehéz feladatot jelentett a civil reformereknek.¹⁰⁶

A katonai vezetésben ezidőben három irányzatot figyelhetünk meg: egyrészt a Franco-rendszer értékeit, intézményeit mereven folytatni, megőrizni akaró "hajthatatlanok" csoportját, másrészt a még francóista, de jóval toleránsabb, nyitottabb konzervatívok csoportját, akik elfogadták az átalakulást, ha az új intézmények elismerik a hadsereg sajátos funkcióját és bizonyos fokú autonómiáját. A legkisebb csoportot a liberálisok alkották, akiknek fő célkitűzése az volt, hogy hozzáigazítsák a fegyveres erőket a pluralista, demokratikus rendszerhez, és hogy modernizálják a hadsereget. A közép- és alsósintű tisztikar jelentős többsége erősen konzervatív, a katonai értékek merev védelméért küzdő erőt alkotott.¹⁰⁷

A "merevek" és a konzervatívok értékrendszerének fő elemei Spanyolország területi egysége, a spanyol zászló és nyelv egysége, a kommunizmus-ellenesség, a múlt intézményeinek, rendjének, értékeinek vallásos tisztelete. A katonák feladata a Mozgalom eszméinek őrzése, tiszteletben tartatása, megőrizni a francóizmus vallásos ethoszát vallották. Ők a győztes hadsereg tagjai voltak, s ez számukra egész életre szóló dicsőséget jelentett.

A katonai vezetésben az átmenet kezdetekor léptek az ún. volt "ideiglenes" hadnagyok a főtiszti helyekre. 1976-ban az összes tábornok a polgárháború előtt vagy alatt lépett

¹⁰⁶ F. Agüero, id. mű, 114-115, 139-140.o., "Análisis de la situación tras la muerte de Franco", in "UMD", id. mű, 62.o.

¹⁰⁷ Gutiérrez Mellado: Un soldado de España,

be a hadseregbe, pl. a 95 dandártábornokból 68. 1980-ig az összes admirális, altengernagy, ellentengernagy, a dandártábornokok 85,1 % a polgárháború előtt vagy alatt lépett be a hadseregbe.¹⁰⁸

Konzervatívok és "hajthatatlanok" egyaránt bizalmatlanul szemlélték, hogy mit hozhat a spanyol társadalom elvilágiasodása, a demokratizálódás. Gyászos színben látták a "másik Spanyolország", a polgárháborúban legyőzött vörös és köztársasági oldal visszatértét, vele a felforgatás, a materialista értékek, a terrorizmus visszatértét, a kábítószer, pornográfia terjedését és a tekintély (autoridad) fokozatos háttérbe szorulását.¹⁰⁹ Félix Álvarez-Arenas tábornok, a szárazföldi erők minisztere 1976. júliusában így beszélt erről a toledói Alcázar tisztiiskola kibocsájtó ünnepségén: "Olyan háborúba merültünk el, amelyet nem hagyományos fegyverekkel vívnak és nyernek meg, hanem szellemi erőkkel, az erkölcs fegyverével, de amelyre szintén fel kell készülnünk. Olyan piszkos, alantas, gyűlöletes háborút élünk meg, és nem csak ami nemzetünk, amely minden becsületes emberben viszolygást kelt ... Bizonyára rájöttetek, hogy a felforgató (szubverziós) háborúról beszélek, amely a forradalmi háború első fázisa, és amelynek a célja az erkölcs meggyengítése, a hazafias eszmék és a tekintély elvének lerombolása, hogy utána megragad hassák a hatalmat. Fegyverei a propaganda, a kábítószer, a pornográfia és a terrorizmus, egyebek mellett."¹¹⁰ De Santiago altábornagy is kijelentette, hogy a fegyveres erők visszautasítják "a materializmus és pornográfia hullámát, mint a család és annak szellemi értékei elleni támadást és mint Isten elfelejtését, s ez azért zúdul ránk, mert az egész világot elárasztja."¹¹¹

A demokratikus átmenet kezdetén a konzervatívok és a "hajthatatlanok" ellenőrizték az egész katonai vezetést: a védelmi ügyekért felelős kormányelnök-helyettes De Santiago tábornok 1976. szeptemberéig, a szárazföldi erők minisztere, vezérkari főnöke (1976. júniusáig, amikor Gutiérrez Mellado-t nevezték ki erre a posztra), a fő hírszerő és elhárító szervezetek, a Guardia Civil vezetése, a katonai

¹⁰⁸ Escalafones de oficiales generales y almirantes, Madrid, 1980. január 1., Estado general de la Armada, Madrid 1980, Servicio de Publicaciones del Cuartel General de la Armada

¹⁰⁹ F. Agüero, id. mű, 189.o.

¹¹⁰ U.o., "Ejército", no. 440, 1976. szeptember, 6.o.

¹¹¹ U.o., Ejército, no. 438, 1976. július, 5.o.

kerületek parancsnokainak (főkapitányainak) nagy része, a "Brunete" páncélos hadosztály (Madrid közelében állomásozó legnagyobb, legerősebb, legoperatívabb alakulat) vezetése, a Hadsereg Legfelsőbb Tanácsa és egy sor fontos parancsnoki helyet az alakulatoknál ők foglaltak el. Azonban egy lényeges különbség volt "hajthatatlanok" és konzervatívok között, éspedig az, hogy a merevek igen könnyen átlépték mind a törvény, mind a katonai fegyelem által előírt határokat a kormány döntéseivel szemben való fellépéshez. Így egy esetleges puccs gondolata, erőszakos katonai fellépés könnyen elképzelhető volt számukra. Velük ellentétben a konzervatívokat bár aggodalommal, nyugtalansággal töltötte el a politika által felvett irány és tempó, mégis őket kötötte a törvények, a fegyelem tiszteletben tartásának kötelessége. Ezért elhatárolták magukat a civil hatóságokkal szembeni nyílt fellépéstől. Ennek a magatartásformának jó példája Álvarez-Arenas tábornok kijelentése: "Todos estamos de acuerdo en que es necesario un cambio en beneficio de los españoles, por lo que lo aceptamos perfectamente. (...)". Némi figyelmeztetés árnyalja ezt a nyilatkozatot: "Costó mucha sangre y mucho dolor lograr vencerlos a los subversivos y separatistas - una vez, y su reaparición en nuestra patria puede ser otra vez causa de dolor y de sangre."¹¹² A "merevek" azonban ennél jóval messzebb mentek kijelentéseikben, nyilatkozataikban, mint pl. Iniesta Cano tábornok, a Guardia Civil főigazgatója 1973-ban, vagy Campano tábornok, aki 1976-decemberében volt ezen intézmény főigazgatója és erélytelenül lépett fel egy nagy- létszámú csendőri és rendőri tüntetéssel szemben a Belügyminisztérium épülete előtt. Ezért leváltották ugyan tisztségéről, de később megkapta a madridi katonai kerület vezetését.¹¹³ Azonban ezen demokrácia-ellenes tábornokok nem tudtak igazán szerephez jutni, mivel megragadtak a múlt értékeinek, a "nemzet lényeges értékeinek" dicsőítése mellett, de nem tudtak semmilyen konkrét programot, alternatívát felmutatni és nem volt egy kiemelkedő, őket képviselő karizmatikus személyiség sem közöttük. Az erre esélyes Carrero Blancót 1973-ban meggyilkolták. A haditengerészetnél volt ugyan egy ilyen: Pita da Veiga tengernagy, de olyan nemzeti vezető, aki széles összefogást összekovácsolást tudna elérni, csak a szárazföldi erőktől kerülhetett ki.

¹¹² M. Mérida, *Mis conversaciones ...*, 47.o.

¹¹³ Carlos Fernández, *id. mű*, 21-22.o.

A "liberális" vonal kislétszámú volt és elsősorban intellektuális súlya miatt volt jelentős, s tagjainak egy része már Franco életében is a modernizáció programját fogalmazta meg. Többen közülük úgy vélték, hogy a hadseregnek szüksége van modernizálásra, fejlesztésre és nincs mit félnie a Franco halála utáni politikai liberalizációtól. Legnevesebb képviselőjük Manuel Díez Alegría altábornagy volt, 1974-ben a Legfelsőbb Vezérkar főnöke. Egy 1972-es kiadványában összegyűjtötte azon írásait, amelyekben félreérthetetlenül kiállt a hadsereg modernizálásának és depolitizálásának és a hadseregnek és a katonai hatalomnak a civil hatalom alá rendelésének szükségessége mellett.¹¹⁴ Díez Alegría tábornokot 1974-ben elmozdították a Legfelsőbb Vezérkar éléről, de legközelebbi munkatársa Manuel Gutiérrez Mellado altábornagy, és mások mint Juan Vega Rodríguez, Juan Cano Hevia, Federico Gómez de Salazar és Antonio Ibáñez Freire tábornokok folytatták ezt a vonalat. A hadsereget is meg kellett újítani ahhoz, hogy az ország demokratizálódási, europaizálódási folyamata sikeres legyen. A Franco-korszakban a hadsereg mind személyi, mind szervezeti, kiképzési, anyagi-technikai, területi elhelyezkedése, stb. szempontjából igen alacsony színvonalra süllyedt. Ezért a liberális vonal fő célkitűzése a szakmai tökéletesítés, a professzionalizáció és a modernizáció lett. Ezzel azonban több támadási felületet is adtak a régihez mereven ragaszkodók kezébe, akik kiváltságaik elvesztését féltve erősen bírálták a reformterveket, mint például a személyi kérdések között az előlépés rendjének reformját a vele járó ösztönzési rendszer változásaival együtt.¹¹⁵

A spanyol demokratikus átmenet kezdetén a hadsereg tehát viszonylag gyenge pozícióból indult. Gyengeségének fő oka belső **megosztottsága** volt. A tisztek többsége mereven ragaszkodott a francóista eszmékhez és ellenségesen viszonyult a reformokhoz. De megjelent egy kisebb csoport olyan magasrangú tiszt is, akik ettől eltérő álláspontot képviseltek. Tehát a hadsereg korántsem volt monolitnak tekinthető. A gyengeségének másik oka az az erős szakmai hanyatlás volt, amely a Franco-rendszer alatt tartósan jellemezte. Ez alapozta meg a civil reformerek azon kezdeményezését, hogy a politikai demokratizálás igényét összekössék a katonai

¹¹⁴ Manuel Díez Alegría, *Ejército y sociedad*, Madrid, Alianza Editorial, 1972, 50-69.o.

¹¹⁵ F. Agüero, id. mű, 199-201.o.

modernizációval. Ezzel igyekeztek támogatást szerezni a fegyveres erők tisztjeinek köreiben.

"Hajthatatlanok", reformista szövetségek és katonai modernizáció

A megosztottság a legfelsőbb katonai vezetésben is megvolt: a szakmai reformokat pártolók támogatták a kormányt és a politikai demokratizálódási folyamatban a civil reformerek támaszkodtak is rájuk. Pedig a tisztikar nagy többsége reformellenes volt, belső megosztottságuk mégis a reformokat segítette. Az egység további nagy akadály a "származásbeli" különbségekből adódott: a kék-falangista gyökerűek, a monarchisták, a nem-monarchisták eltérően vélekedtek több kérdésben, de a nemzedéki problémák is megosztották a tiszteket: akik részt vettek a polgárháborúban lenézték és egyúttal félték az újabb generációktól. A fiatalabbak viszont nem élték át a borzalmakat, így kevésbé izgatták őket a tüntetések, a felforgatás. Ezeken túl a személyes rivalizálás, a beosztásokért folyó harc, a szakmai előmenetel nehézségei, a fegyvernemek rivalizálása mind oda vezettek, hogy nem tudott kialakulni egy közös cselekvési terv. Ezekről a problémákról beszéltek Sáenz de Tejada, José Gabeiras, Juan Cano Hevia altábornagyok a velük 1987-ben készített interjúkban is.¹¹⁶

Ugyanígy a különböző hírszerző-elhárító szolgálatnál, amelyeket katonatisztek irányítottak, döntő többségükben a kemény vonal tagjai (Servicios de Inteligencia de Presidencia, del Alto estado Mayor, del Estado Mayor del Ejército de Tierra, de la Guardia Civil, del Ministerio del Interior, de la Armada, del Ejército del Aire), a köztük lévő koordináció teljes hiánya miatt hiába rendszerellenesek (kivéve a Legfelsőbb Vezérkar elhárító szolgálata), nem tudtak összefogó tényezővé válni ezek sem.

A hadsereg vezetői állományában jelentős arányt képviseltek a Franco-rendszer megrögzött hívei - a "bunker"-csoporttal¹¹⁷ szoros kapcsolatot fenntartó kemény vonal képviselői. A fiatal generáció nyitottabb volt a társadalom felé, de nem

¹¹⁶ Az interjúkat F. Agüero és munkatársai készítették a Fundación Ortega y Gasset (Madrid) segítségével. L. id. mű, Bibliografía, 434-435.o.

¹¹⁷ Anderle Á.: Spanyolország ..., 143.o.

volt hatalom a kezében. Az UMD még mindig illegalitásban küzdött tisztársaiknak a demokrácia mellé állításáért, a visszasságok leleplezéséért; vezetőik továbbra is letartóztatásban várták az ítéleteket. A volt harcosok szövetségei jelentős befolyással és fegyverkészlettel rendelkeztek; ők alkották a reakciós "bunker" fő bástyái. A jelképrendszer, a szólamok még a Franco-rendszerből éltek tovább, éles ellentmondásban a kinti világ változásaival.¹¹⁸

A tábornoki kar összetételét, visszatekintve a 70-es évek második felére, Amadeo Martínez Inglés ezredes, a Vezérkar Mozgósítási Főosztályának vezetője a következőképpen mutatta be:

"A Vezérkarban, a száznyi vezérkari diplomás tisztek kb. 70% teljesen francóista ideológiát képviselt, visszavágta a régi rendszert és kész lett volna határozottan megállítani az éppen kibontakozó demokráciát. Mintegy 10% az UMD (Unión Militar Democrática) titkos, katonai demokráciáért küzdő szervezet tagja vagy lelkes híve volt. Mintegy 20% pedig a "törvényes demokraták" csoportja, azaz Gutiérrez Mellado altábornagy híveiből vagy legalábbis katonai reformjainak, mint a politikai átmenet folytatásának és elmélyítésének nélkülözhetetlen elemének tiszteletben tartóiból állt. Ez az arány erős eltéréseket mutat a Vezérkar öt különböző főnökségén. Az I. vagyis Szervezési Főnökségben voltak a demokraták és az UMD-esek. A II. ügyosztály, vagyis a hírszerzők az ultrák felleghára volt, két kifejezetten náci vezérkari főtiszttel, akik az egész osztályra rányomták bélyegüket, s a két-három mérsékelt tiszt igen nehezen bírta éjjel-nappal ellenőrizni a hírek hitelességét és csak szigorúan ellenőrzött hírek továbbítását más osztályok felé. A III.: Hadműveleti Főnökségben szintén a francóisták voltak többségben, bár nem annyira radikálisok, mint a hírszerzőknél, egy egyértelműen demokrata osztályvezető mellett. A IV.: Logisztikai Főnökségben nagyjából egyensúlyban voltak és lényegesen kisebb politikai aktivitást mutattak, hiszen elfoglalta őket a napi küzdelem az igen elavult, rossz állapotban lévő technika legalább minimális mozgáskéességének megőrzéséért. Az V.: Koordináció és Tervezés ügyosztályon vegyesen voltak francóisták és demokraták, de a vezetőjük Iníguez del Moral tábornok Gutiérrez Mellado "tanítványa" volt. Ez a META-terv (Modernización del Ejército de Tierra - a Szárazföldi Erők modernizációs terve) kidolgozásának időszaka

¹¹⁸ Muñoz Molina, Ardor guerrero, Ed. Alfaguara, Buenos Aires, 1995, Santillana, Madrid, 1995, 17, 18., 201.o.

volt, amiből később a szocialisták trójai falova vált a katonai visszarendeződés hívei ellen, s egyúttal elérték vele, hogy aggasztó szintre csökkentse a Fegyveres Erők harckésztségét. A Szárazföldi csapatok Vezérkarába vezényelt tábornokok között is több volt a francóista szellemű tiszt, akik készek lettek volna valóra váltani a katonai körökben gyakran elhangzó kijelentéseket: 'Valamit csinálni kell már. Ha az ETA ujját mer húzni a katonákkal, az lesz az utolsó dobása', stb. Az öt főosztály vezetője közül három igen kemény francóista volt, egy áldemokrata, az V. ügyosztály említett vezetője, aki a magánéletben lelkes demokráciapárti, a hivatalban, kollégái körében viszont a katonai folytonosságot hangoztató karrierista tábornok volt; az ötödik Aramendi tábornok, lelkes, meggyőződéses, hűséges demokrata, aki igyekezett humanizálni és modernizálni a francóista Szárazföldi Erőket, amelyeknek a hetvenes években uralkodó trauma-mentes átmenet téves tézise árnyékában sikerült az új rend "örévé", a születő demokrácia szent őrzőjévé, Adolfo Suárez kormányának bírójává előlépnie, amelyet aztán 1981. januárjában lerombolt. Aramendi tábornok pihenés nélkül dolgozott Gutiérrez Mellado utasításának pontos végrehajtásán, állománytáblákat kidolgozva, szabályzatokat, rendelkezéseket modernizálva, szociális intézményeket létrehozva. Régi barátai és kollégái ellene fordultak, árulónak, 'szar demokratának', stb. bélyegezték, a tényleges katonai hatalom kegyetlenkedései végül 1979-ben az öngyilkosságba kergették."¹¹⁹

Az UMD értékelése szerint a hadseregben semmi sem változott Franco halála után. Ennek egyik biztos jele, szerintük, Manuel Díez-Alegría megbuktatása volt: a katonai kerületek főkapitányai túl liberálisnak tartották. A konzervatívok kulcspozíciókat a kezükben tartva üldözik a demokrata érzelmű tiszteket, ők szabják meg, hogy az alakulatok milyen lapokat, folyóiratokat fizessenek elő - s ezek a reakciós, szélsőjobb Fuerza Nueva és Reconquista, amelyeknek lapjain nyíltan üszítanak az új rend ellen. Melyek tehát az azonnal megteendő lépések?, vetette fel az UMD. Mindenek előtt azonnal vissza kell venni a volt harcosok szövetségeitől és a szélsőjobboldali politikai szervezetektől a Franco betegsége idején bőségesen szétosztott fegyvereket. Be kell zárni azokat a helységeket, amelyeket katonai szervezeteknél a Volt Harcosok Szövetségei használnak; el kell venni tőlük minden olyan vagyont, amely nem tagjaik tagdíjaiból, felajánlásaiból származnak. Meg kell

¹¹⁹ A.M.Inglés, La Transición vigilada; Del Sábado Santo "rojo" al 23-F, Ed. Temas de Hoy, 1994.,33-36.o.

szüntetni állami támogatásukat és éberén kell figyelni őket, mivel szélsőjobb csoportokkal vannak szoros kapcsolatban. Második nagy témakörként említik, hogy azonnali amnesztiát kell adni minden politikai fogolynak és minden olyan katonának, akit a Haza függetlenségéért folytatott harca miatt üldöztek. Vissza kell helyezni őket beosztásukba, a foglyoknak vissza kell kapniuk szolgálati idejüket és vissza kell venni a hadseregbe mindazokat, akiket politikai okokból zártak onnan ki. (3.pont) Harmadik területként meg kell szüntetni a Kormányelnökségi Információs Szolgálatot, amely hivatásos, gyakran vezérkari tisztekből áll (akik illetményük mellé jelentős mellékjövedelemben részesülnek) s akiknek feladata a papság, diákság és a munkások megfigyelése. Ez pedig szégyen a fegyveres erők számára! Ugyanígy eltörölendő a Szárazföldi Haderő Információs Szolgálata, amely nagyrészt ultrákból áll, s amely rendszeresen a saját társaik politikai szempontok szerinti figyelésére, elfogására, letartóztatására, bemocskolására fordította energiáit. Ezek helyett egységes, közös Információs Szolgálatot kell létrehozni, amely mind a Vezérkar mind a három haderőnem számára közös lenne, kifejezetten katonai jellegű információs feladatokra a hadsereg és a honvédelem érdekében.(4.pont)

El kell törölni a jelenlegi rendelkezést, miszerint a sorkatonákat erőszakkal származási helyüktől minél távolabbi alakulathoz vezénylik. Ennek a gazdasági, szociális hátrányai egyértelműek, katonai haszna sincs, kizárólag politikai magyarázata lehet: így könnyebben bevethető a hadsereg a nép ellen, hiszen nem saját falujáról, gyakran nemzetiségéről van szó! (5.pont)¹²⁰

Meg kell reformálni az egész katonai igazságszolgáltatást, megszüntetve a Becsületbíróságokat, Rögtönítélő bíróságokat s egyéb elnyomó intézményeket. Vissza kell utalni a nem katonák által vagy katonál által elkövetett de nem katonai jellegű bűntettek és a nem katonai intézményekben elkövetett bűnök ügyeit a köztörvényes bíróságokra. Meg kell reformálni a hadi törvényszékek működését, megakadályozva a manipulálhatóságukat, szigorúan szabályozva pl. tagjainak kinevezését. (6.pont)

Az alakulatok vezetését századtól a főkapitányságokig olyanok kezébe kell adni, akik szakmai érdemeik mellett még politikailag is megbízhatók, vagyis elismerik a

¹²⁰ Erről írt még: A. Muñoz Molina, id. mű, 215.o.

civil hatalom elsőbbségét és a jogállam normáit. Ha ezt nem tesszük meg, írják, fennáll a demokratikus államrend megdöntésére irányuló államcsíny veszélye. Ezért ezt elsősorban a magasabb egységekben, az önálló egységeknél és méginkább a harckocsi-, ejtőernyős, és speciális alakulatoknál, a katonai rendészetnél és a fegyveres rendőrségnél kell különös gonddal végrehajtani. (7.pont)

Pontosan meg kell határozni a Főkapitányságok feladatait, tisztán katonai jellegű feladatokkal kell felruházni azokat, eltörölve jogkörüket civilek felett (ld. katonai igazságszolgáltatás reformja) és minden beavatkozási lehetőségüket a parancsnokságuk alá tartozó körzet politikai és gazdasági életébe. Hadiállapotot kivéve, semmilyen esetben sem lehetnek a rendfenntartó erők a Főkapitányságoknak alárendelve, hanem kizárólag a provincia Civil Kormányzóságának. (8.pont) El kell törölni azokat a túlzó megszorításokat, amelyek a hivatásos katonákat terhelik az emberi jogok tekintetében. Ezek megakadályozzák teljes személyes kibontakozásukat s ugyanakkor az ultrák kezébe teszik a felettük való döntés jogát. Még mindig él a sajtóközlések előzetes cenzúrája, amely az ultráknak abszolút véleménynyilvánítási szabadságot, a liberálisabbaknak pedig tilalmat jelent; az ultrák a Volt Harcosok Testvéri szervezeteiben óriási tömegeket gyűjthetnek egybe, társulhatnak, ezzel szemben perbe fognak és lázítással vádolnak liberális tiszteket, akik csak négyfős mini-összejöveteleket szerveztek. (9.pont)

Le kell váltani a katonai szakmai folyóiratok (Reconquista, Ejército, stb) vezetését, mivel a jelenlegiek közismerten szélsőségesek. (10.pont)

"Ezek az intézkedések nemcsak a demokrácia helyreállításáért fontosak Spanyolországban, hanem a fegyveres erők egységének helyreállításáért is. Ezt a francóista szélsőséges ideológiát képviselő tábornokok politizálási törekvései, a demokrata tisztek üldözése, az Információs Szolgálatok áskálódásai tették tönkre. Megtételük vagy meg-nem tételük egyértelműen fogják bizonyítani, hogy a jelenlegi hatalom valódi demokráciát és a hadsereg valódi egységét akarja-e, vagy csak annak látszatát akarja-e kelteni a szélsőségesek kezében hagyva a hadsereg feletti hatalmat. A tettek igazsága ott fog eldőlni, hogy a fegyveres erőknél mit tesznek. A népnek úgy szabadságjogokat adni, hogy a hadsereget továbbra is szélsőségesek uralják értelmetlenség és történelmi tévedés."¹²¹

¹²¹ "A demokráciát előbb a fegyveres erőknek el kell fogadnia", 64-67.old., és "Azonnal megteendő intézkedések a demokratikus jövő megteremtése érdekében", 67-70.old. in: "UMD"

Az UMD - ma már egyértelműen látszik - határozta meg legvilágosabban és legperspektívikusabban a demokratikus átmenet hadsereggel kapcsolatos tennivalóit. A fegyveres erők tisztikarán belüli erőviszonyok miatt azonban - s éppen ezért - a vele szembeni bizalmatlanság és ellenszenv igen makacsul tartotta magát. A katonai felső vezetés a tisztikart távol akarta tartani a politikától, mert a hadsereg egységét féltették. Így az UMD felfogása nem tudta megszabni a hadseregen belüli mozgások irányát.

Díez-Alegría tábornok másra tette a hangsúlyt: "Feltétlenül szükséges a politikusok és katonák közötti párbeszéd. Úgy gondolom, hogy az egyik nagy hiba amit Spanyolországban elkövettünk, az az, hogy a civil megtagadta, hogy a katonai érdekeket, szempontokat figyelembe vegye, kivéve jelentéktelen kritikákat és a katona pedig elkülönítettnek (elzártnak) érezte magát és nem lépett közösségre a civilekkel. Ezért sosem volt közöttük párbeszéd, és a dolgok nem úgy mentek, ahogy menniük kellett volna."

HADSEREG ÉS TÁRSADALOM

María Mérida újságíró "Mis conversaciones con los generales" c. könyvében 1975 -1979 között készített interjúkat közölt a fegyveres erők húsz legfelsőbb szintű vezetőjével, altábornagyokkal, admirálisokkal, akik a hadsereg kulcspozícióit foglalták el korábban vagy még abban az időszakban is. Arra igyekezett választ kapni, hogy a magasrangú katonai személyiségek hogyan reagálnak az aktuális eseményekre, társadalmi valóságra. Az általa feltett kérdések jól tükrözték, hogy a társadalmat a Fegyveres Erőkkel kapcsolatban mi is foglalkoztatja:

- 1 - Mi a véleménye a katonáknak az ország új politikai helyzetéről?
- 2 - A hadsereg legfelsőbb vezetésében vannak-e ellentétek, ugyanígy a legfelsőbb vezetés és a csapatok között?
- 3- Mi a véleményük a terrorizmus terjedéséről és azokról az intézkedésekről, amelyeket ezek ellen hoznak, és ahogyan ezt a kérdést kezelik?
- 4 - A Kommunista Párt legalizálása milyen érzelmeket váltott ki bennük?
- 5 - Hogyan vélekednek az amnesztiarendeletről?
- 6 - az autonómia-kérdésről?
- 7 - a Baszkföldön zajló eseményekről?
- 8 - Spanyolország számos területén a baloldal és a marxisták jelentősen előretörték, ezt hogyan fogadják?
- 9 - Mi a véleményük a demokratizálódási folyamatról, az Alkotmányról,
- 10 - a közbiztonság folyamatos romlásáról?
- 11 - Lehetséges-e, valószínű-e államcsíny?
- 12 - A NATO-hoz való csatlakozás,
- 13 - Ceuta, Melilla, Kanári szigetek, a Szahara,
- 14 - a fegyveres erők jelenlegi harcképessége (operatividad),
- 15 - a laktanyákban uralkodó hangulat, a tisztikar hangulata,
- 16 - a katonai reform, az Objetivo de Fuerza Conjunto/a (Összhaderőnemi Célkitűzés) kérdése.

A María Mérida könyvében kifejezett vélemények a magasrangú tisztséget betöltő vezetők véleményei. De szinte teljesen bizonyos, hogy ez a hivatalos vélemény nem mindig egyezik a saját személyes, magánemberi véleményükkel. A beosztásukkal együtt járt, hogy hivatalosan ki kellett zárniuk személyes véleményüket. Amit mondtak, az nem válthatott ki közmegebotránkozást, vihart, félreértést. Ez volt a katonai intézmény érdeke, s ezt ők szigorúan betartották. Másrészt a katonák, főleg ha magas beosztásúak, eleve bizalmatlanok voltak a szavaiknak adható esetleges értelmezésekkel szemben, és féltek attól, hogy az általuk okozott félreértésekkel árthatnak az intézménynek, vagy békétlenséget, megosztást okozhatnak a hadsereg tagjai között. Tehát a megkérdezett tábornokok véleménye, megnyilvánulásai elég egységes kritériumokon alapulnak. Az alapfelvetésekben, lényeges kérdésekben egy emberként nyilatkoztak, mégha egyesek nyitottabbak, mások merevebbek is voltak. De mindnyájukban közös vonás, hogy büszkék a francóista "Nemzeti Felkelésre" (Alzamiento Nacional -1936.július 17-18.), főleg akik részt vettek benne; mindegyikük ellenezte a Kommunista Párt legalizálását, de aztán fegyelmezetten tiszteletben tartották; mindnyájukat erősen aggasztotta a terrorista cselekmények szaporodása és a baszkföldi helyzet. Mindnyájan higgadtan, józanul, de látható nyugtalansággal fogadták a politikai átmenetet és mindazt, ami ezzel járt, bár elismerték, hogy szükséges volt. Abszolút elsődleges volt számukra Spanyolország egysége, aminek a meggyengülését semmiképpen sem tudnák elfogadni. Óvatosan figyelték az autonómia-folyamatot, de nyugodtan mindaddig, amíg alkotmányos keretek között zajlott..

Az Alkotmányt is tiszteletben tartották, bár néhány pontjával nem értettek teljesen egyet. Szinte mindnyájan láttak előnyöket is és hátrányokat is a NATO-hoz való csatlakozásban, de annak eldöntését lényegében teljesen politikai ügynek ítélték meg. Mindnyájan tisztelték és csodálták az előző államfőt, Franco generalisszimust, akinek a fényképét szinte egyikük sem távolította el az irodájából, bár a fő helyen, természetesen, a király képe állt. Mindnyájan hűek voltak és szorosan kötődtek legfelsőbb vezetőjükhöz, János Károly királyhoz, mert a királynak nagy tekintélye volt

előttük és a korona által képviselt eszmét testesítették meg: Spanyolország egységét és a folyamatosságot.¹²²

Általános vélemény szerint igen nehéz megismerni és megérteni a hadsereg intézményének és tagjainak reakcióit, gondolkodásmódját. A sajtóban és az említett interjúkban is állandóan visszatérő téma a hadsereg és a nép, a társadalom kapcsolata, e kapcsolat, a kölcsönös megértés javításának szükségessége. Állandó téma volt az is, mi az oka, hogy míg a politikai szférában igen dinamikus a demokratizálódás, a hadseregen belül mintha megállt volna az idő. A 70-es évek végén sorkatonai szolgálatot teljesítők ugyanis meglepődve tapasztalhatták, hogy amíg az országban már megindult a demokratikus átalakulás, a hadseregen belül tábornokok és ezredek beszédeiben még mindig a régi politikai szövegek visszhangoztak: "Akkoriban (1979) minden katonai ceremóniát, ünnepséget felhasználtak arra, hogy a kormány, az alkotmány, demokrácia-ellenes kijelentéseket, célzásokat tegyenek beszédekben. Nem kifejezett fenyegetéseket, csak éppen célzásokat, hogy félelmet keltsenek. A célzások még riasztóbbak, aggasztóbbak," írta Antonio Muñoz Molina.¹²³

Persze a hadsereg mindezt másként látta. "Spanyolországban nagy probléma az, hogy a civil társadalom csak bírálni tudja a hadsereget, a katonai dolgokat. Ezért a katonák elszigeteltnek érzik magukat, nem kezdeményeznek párbeszédet a civil szférával. Sosem volt köztük párbeszéd." - nyilatkozta Manuel Díez-Alegría altábornagy, a legkorábbi "liberális" tábornok 1975. december 7-én a "La Vanguardia" lapnak.

1975. februárjában a zaragozai Academia General Militar (AGM) megalapításának évfordulójára készült beszédben Julio Busquets őrnagy és José Julve százados többek között már ugyanerről a problémáról írtak: "Mivel nem valószínű, hogy alapvetően meg lehetne változtatni a társadalmat, amelyben élünk, s az sem lenne tanácsos, hogy idegen, a társadalom egyéb részeitől elszakadt testet alkossunk benne. Ezért olyan átalakításon kell gondolkodnunk, amely - megőrizve mindazt, ami elengedhetetlen a feladat teljesítéséhez - lehetővé tenné a valódi kommunikációt a nép és a fegyveres erők között. Összefoglalva, a hadsereget bele kell helyezni abba a korba, amelyben él. ... Egy másik fontos feladat lenne megnövelni a fegyveres erők presztizsét a nemzet szemében. Új történelmi

¹²² M.Mérida: Mis conversaciones ...

¹²³ Ardor guerrero, 18.o.

időszak kezdetén állunk és a hadseregnek segítenie kell a nemzetet az új és reményteljes lépések megtételében."¹²⁴

Alfaro tábornok, a Vezérkari Főnökök Juntájának elnöke 1979-ben a következőket nyilatkozta María Méridának erről a témáról:

" Az egyetlen, ami tényleg fontos kell, hogy legyen számunkra, az a béke, rend és tisztelet mindenki számára. És én mint nép beszélek, mert a katonák végsősoron a népből származnak, mind a legénység mind a tisztikar. A katona a rend embere, és ahogy ő is tudja, minden spanyolnak tudnia kell mik a kötelességei és jogai.

Mi egységesek vagyunk a néppel, és szeretnénk még sokkal jobban azok lenni. És ha a nép nem lenne annyira jó kapcsolatban velünk, mint ahogy mi azt szeretnénk, az azért lenne, mert nem ismer minket eléggé. És mi éppen azt szeretnénk, hogy ismerjen minket. Az egyetlen módja annak, hogy minden jól menjen az az, hogy a nép és a hadsereg szorosan együtt és azonosultan haladjanak."¹²⁵

X X X X

A demokratikus átalakulás és a hadsereg mozdulatlansága között kétségtelen feszültség alakult ki. Az is világos azonban, hogy végső soron, a főtiszti kar döntő többsége, politikai hitvallásától függetlenül, a királyhoz és az államhoz tett esküje alapján lojális maradt. Mindebben persze fontos szerepet játszott az is, hogy a spanyol demokratikus átmenet végül is nem a "ruptura", tehát a szakítás, hanem a paktum formájában zajlott le, ami garanciát is adott a tisztikar számára a jövőt illető existenciális - szakmai biztonságukat illetően.¹²⁶

¹²⁴ "UMD", "Diario 16" 1975./9/3

¹²⁵ M.Mérida, id. mű, 38.o.

¹²⁶ v.ö. Anderle Á., Simon J., Szilágyi I. tanulmányait

A közelmúlt értékelése

Mi legyen a múlttal, hogyan értékeljük a közelmúlt eseményeit - **Gregorio Morán** igen pesszimistán írt erről "El precio de la transición" - Az átmenet ára c. könyvében.¹²⁷

"1975. decemberében megkezdődik a kollektív memóriatörlés. A király, ha az összes spanyol királya akar lenni, ez azt jelenti, hogy ki kell törölni az emlékeket, el kell feledni a múltat s újrakezdeni a számlálást. ... Az egyéni sorsok, történelmi tapasztalatok maradjanak a magánélet szféráiban, sose kerüljenek a nyilvánosság elé, hogy ne támadhasson fel a revansizmus, a kiközösítés. ... Meg kell őrizni a szociális, intellektuális, politikai konszenzust, mindenki egyenlő a törvény előtt! ... Talán olyan szégyenteljes egyes volt vezetők, politikusok, kiemelkedő személyiségek múltja, hogy jobb azt eltemetni? ... Franco diktatúrájának negyven évét nem leleplezték, hanem elhallgatták, úgy "békítették" össze a polgárháborúban kettészakadt spanyolokat: a nagy gyilkolás haszonélvezői kölcsönösen kegyelemben részesítették egymást, és csönd! ... A valóságban néhány politikai vezető politikai felelősségét kellett takargatni, akik nem vállalták részüket a katasztrófában. Szégyenüket sikerült a társadalomra áthárítani és tabutémává tenni."¹²⁸

Ez volt az egyik álláspont, amely a Franco-korszak főszereplőinek politikai felelősségét feszegette.

A hadseregben viszont apologetikus interpretációk születtek. A "kemény", francóista tábornokok egyik igen aktív képviselője, C. Iniesta Cano altábornagy a spanyol fegyveres erőkről írt tanulmányában például úgy látja: "Nem szabad egy kaptafára megítélni minden olyan, a nép politikai életével kapcsolatos tettet, amelyben katonák is részt vettek, és nem is mindegyiket lehet államcsínynek minősíteni. Nemcsak a testület, hanem főleg a céljaik határozzák meg leginkább a különbségeket. A történelem által feljegyzett "politikai-katonai" akciók között egyesek bizonyos politikai csoportokat vagy pártokat támogattak privát jellegű háborúskodásaikban, ellenségeskedéseikben. Másokat maga az államfő inspirálta és indította, mint a szomorú VII.Ferdinánd ön-puccsa volt, amikor visszatért száműzetéséből és szégyenteljes Bonaparte-szolgátságából. Vagy a már kortárs történelmünk időszakában XIII.Alfonz királyunk egyetértésével Estella márki hajtott

¹²⁷ Morán, Gregorio: El precio de la Transición, Ed. Planeta, Barcelona, 1991.

¹²⁸ U.o., a 75, 76, 83, 87.o. összefoglalása

végre államcsínyt, ami bebizonyította Spanyolország hadserege és szent magasrendű feladatai és ^seküje iránti lojalitását olyan nehéz időszakban, amikor az anarchia, a felfordulás, a bűnözés és a kormány látható tehetetlensége megkövetelte egy bátor döntés meghozatalát. Többéves felvirágzás követte Hazánkban az uralkodó eme parancsnoki tettét. Kilenc évvel később amikor Sanjurjo altábornagy világosan látta milyen elfogadhatatlan irányt követ az új politika a nemrégén kikiáltott Köztársaság politikusainak vezetésével, felkelésre szánta el magát a katonai vezetők nagy többségének és nagyszámú civil egyetértésével, akik látták, milyen veszély fenyegeti Spanyolországot. És mozgalmat indított az 1931. április 14-én bevezetett rendszer ellen. Egy ilyen megmozdulást valóban államcsínynek lehet nevezni, mivel az alkotmányos hatalom ellen lázadt és mivel a spanyol Köztársaság elnöke volt a legmagasabb nemzeti méltóság. Az 1932. augusztus 10-ei tettek megítélésekor enyhítő körülményként figyelembe kell venni, hogy azt az a (minden egyéni érdektől mentes) nemes cél vezérelte, hogy megakadályozzák az igazságtalanságokat, az anarchiát és a Spanyolországban terjedő büntetlen felforgatást. A hős és rendkívül jó szolgálati dossziéval rendelkező tábornok által vezetett akció nem volt jól átgondolva sem megszervezve, ezért elbukott. Hogy megmentse a hazát a testvérháborútól, aminek lehetőségét optimizmusában először nem látta előre, önként feladta magát és vállalta tette súlyos következményeit. Egymást követő kormányok súlyosbították a nehéz helyzetet és négy évvel később vezetőink tehetetlensége, az állandó szovjet propaganda-beszivárgás mind a kormányba mind a mindig is hősies, lázadó, naív, elővigyázatlan spanyol nép leghevesebb szektoraiba lehetetlenné tette, hogy tovább eltűrjék azt a szörnyű tragikus állapotot, amely Hazánkat a káosz felé sodorta. Nem volt más választás, mint Nemzeti Mozgalomban felkelni 1936. július 18-án, hogy megmentsük Spanyolországot. Ez már nem volt államcsíny, egyszerűen azért, mert az állam nem létezett; mivel a legfelsőbb vezetés és kormánya elvesztették minden legalitásukat azzal, hogy elfogadták és együttműködtek a kibontakozó forradalommal, eljutva egészen odáig, hogy ők irányítsanak egy aljas gyilkosságot (Calvo Sotelo ellen). Ismétlem: nem államcsíny volt, hanem olyan megmentő mozgalom, amelyre a nemzet azért kényszerült, hogy a Haza sorsát megmentse.

Amikor véget ért a háború (szomorú, hosszú időszak: majdnem három éves háborúskodás), sürgősen hozzá kellett látni a Haza újjáépítéséhez. Ennek igen jól megtervezett és intenzív programja -a világ nagy meglepetésére és egyesek irigységére - 36 évi béke,

haladás, jólét időszakát eredményezte. Ennek az 1975. november 20. szomorú nap vetett véget, amikor Caudillónk visszaadta lelkét az Úrnak."¹²⁹

Alfaro tábornok a María Méridának adott interjúbán ugyancsak érintette ezt a kérdést.

"MM.: Ön egy olyan háborúban vett részt, amit éppen a marxizmus és a kommunizmus ellen vívtak. Nincs most olyan érzése, hogy fölöslegesen harcoltak, hogy nem érte meg? Mit gondol ma, amikor a baloldal egyre aktívabb, a spanyol városi, községi önkormányzatoknál a marxisták aránya igen erős és a kommunisták az állam harmadik politikai erejét alkotják?

Alfaro altábornagy: "Kérdésének mindkét felére válaszolva azt mondhatom először is, hogy igenis megérte a háború; meg kellett tenni, hogy rendezni tudjuk az ország akkori teljesen elromlott helyzetét, és akkor hasznos volt, és szerepe volt. De a mai idők más magatartást, más módszereket és más irányítást követelnek. A kérdés második felét illetően azt gondolom, hogy a baloldali többség a városi önkormányzatokban jó tapasztalat lehet, ha mindenki számára akarnak hazát építeni az erkölcs, a család, az egyén és személyisége tiszteletben tartásával. A lényeg, hogy tudatosuljon a vezetőkben, hogy a nemzetet kell előbbrejutatni a munka, a felelősségvállalás, építő és nem romboló magatartás által."¹³⁰

Campano tábornok jól ismerte Franco tábornokot, s benne a hatalmas áldozatkésztséget, a felelősségvállalást, Spanyolország szeretetét, a kiváló katonát és nyugodt, kegyensúlyozott államférfit tisztelte, aki nagyon jól ismerte az ország mindenkor aktuális helyzetét, lehetőségeit, s ennek megfelelően, nagy óvatossággal kötött kapcsolatokat más államférfiakkal (itt talán a világháborúból való ügyes kimaradást, Hitlerrel való ügyes taktikázást, távolságtartást kell értenünk). Ennek köszönhetően Spanyolország igen nehéz helyzeteken és tényezőkön tudott felülkerekedni. "Caudillónk iránt mindazok hűsége, akik vele csináltunk végig előbb egy háborút, majd a békét, megingadhatatlan."¹³¹

Sokan feltették a kérdést, hogy vajon jobb-e elfelejteni a múltat és gyökeres változtatást végrehajtani, vagy ellenkezőleg: csak azoknak a népeknek van jövője, akik nem felejtik el a múltjukat, sőt abból indulnak ki?

¹²⁹ C.Iniesta Cano, Las Fuerzas Armadas (1975-1985) in: España diez años después de Franco, Planeta, Barcelona, 1987, 15-16.o. /kivonatoltan/

¹³⁰ M. Mérida, id. mű, 34.o.

¹³¹ M. Mérida, id. mű, 76-77.o.

Manuel Díez-Alegría altábornagy szerint senki sem felejtheti el a múltat, mert "legalább is részben azt is mi kovácsoltuk, de mindenképpen azok, akiknek a vérét örököltük. Az utóbbi véleményt osztom mindaddig, amíg nem azt jelenti, hogy a múltat gránittömbnek tekintenénk, hanem olyan valaminek, ami az ibérektől Francóig állandó fejlődésben van. Az aggaszt, hogy előítéletek, bizalmatlanság miatt nehogy ne sikerüljön igazi megegyezést, egyetértést elérnünk valamennyi spanyol között. Franco mint katona és mint államférfi bizonyosan fontos helyet foglal és foglalt el már hosszú ideje a történelmünkben. Kiemelkedő személyiség, aki példát adott vallásosságból, lángoló hazafiságból és az egység iránti vágyból, a társadalmi problémák iránt érzett figyelemből. Utódja számára ugyanolyan feltétel nélküli lojalitást kért, mint amilyennek ő is örvendett. Csak a népet és a Királyt tekintette örökösének."¹³²

A múlttal kapcsolatban Gutiérrez Mellado így vélekedett:

"úgy gondolom, hogy öngyilkosság lenne mindent nulláról kezdeni, kidobni a jó eredményeket, vívmányokat is. Vallom, hogy új horizontok felé kell tekinteni nem kapaszkodva görcsösen már túlhaladott, nem alapvető eszmékhez és szervezetekhez ma, amikor Spanyolország fiatal, nyugtalan, aggodó, és jobb, igazságosabb világra vágyik."¹³³ A polgárháborút megelőző Köztársaság nehézségeiről és kudarcáról az egyre súlyosbodó gazdasági és belpolitikai helyzet fölötti uralom elvesztéséről így vélekedett: "A Köztársaság súlyos vereséget szenvedett egyik és másik oldal hibájából is, de elsősorban a köztársasági pártok sorozatos ballépései miatt. Vezetőik, akik között, azt hiszem, voltak kiváló hazafiak is, képtelenek voltak elkerülni azt a kaotikus állapotot, ami végső soron 1936-hoz vezetett." Arra a kérdésre, hogy igazolja-e július 18. jogosságát, a tábornok azt felelte: "A hadsereg valóban azért lépett föl, hogy magához ragadja az utcán heverő hatalmat, aminek bizonyítéka többek között, hogy miután a köztársaság erői képtelenek voltak fenntartani a tekintélyt, amit egy jogállam megkövetel, az álláspontok egyre jobban radikalizálódtak, és a politikai problémákat egyre inkább minden jogi megoldáson kívül, utcai lövöldözésekben igyekeztek megoldani, amit pedig egy országnak, amely meg akar annak maradni, mindenáron el kell kerülnie. De az akkor kibontakozó harcot egy békeidőszak követte, habár az ilyen megrázkódtatás által okozott sebek mindig nehezen gyógyulnak. Mindenki a saját eszméjéért küzdött; ma előre kell haladni és úgy tekinteni erre az időszakra, mint már történelemre. Rengeteg jó

¹³² Interjú a "La Vanguardia" c.lapban, 1975. december 7., M. Mérida, id. mű. 101-102. o.

¹³³ Carlos Fernández, id. mű, 115.o.

tennivaló áll még előttünk, akik azt szeretnék, hogy Spanyolország gyűlölet és harag, neheztelés nélkül haladjon tovább előre."¹³⁴

A tábornok ugyanakkor határozottan visszautasította azokat a feltételezéseket, hogy Spanyolország július 18.-ához hasonló állapotban lett volna 1976 őszén. Egyrészt a minden spanyolban élénken élő szörnyű emlékek miatt, tehát senki józanul gondolkodó nem kívánná megismételni az akkori szörnyűséget, másrészt azóta Spanyolország óriásit lépett előre a fejlődés útján, életszínvonal-emelkedésben. "Csak egyes kisebbségi csoportokban élnek revansizista, önös célok, s ők akarják elhitetni a néppel, hogy ugyanott tartunk még mindig, mint akkor."¹³⁵ (...) "A polgárháború győzelemmel ért véget s ezért nem fogunk bocsánatot kérni, mint ahogy egyesek most szeretnék. De ez még nem jelenti azt, hogy az ellenkező oldalon harcolók, akik tiszta harcot vívtak eszméik védelmében, ne érdemelnék meg megértésünket és tiszteletünket. A győzelem következtében és általa legitimáltan létrejött rendszer, ahogy más országokban is hasonló esetekben a történelem során, csak akkor lesz megítélhető, elemezhető, ha már eltávoztak azok, akik benne éltek (...). De a negyven év semmiképpen sem mondható átmeneti lépcsőnek, hanem Spanyolország történelmének élő, gyümölcsöző és valóságos darabja. Tehát nem tudomásul venni ezt az időszakot és bármilyen politikai tevékenységet a háború alatt történetekre alapozni, ez egyenlő a Spanyolországban uralkodó béke elutasításával."¹³⁶ Gutiérrez Mellado álláspontja tehát az volt, hogy el kell felejteni a polgárháborút s inkább a jövő felé kell tekinteni. Ez nem jelent sem megalázást, sem feladást, sem elvekből engedést egyik fél számára sem. A békés együttélés, az együttműködés, normális politikai kapcsolatok szükségesek az agresszív álláspontok, ellentétes cselekvések, az erőszak dialektikája helyett.(...)¹³⁷

¹³⁴ U.o., 116.o.

¹³⁵ U.o.

¹³⁶ U.o.

¹³⁷ U.o., 117.o.

A múlt kérdései mellett az átmenet folyamatában való elhelyezkedés, a hadsereg szerepe, magatartása a tisztikar számára állandó tanulási folyamatot jelentett.

Alfaro altábornagy, a Vezérkari Főnökök Juntájának elnöke úgy értékelte, hogy ez a szakasz nagyon bonyolult és nehéz volt. "És mi, katonák, érzékenyebbek vagyunk ezekre a dolgokra. Nagy erőfeszítést igényel az, ha valaki egyfajta szellemben nevelkedett és élt, konkrét normáknak megfelelően, s akkor hirtelen mentalitást, cselekvési módot, érzelmi hozzáállást kell váltani. Ez nem megy gyorsan; és vannak, akik nagyon nehezen tudnak átállni az új koordinátákra, sőt van, aki képtelen is. De ők vannak kevesebben. A fegyveres erők többsége igyekszik alkalmazkodni a változásokhoz és az új direktívákhoz, jó szellemmel és jó hozzáállással. Hazaszeretetük és teljes odaadásuk, elhivatottságuk, kötelességük tudata, a katonai szellem segíti őket abban, hogy megértsék ennek a változásnak a szükségességét. Természetesen anélkül, hogy elfelednék történelmünket és az elmúlt időszakot. De mint minden jó spanyol, a katonák is a leginkább arra vágnak, hogy béke legyen és rend."¹³⁸

Carlos Iniesta Cano tábornok, akit a "kemény" vonalhoz tartozó tábornokként már többször említettem, a demokratikus átmenet korát igen feszültségektől terhesnek értékelte. "A Fegyveres Erők körében tapasztalható hangulatról csak személyes, baráti beszélgetésekben szerzett véleményemet mondhatom el, tartalékos állományban lévén, s semmiképpen sem lehetek a Fegyveres Erők szószólója. De úgy gondolom, hogy amit társaimtól hallottam, azt kötelességem elmondani, mert ezzel szolgálatot tehetek azoknak, akiket ez érdekel. A légkör bizonytalanságról és nem nagy vidámságról tanuskodik. A Fegyveres Erők körében tapasztalható állandó elégedetlenség egyik oka az a gyakori kampány, amelyben a katonai vezetők professzionalizálásának szükségességét hirdetik, mintha a mi vezető állományunk nem szilárd és jól kipróbált kompetencia birtokában lévő tábornokokból, főtisztékéből és tisztékéből állna. A mi tisztképző iskoláinkból beosztásuk ellátására tökéletesen felkészített tiszték kerülnek ki, majd részt kell venniük szakosító tanfolyamokon, amelyek folyamatosan emelik kompetencia-szintjüket, függetlenül azoktól, amelyek a főtiszt, majd tábornoki és a két legfelsőbb rangba való előléptetéshez szükségesek. Más egyéb tanfolyamokat is szerveznek a különböző oktatási intézmények által szervezett tanfolyamok (Hadsereg Legfelsőbb Iskolája, CESEDEN, Vezérkari Iskola, Tengeri Háború,

¹³⁸ M. Mérida, id. mű, 35.o.

Légi-földi együttműködés, stb.), a külföldi katonai oktatási intézményekben folytatott tanulmányok gyarapítják folyamatosan a spanyol haderőnek egyre magasabb szintű tudáskészletét (...) A Védelmi Minisztérium, a nagyértékű és kompetens Vezérkari Főnökök Juntájával együtt bizonyára példamutató Fegyveres Erőket fognak szervezni.¹³⁹

Ez a téma a sajtóban és a könyvkiadásban állandóan jelen volt. Egy 1976-os májusi írás az *El País*ban¹⁴⁰ egy, a hadseregről írt könyv kapcsán¹⁴¹ foglalkozik e kérdésekkel. Felvetődik az is: jelen van-e egy polgárháború veszélye. Ugyanez év novemberében egy UMD-tag tiszt, Luis Otero Fernández elemzi a hadsereg helyzetét, lehetséges szerepvállalását.¹⁴²

A félelmeket a hadsereg beavatkozásáról az *El País*, 1977. december 20-án szerkesztőségi cikkben foglalja össze, **Hadsereg és társadalom** címmel.

Egy modern, iparosodott társadalom egyik ismérve, hogy a katonák és civilek közötti kapcsolat feszültségmentes, nincsenek surlódások, konfliktusok közöttük, írja. A fegyveres erők az alkotmányos rendben foglalnak helyet és tagjai elfogadják a törvényekben rögzített kötelezettségeiket. Ugyanakkor a civil társadalom elismeri a katonai szervezetre rótt fontos funkciókat, és tiszteletben tartja azokat az embereket, akik a munkamegosztásban ezeket a feladatokat látják el. A kölcsönös harmóniát és kiegészítést az erősíti, hogy a katonák egyúttal állampolgárok, akik politikai meggyőződésüknek megfelelően szavaznak, bár nem választhatók politikai tisztségre aktív szolgálati idejük alatt. Ez a felvetés kizár két veszélyt, amelyek minden fejletlen országban fenyegetnek: a militarizmust, ami a politikai, civil, gazdasági életre jogtalanul kiterjeszti a katonai szervezet normáit; de kizárja az antimilitarista szellemet is, amely az állampolgárokat belesüllyeszti a fegyveres erők igazi természetének megnem-értésébe, amely pedig alapvető intézmény minden együttélésben.

Spanyolországban a hadsereg és a társadalom kapcsolatáról félelem nélkül, világosan, demagógiát és hízélgést száműzve kell beszélni - hangsúlyozza az írás.

¹³⁹ C.I.Cano, id. mű, 19.o.

¹⁴⁰ *El País*, 1976.május 12.: "El Ejército deberá respaldar la línea política que aleje las posibilidades de guerra civil", interjú Prudencio García Martínez de Murguíaival

¹⁴¹ Prudencio García Martínez de Murguía: España: presente y futuro,

¹⁴² Luis Otero Fernández: "¿Ejército sólo para militares?", *El País*, 1977. nov.1. Tribuna Libre - Política, 12.o.

Olyan hosszú időszakból evickélünk most ki, amikor a fegyveres erők engedelmességből és sokszor saját maga rovására, olyan feladatokat vállalt föl, amelyeket saját tagjai kétség kívül nem kívántak. Senki jószándékú ember nem állíthatja, hogy a spanyol tisztikar nagy tömege előnyt húzott volna a francóizmusból. A fizetésátlagok és a fegyveres erők technikai felszereltsége messze elmaradtak az ipari potenciálunknak megfelelőtől. A politikai büntettek kivizsgálásának átruházása a fegyveres erőkre és a katonai képek, értékek katonai területeken kívül való alkalmazása sok akkori állampolgárban azt a tévhitet szülte, hogy Franco idejében a hadsereg volt a hatalom Spanyolországban. Ezért olyan fontos, és elsősorban maguknak a katonáknak fontos, hogy a hadsereg és a társadalom közötti viszonyt megtisztítsák a félreértésektől, kétértelműségektől.¹⁴³

A társadalom és^a hadsereg közötti viszony persze, főleg 1975-1979 között, tele volt előítéletekkel, félelmekkel. A liberális El País a demokratikus normákat igyekezett pedagógiai egyszerűséggel terjeszteni, s befolyásolni a közvéleményt. Iniesta Cano azonban sok példát hoz arra, hogy a főtisztek elégedetlensége, rossz-érzései elsősorban Suárez miniszterelnök személyét illető katonai kritikákban fejeződtek ki.¹⁴⁴ Mindenesetre ezek az évek a folyamatos tapasztalatszerzés, és az ellentmondásoktól sem mentes katonai adaptálódás periódusát jelentették. E nehéz periódusban az 1976-78-as éveket választottam ki illusztrációképpen, hogy bemutassam a politika és a hadsereg viszonyának jellegzetességeit - a napi sajtó tükrében -, egyfajta katonapolitikai kronológiát mutatva be.

¹⁴³ "Ejército y sociedad", El País, 1977.december 20. 6.O. Opinión.

¹⁴⁴ C.I. Cano, id. mű, 16.o.

Katonapolitikai események 1976-78-ban

1976.januárjában szaporodtak a terrorista támadások, munkabeszüntetések. Rendkívüli állapotot kellett kihirdetni. Szélsőjobb újságok emlékeztették a királyt esküjére, hogy hű marad az Alaptörvényekhez, a Nemzeti Mozgalom elveihez.¹⁴⁵

Március 8-án összeült a Hadbíróság, s ezzel megkezdődött az UMD letartóztatott tisztjeinek pere. Luis Otero műszaki őrnagy, Restituto Valero Ramos gyalogsági százados, García Márquez, Fermín Ibarra Renés tüzér századosok, José Fernando Reinlein G.-M., José Fortes Bouzán, Jesús Martín-Consuegra gyalogsági századosok, Manuel Fernández-Lago lovassági százados, Jesús Ruiz Cillero repülő százados és a külföldön tartózkodó José Ignacio Domínguez repülő százados ellen a fő vádak: illegális szervezet létrehozása, illegális szervezkedés, dokumentumok terjesztése, katonai lázítás feltételezett bűntette; tevékenységük a hadsereg, az állam ellen irányult, katonai lázadásra bűjtatott, bár fegyveres felkelés nem történt. Enyhítő körülményként hozták fel, hogy morális, altruista, hazafias érzelmektől vezéreltetve tevékenykedtek.¹⁴⁶

A későbbi (1978) "Galaxia" nevű hadművelet ítéleteivel összevetve rendkívül kemény ítéleteket talán az indokolta, hogy az átmenet kezdeti, igen nehéz és bizonytalan időszakában elejét kellett venni mindenfajta, a bizonytalanságot növelő cselekedetnek. Az amnesztia következtében szabadlábra helyezték őket, de nem mehettek vissza a hadseregbe. Ez pedig életük nagy keserősége lett. Ők továbbra is teljes tiszteletet tanúsítottak a hadsereg iránt, s küzdöttek azért, hogy tisztelettel és megbecsüléssel visszatérhessenek soraiba.

Francisco Caparrós publicista 1983-ban megjelent könyvében: "La UMD: militares rebeldes" így ír erről:

"Bűnösök vagy ártatlanok? Az tény, hogy az UMD valóban illegális szervezet a hadseregen belül, ami megengedhetetlen, mégha céljai nemesek is: békés, igazságos, szabad Spanyolországot építeni. Azonban nyilvánvalóan nem illik rájuk az alkalmazott cikkely: 'fegyveres rebellió a hadsereg kereteiben'. Vétkesek, mert politizáltak. De ha a 'megegyezések

¹⁴⁵ Fuerza Nueva, 1976. január

¹⁴⁶ "UMD", 131-135, 146.o.

reform' helyett 'szakítás' következett volna be, ma senki sem beszélne talán róluk, s ezredesek, őrnagyok, néhányan talán tábornokok lennének. De a reformmegoldás győzött, s ők, akik a népet szolgáló fegyveres erőkért küzdöttek, most különféle civil vagy jelentéktelen katonai pályán hányódnak. Egyikük sem lesz tábornok, miközben Spanyolország szilárd léptekkel halad azon a szabadságjogokkal kirakott úton, amelyet ők is hirdettek Franco nehéz és ellenséges hadseregében. Ártatlanok, mert a demokratikus rendet védték, ami ma Spanyolországban él; mert egységes Védelmi Minisztériumot akartak - ami ma meg is valósult; mert azért küzdöttek, hogy a fegyveres erők ne visszahúzó erők, elnyomók legyenek, hanem amik ma: a nemzeti érdekek védelmezői. Ők eltűntek, míg az őket elítélők, őket a katonai börtönig üldözők létfontosságú posztokig jutottak el, egészen a politikailag bizalmi beosztásokig, demokratikus vezetők által kinevezve! Demokratikus meggyőződésükért, illegális szervezkedésükért, és mert a francóista hadsereg monolitizmusától eltérők élére álltak - üldözték őket. De miért üldözték őket? Néhányukat illegális tevékenységért fogták perbe. De ugyanilyen alapon Felipe González, Carrillo, Tierno Galván - sokmai miniszter, követek, politikusok is illegális tevékenységet végeztek! És Franco tábornok talán nem katonai lázadást szervezett és vezetett egy meghatározott politikai rendszer ellen? S ő akaratát nem a nép meggyőzésével, hanem a fegyverek erejével kényszerítette rá az országra! S ma ő a hadsereg generalisszimusa! Spanyolország vezére. S ezek a katonák, akik a diktatúra közepette voltak demokraták - és persze bűnösök! -, őket az új demokratikus rendszer sem fogadta magáévá!"¹⁴⁷

A Szaharából evakuált csapatok parancsnoka Gómez de Salazar tábornok elnökölte azt a Haditanácsot, amely Hoyo de Manzanaresben hozott ítéletet az UMD perbe fogott tagjai ügyében. A María Mérida által 1978-ban vele készített interjúban így emlékezett vissza ítéletére: "Néhány társunkról volt szó, akik illegális szervezetet hoztak létre. És a mi törvényeink szerint ez nagyon súlyos vétség, ezért zárták ki őket a hadseregből."

MM.: És ha nem 1976-ban, hanem most történt volna, ugyanilyen hajthatatlanok, merevek lettek volna velük?

"Akkor is, most is, kizárólag a Katonai Törvénykönyvet alkalmaztuk. A Haditanács lelkiismerete szerint döntött."

¹⁴⁷ Caparrós, Francisco: La UMD: militares rebeldes, Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1983., 9-12.o.

MM.: És a hadsereg nagy része hogyan viszonyult a döntéshez? Hiszen a szervezet demokratikus szervezet volt, amilyen rendszer azóta megvalósult. Miért büntették meg akkor őket? miért értékelték tettüket rosszindulatúnak, esztelennek, fegyelmezetlenségnek?

"A hadseregben csak igen ritkán előforduló jelenségről volt szó. És csak igen szűk csoportról. A hadsereg egyik fő erénye a fegyelem, és amikor egy rendszer érvényben van, bármilyen is az, nekünk alá kell magunkat vetnünk neki. Az illegális szervezetek, bármilyenek is legyenek, megengedhetetlenek. A hadseregnek, mint a többi intézménynek is, megvannak a maga szabályai, törvényei, amelyeket be kell tartani. Az ügy nagy fájdalmat okozott nekünk, szomorúságot, mert elképzelhetetlen egy ilyen mozgalom. A hadsereg lényegét támadták, s mi a Szabályzat előírásait alkalmaztuk, semmi többet. És úgy gondolom, hogy a katonák 99%-a egyetértett a döntésünkkel."¹⁴⁸

Nyilvánvaló volt azonban, hogy a francóista katonai elit - immár a demokratikus átmenet idején - törlesztett az UMD lázadó tisztjeinek. Hogy nekik lett igazuk, az nem volt enyhítő körülmény.

A hadsereg szükségességéről heves viták zajlottak politikai körökben. 1976.június 27-én az *El País* interjút közölt Manuel Fraga Iribarne, Franco volt minisztere, most is belügyminiszterrel. Ebben Fraga a következőt mondta:

"Egy olyan népnek, amely békében akar élni és nem akar bármely bűnöző, gyilkos kénye-kedvére kitéve lenni, rendelkeznie kell komoly erővel, amelyek biztosítják őt az erőszak és a felfordulás ellen. A népek életében vannak nehéz pillanatok, válság-időszakok, átmeneti időszakok, amelyekben még fontosabb a fegyveres erők szerepe. Mint ahogy negyven évvel ezelőtt megmentettek bennünket a forradalom barbárságától, a nemzeti széteséstől, ma a király mellett garantálják, hogy semmi és senki sem akadályozhatja meg fizikai vagy morális erővel népünk békés fejlődését. Számos országban tapasztalható, hogy amikor a béke megszilárdul, elmúlik a veszély, nyugalom van, az uralkodó politikai pártok lekezelik a fegyveres erőket, nem értik meg törekvéseiket. Antimilitarizmust hirdetnek és nyugos teherként élnek meg mindent, ami katonai. Jelenleg keserű időszakot élünk meg, amikor a hadsereg explicite hatástalanítandó célpontnak lett kikiáltva az államot szétzilálni

¹⁴⁸ M.Mérida: *Mis conversaciones ...*, 125- 126.o.

akaró erők által. Kampányokkal próbálják a seregen belüli ellentéteket szítani. A hadsereg főszereplője volt a jelenlegi állam kialakításának, és a háttérben utána is fontos szerepet játszott az elmúlt negyven évben, és valószínűleg kulcsfontosságúak lesznek a jövő építésében is." ¹⁴⁹

Ez világos beszéd volt Fraga részéről, s azt jelzi, hogy a spanyol demokratikus átmenet idején a jobbról érkezett demokraták a hadseregben látták azt az erőt, amely - ha kell - a politikai radikalizálódás ellensúlya, fékje, vagy akár akadályja is kell, hogy legyen. A hadsereg, legalábbis a "régi gárda" számára a garanciát, a biztonságot és biztosítékot jelentette.

Május 9-én a Montejurrán, a hagyományos carlista ünnepélyen összecsapott a szélsőjobb és a történelmi carlista szárny, lövöldözésre került sor, de a Guardia Civil nem avatkozott be. A carlisták belső ügyének tekintették az eseményeket.

Fraga belügyminiszter száműzte don Sixto de Borbón Parmát; elítéltek néhány résztvevő tisztet, de az ügyük vándorolt s év végére már óvadék ellenében szabadlábra helyezték őket. ¹⁵⁰ Az eseménnyel kapcsolatban a "Diario de Navarra" vezércikkében arról írt, hogy egy jogállamban, amelyben élünk, megengedhetetlenek félkatonai szervezetek olyan vezetőkkel, akik jogtalanul használják a törvény szerint a hadseregnek tulajdonított csillagokat, jelképeket; és megengedhetetlenek fegyveres milíciák. ¹⁵¹

Júliusban tartotta Rómában Spanyolország Kommunistá Pártja kongresszusát, s ezen nyilvánosan megjelentek a Központi Bizottság tagjai, a Munkásbizottságok vezetője, Marcelino Camacho és Santiago Carrillo. Észrevehető, hogy egyre inkább "reformról" beszéltek, s lassan elmaradt a "szakítás" kifejezés. ¹⁵²

Szeptember 8-án Adolfo Suárez megbeszélésre hívta az összes aktív altábornagyot, admirálist, a haderőnemi minisztereket, vezérkari főnököket, katonai kerületi főkapitányokat, a katonai ügyészség, legfelsőbb bíróság, Guardia Civil, a CESEDEN, Szárazföldi Hadsereg Akadémiája főigazgatóját, és más magasszintű katonai vezetőt. Katalónia főkapitánya, Coloma Gallegos, volt hadseregminiszter előre készített

¹⁴⁹ El País, 1976. június 27. 9.o.

¹⁵⁰ Carlos Fernández, id. mű, 87-91. o.

¹⁵¹ id. Carlos Fernández, id. mű, 91.o.

¹⁵² Carlos Fernández, id. mű, 102.o

hozzászólásában a következőket mondta: "Még ha el is ismerjük, hogy minden alkotásnak igazodnia kell a korhoz, amelyben él, kétségeim vannak az irányról, amelyet hazánk politikája felvenni látszik. Valaki azt mondta: 'az a nép, mely elfelejti a múltját, arra ítéltetik, hogy megismételje azt'. A politikai pártok, a szeparatizmus, az osztályharc, az utcákon a közrend megromlása és a gazdaságot megbénító vad sztrájkok már egyszer elvezettek egy véres polgári háborúhoz. Az a rendszer, amelyik megnyerte és kijavította a hibákat, 40 év békét adott nekünk és a világ tizedik gazdasági hatalmává tett bennünket. Úgy gondolom, igazságtalan lenne elvetni elveit és alaptörvényeit és újra egy bizonytalan utcába befordulnunk."

Suárez a meggyőzés taktikáját választva, a katonai vezetőknek ismertette politikai reformprogramja főbb vonalait, kifejtette, hogy határozott szándéka megőrizni Spanyolország egységét, hogy tiszteli a múltat, de legalizálni kell a munkásszervezeteket (mert sok százezer tagjuk van). Fenn kell tartani a közrendet, harcolni a terrorizmus ellen. De a politikai pártok legalizálása, köztük a Kommunista Párt neve, eddig tabunak számított. A kemény vonal pontosítást várt ezért Suárez állítólag végül is megígérte, hogy *"hármilyen nyomás is nehezedjen rá, a Cortesnek benyújtani kívánt politikai reformtörvényből adódó általános választásokon nem fog legalizált kommunista párt szerepelni."*¹⁵³ A megbeszélésekről hivatalos közleményt sosem adtak ki, Gutiérrez Mellado altábornagy, védelmi ügyekért felelős kormányfő-helyettes, aki részt vett az ülésen, sem cáfolta a Kommunista Párttal kapcsolatos állítólagos ígéretet, csak "finomította" azt: a kormányfő arról az esetről beszélt, ha a Kommunista Párt megtartaná forradalmi magatartását.¹⁵⁴

A Tájékoztatási Hivatal (Coordinación Informativa) főigazgatósága által kibocsátott jelentés nem tulajdonított fontosságot az eseménynek. A Védelmi Elnökhelyettesi Hivatal is olyan tájékoztatót tett közzé, amely szerint a fenti esemény csak tájékoztató jellegű volt Suárez részéről: polgári, gazdasági, társadalmi helyzetelemzés.¹⁵⁵

Szeptember 22.-én lemondott De Santiago altábornagy, kormányfő-helyettesi tisztjéről, arra hivatkozva, hogy a büntető törvénykönyv reformja olyan folyamatot indított el, amely minden polgári párt és szakszervezet legalizálásához vezet, és az is nyilvánvaló,

¹⁵³ U.o., 106.o.

¹⁵⁴ U.o.

¹⁵⁵ U.o.

hogy hamarosan általános választások lesznek. Osorio Alfonso politikai elnökhelyettesének a következőket mondta: "Én is akarom a békét, akarom az együttélést, a nemzeti megbékélést. Te fiatal vagy és nem élted át a háború éveit. Garanciákat kell követelni a politikai pártoktól arra, hogy amikor a tömegek, majd itt előttünk (ti. a Castellana sugárúton, Z.M.) fognak tüntetni, ne a felforgatás, az összecsapás legyen a céljuk. Nem azt kívánom, hogy imádkozzanak, de igenis azt szeretném, hogy biztosítsanak arról, hogy nem kezdődik minden előlről."¹⁵⁶

De Santiago helyébe a liberális vonal képviselőjét, Gutierrez Mellado altábornagyot nevezték ki. Ezt a tényt minden párt, történész kihangsúlyozta az eseményről szóló kommentárjában: ez a döntés egy békés, de mély és kedvező irányban haladó válság kifejeződése volt a fegyveres erőkn belül.

De Santiago tábornok levelet intézett tisztársaihoz, amelyben lemondásának okait fejtette ki. Nem tudott azonosulni, írta, az ország politikai fejlődésének új irányával és szerinte a fegyveres erők politikai szerepvállalása nem kívánatos helyzeteket teremtené rövid távon. A tábornok szembehelyezkedett egy készülő törvényrendelettel a szakszervezetek szabadságáról, ami a CNT, UGT, FAI központok legalizálását jelentette, amelyek pedig, hangsúlyozta, "felelősek a vörös zónában elkövetett tettekért", és ellenezte a Munkásbizottságok legalizálását is, mert azok a kommunista párt szervezetei. Véleménye szerint ezen intézkedések következményei nem sokáig fognak várni magukra és sem lelkiismerete, sem becsülete nem engedi, hogy ezekért felelősséget vállaljon még kevésbé, hogy személye által belekeverje azokba a fegyveres erőket. Ezért mondott le és lemondása végérvényes.¹⁵⁷

Az El País szeptember 26-án a következőképpen kommentálta a személycserét:

"Miközben újra válságról hallani, Gutiérrez Mellado biztos a hadsereg egységében "Politikai körökben és a kormányfő új első helyettesét jól ismerő katonák között azt remélik, hogy Gutiérrez Mellado valamivel megnyugtatóbb a rendszer legkonzervatívabb szektorait. A nyugtató gesztus célja az lenne, hogy hangsúlyozza a folyamatos katonai egységet a Korona által támogatott demokratizálódás feladatainak segítése keretein belül. Hírek szerint a váltásra az előző kormányfőhelyettes saját kérésére került sor. De Santiago tábornok (a "kemény" vonal képviselője) a kormányfővel és néhány miniszterrel való szembenállására

¹⁵⁶ U.o., 109.o.

¹⁵⁷ U.o. 83-111.o.

hivatkozott a reform tartalmát és intenzitását illetően. Helytelenítette, ill. alaptörvényellenesnek minősítette a szakszervezetek, pontosabban a Munkásbizottságok legalizálását, mondván hogy azzal a kommunista párt előtt nyílna meg az út. Levelet intézett katonatársaihoz, ebben fejtette ki álláspontját, felemlítve a hadsereg dicső győzelmét a kommunisták fölött a polgárháborúban. Ezen hírek politikai körökben aggodalmat keltettek, újra felbukkant a "válság" szó ..."¹⁵⁸

A jobboldal viszont tisztelgett De Santiago előtt. A "kemények" prominens képviselője, Iniesta Cano tábornok szeptember 27-én az "El Alcázar" c. újságban "Una lección de honradez" címmel levelet intézett a lemondott kormányfő-helyetteshez: "Ismerve erkölcsi értékeidet mint a bátorság, lojalitás, lovagiasság, kipróbált spanyolság, hazafiaság a kötelesség magas fokú és szilárd eszméje elérkezett az a pillanat, amikor a helyeden maradás összeegyeztethetlenné vált komoly ígértetteddel és szent esküddel, amelyet kinevezésedkor tettél. Jó leckét adtál." S azután dicsőhimnuszot zengett a tábornok pályafutásáról, érdemeiről.¹⁵⁹ Mindkét levél nagy visszhangot keltett mind a Kormányban, mind a hadsereg legfelsőbb vezetésében, mert becsmérelték az újonnan kinevezett kormányfő-helyettest.¹⁶⁰

Még ugyancsak 1976. szeptemberében a Központi Vezérkar, amelynek főnöke ekkor még Gutiérrez Mellado altábornagy, a liberális vonal képviselője, valamennyi alakulathoz eljuttatta "A vezetés szándékai" c. 76/1-es Általános tájékoztatóját (Informe General 1/76), amelyet felolvasás után széles körben kellett megvitatni. "A parancsnok kezdeményezzen nyílt, őszinte párbeszédet a dokumentumban foglaltakról és alakítson ki építő szintézist ebből a vezetés számára," írta a parancs.¹⁶¹ Ebben a dokumentumban, többek között, az UMD-ügyről a következők olvashatók:

"Az UMD illegális szervezet, amely miután megtörte a hadsereg fegyelmét és szolgálati útját, veszélyezteti annak biztonságát és egységét, ami miatt az intézmény fellépett ellene, a kizártakkal szemben jogi rendjének törvényes előírásait alkalmazta. A személyeknél fontosabb a hadsereg, és ennek meg kellett büntetnie az olyan magatartást, amely súlyosan veszélybe sodorja annak lényegét és magát az intézmény létét is. (...) A hadseregnek

¹⁵⁸ El País, 1976. szeptember 26., címlap

¹⁵⁹ El Alcázar, 1976. szeptember 27.

¹⁶⁰ Carlos Fernández, id. mű, 111.o.

¹⁶¹ U.o., 107.o.

szellemi, baráti, a bajtársiasságon alapuló szövetség kell lennie, a hierarchián belül, nemzedéki és származási (tanintézetek, fegyvernemek, testületek, ranglétrák) elkülönültség nélkül, hogy igazi, egy kőből faragott blokkot alkosson. (...) És minden ok közül, amely széthúzást eredményezhet közöttünk, a legveszélyesebb, és amely már az előbb említett szakadásokat okozta, és amelyet mindenáron ki kell irtani, az a politikai kérdés. Fontos, hogy az egész vezetői állomány tudja, hogy a hadsereg legfelsőbb vezetése nem kerüli ki ezt a problémát; habár aggasztja, mégsem fél tőle, mert kész arra, hogy végezzen vele, mivel olyan fenyegetés lehet, amely a hadsereg egységének megbontására képes. Ez nem jelenti azt, hogy nem lehet mindenkinek saját véleménye, saját szimpátiái mindenféle ügyben, mert nem akarunk másodrangú állampolgárokká válni, de amíg egyenruhát viselünk, mindezt el kell felejtenünk abban a pillanatban, ahogy belépünk a laktanya kapuján. Aki erre képtelennek érzi magát és olyan erős meggyőződése van, amelyek szerinte a hadsereg által megköveteltek felülmúlják, annak ki kell lépnie onnan, természetesen teljes tisztességgel.... Az állam és a hadsereg biztonságának fenntartása megköveteli, hogy bűnösnek minősítsünk minden olyan szervezkedést, bármely csoportja minden olyan tevékenységet, amely a természetes vezetési láncon kívül vagy azzal szemben akar tevékenykedni. A legutóbbi amnesztia logikusan vonatkozott az elítélt tisztekre is, ami a szabadságuk visszanyerését illeti. De világosnak kell lennie, mindenfajta spekulációval szemben amelyek minden alap nélkül keringnek, hogy a hadseregbe való visszatérésük lehetetlen. A hadsereg nem fogadhatja vissza teljes jogú tagként azokat, akik annyira tévesen gondolkodva és tudatlanul súlyos veszélynek tették ki annak egységét és a fegyelmet. Jelenlétük közöttünk nyitva hagyná egy sebet, amelyet Spanyolország, a hadsereg és saját maguk érdekében is fontos lezárni és elfelejteni. Emberiességi szempontból, és annak az általános célnak a keretein belül, amely szerint felejtünk el elmúlt küzdelmeket, és nem mint gyengeség, vereség, feladás, hanem a jövő felé tekintés a béke hő kívánságaként (...) kell örülnünk szabadlábra helyezésüknek, és elfogadhatatlanok azok a bíráló dokumentumok, amelyek ez intézkedés ellen jelennek meg, sőt még a passzív jogok visszaadását is ellenzik. Kérlek benneteket, hogy józan szomorúsággal és emberi tisztelettel tekintsetek rájuk és családjaikra, amely érzelmek tökéletesen összeegyeztethetők a sorainkból való kizárásuk kritériumának szilárdságával, amelyet mindenki tudomására kívánok hozni. Fontos, hogy az UMD minél hamarabb csak egy szomorú és rossz emlékké váljon, de nyersesség és testvérháborús érzelmek nélkül. (...) Szigorú szabálysértésnek fog minősülni minden olyan tevékenység, amely jelenléttel, szóbeli vagy írásbeli támogatással vagy aktív

részvétellel valamely politikai csoportot támogat, miután az így kialakulható ellentétek, különböző vélemények a hadsereg felbomlasztását eredményezhetnék. Vagy komolyan politizál valaki és otthagyja a hadsereget, vagy ha maradni akar, fel kell hagynia minden egyéni politikai tevékenységgel."¹⁶²

A dokumentum egyértelműen tisztázta Gutiérrez Mellado határozott álláspontját arról, hogy a katonáknak nem szabad politikai szerepet vállalniuk, ugyanakkor e nyilatkozattal cáfolta azokat a híreszteléseket is, melyek szerint ő támogatta volna az UMD-t. Ez az írás ugyanakkor azt is jelzi, hogy bár Gutiérrez Mellado az UMD-ről beszélt, figyelmeztetése erőteljes üzenet volt a szélsőjobbboldali, demokrácia-ellenes felfogású tisztek számára is. S ez magyarázza azt is, hogy az október 1-i minisztertanács ülésén, Álvarez-Arenas tábornok, a szárazföldi erők miniszterének tanácsára királyi rendeletet adtak ki, amellyel mind De Santiago mind Iniesta Cano tábornokot tartalékos állományba helyezték. Ez a rendelet azonban szabályellenes volt, mivel a király, mint főparancsnok nem írta alá. Az El País október 2-i kommentárja szerint Iniesta tábornok és De Santiago tábornok nyílt ellenvéleménye a hivatalos politikai iránnyal szemben, természetesen, adminisztratív intézkedéseket váltott ki. Ezért helyezték tartalékos állományba őket: "Most a kormány által foganatosított intézkedések nyomán eloszlott minden kétség és megbizonyosodhattunk a legfelelősségteljesebb posztokat betöltő katonai vezetők tekintélyében".¹⁶³ A TV-híradó október 2-án bejelentette, hogy bírósági eljárást indítottak a két tábornok ellen. A későbbiekben kiderült, hogy a katonai bíróság még könnyű vétségnek sem minősítette a két levelet.

De Santiago tábornok lemondása után egy hónappal, az új védelmi ügyekért felelős kormányfőhelyettes, Gutiérrez Mellado altábornagy hosszú interjút adott az EFE spanyol hírügynökségnek (október 23.). Ez rendkívüli visszhangot váltott ki liberális eszméi, ugyanakkor igen határozott hangvétele miatt. Ebben szó volt a spanyol társadalmat s ezen belül a hadsereget foglalkoztató összes fontos kérdéstről: az előző kormányfőhelyettes lemondásáról, arról, hogy ő liberálisnak tartja-e magát "Igen, ha ez azt jelenti, hogy nem hiszem azt, hogy mindig teljesen igazam van, hogy kész vagyok a párbeszédre mindenkivel, aki arra képes, hogy azt akarom ne legyen több

¹⁶² U.o., 107-108.o.

¹⁶³ U.o., 113.o.

testvérharc; hogy úgy gondolom, öngyilkosság lenne mindent nulláról kezdeni, kidobni a jó eredményeket, vívmányokat is; hogy új horizontok felé kell tekinteni nem kapaszkodva görcsösen már túlhaladott, nem alapvető eszmékhez és szervezetekhez ma, amikor Spanyolország fiatal, nyugtalan, aggódó, jobb és igazságosabb világra vágyik."¹⁶⁴ A tábornok ugyanakkor határozottan visszautasította azokat a feltételezéseket, hogy Spanyolország 1976 őszén az 1936. július 18.-ához hasonló állapotban lett volna. "Csak egyes kisebbségi csoportokban élnek revansizista, önös célok, s ők akarják elhitetni a néppel, hogy ugyanott tartunk még mindig, mint akkor." (...) "A polgárháború győzelemmel ért véget s ezért nem fogunk bocsánatot kérni, mint ahogy egyesek most szeretnék. De ez még nem jelenti azt, hogy az ellenkező oldalon harcolók, akik tiszta harcot vívtak eszméik védelmében, ne érdemelnék meg megértésünket és tiszteletünket. A győzelem következtében és általa legitimáltan létrejött rendszer, ahogy más országokban is hasonló esetekben a történelem során, csak akkor lesz megítélhető, elemezhető, ha már eltávoztak azok, akik benne éltek (...). De a negyven év nem mondható semmiképpen átmeneti lépcsőnek, hanem Spanyolország történelmének élő, gyümölcsöző és valóságos darabja. Tehát nem tudomásul venni ezt az időszakot és bármilyen politikai tevékenységet a háború alatt történetekre alapozni, ez egyenlő a Spanyolországban uralkodó béke elutasításával." Gutiérrez Mellado álláspontja tehát az volt, hogy el kell felejtetni a polgárháborút s inkább a jövő felé kell tekinteni."¹⁶⁵

Iniesta és De Santiago tábornokok ügyével kapcsolatban kifejtette, hogy két ilyen nagytekintélyű tábornok esetleges túlkapása miatt a Kormány úgy határozott, hogy a Hadseregminisztérium tegye meg a szükséges adminisztratív intézkedéseket az érvényes jogszabályok keretei között. "Ezzel a Kormány megtette a szükséges lépést a tekintély elvének fenntartása kötelességéből kifolyólag, amely kötelesség lehetetlenné teszi számára, hogy ne vegyen tudomást egy esetleges vétségről."¹⁶⁶

1976. november 8-án a "Cambio 16" c. lap a politikai rendőrség feloszlataásáról adott hírt, nyíltan célozva portugál kollégáik tragikus sorsára a 74-es szegfűk forradalma idején. Suárez ugyan megígérte, hogy nem lesz megtorlás a francóizmus kínzásra létrehozott ügynökei ellen, az ellenzék nyomása azonban erősebb volt. Martin Villa

¹⁶⁴ U.o., 115.o.

¹⁶⁵ U.o., 117.o.

¹⁶⁶ U.o., 118.o.

miniszter a Brigád legfontosabb tagjait vidéki rendőrőrsökre "dugta el", eltávolította Madridból őket, ezen intézkedéseket mégis megtorlásnak vették.¹⁶⁷

1976. december 1-én, 4 nappal a Politikai Reformról szóló népszavazás előtt fényes nappal, Madrid közepén az alkalmazottak és a biztosító személyzet szeme láttára elrabolták A.M. de Oriol y Urquijo-t, az Államtanács elnökét, a francóizmus egyik legnagyobb hatalmú családjának tagját, volt francóista igazságügy-minisztert.

December 11-én rendőrök és katonák egy csoportja már államesínnel fenyegetődött arra az esetre, ha nem kerül elő az Államtanács elnöke. A hírek a Seced-től, Carrero Blanco 1969-ben felállított hírszerző szolgálatától érkeztek (Servicio Central de Documentación de Presidencia del Gobierno), amely a 70-es évek elejétől már a király által képviselt demokratizálódási vonalat követte, segítette a királyt például a polgári pártokkal, így a PSOE-vel való kapcsolatfelvételben.¹⁶⁸

x x x x

Az 1977-es esztendő újra a Katonai Újév - január 5-6 - alkalmából elmondott beszédekkel kezdődött. Ezekben a közös eszmék a fegyelemre, az előljáróknak való engedelmességre való felszólítás, ami a demokratikus rendszerben a fegyveres erők működésének alapja. Minden egyéb, elismerve a katonai hivatáson belül elismert egyéb értékeket, csak másodlagos.

Január végén A.M. de Oriol y Urquijo, az Államtanács elnöke még mindig nem szabadult ki az emberrablók fogságából, s 24-én a terroristák elrabolták még Villaescusa altábornagyot is, aki a Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Bíróságának volt az elnöke. Ez az időszak az erőszakhullám terjedésének időszaka egész Madridban: gyilkosságok sorát követték el rendőrök és csendőrök ellen a GRAPO aktivistái. A temetést pedig szélsőséges elemek a magasrangú katonai vezetők, a hadsereg provokálására használták ki.^{vi}

¹⁶⁷ Díaz Herrera, J.: Los secretos del poder: del legado franquista al ocaso del felipismo: episodios inconfesables, Madrid, Temas de hoy, 1994, 84, 85, 87.o.

¹⁶⁸ U.o., 76-79.o.

Ezek miatt a madridi katonai kerületben J. Miláns del Bosch ideiglenes főparancsnok felfüggesztette az eltávozási engedélyeket és riadókészültséget rendelt el. Iniesta altábornagy nyilatkozatában kijelentette, hogy a helyzet rendkívül súlyos, de megoldása nem az ő kezében van. Ha tőle függne az, egészen más lenne a helyzet. Az "Opinión" című lap igazgatója, Antonio Alemany írta cikkében: "A mechanizmus olyan régi, mint maga a történelem. Elnyomás - reakció - elnyomás - reakció - spirál. A példamutatóan semleges fegyveres erőket izgatni, provokálni, hogy megakadályozzák a demokratikus fejlődést, vagy repressziót kiprovokálni s ezzel egyes csoportokat felbőszíteni, hogy elinduljon egy forradalmi folyamat ..." Az "Informaciones" című lapban Abel Hernández így jellemezte a helyzetet:

"Az utóbbi órákban Spanyolországban elszabadult erőszak-spirált, úgy tűnik, aprólékosan megtervezték, azért, hogy kiprovokálják a hadsereg fellépését, politikai fejlődésünkkel kapcsolatos semlegességének megtörését ..."

Az "El País" arról írt, hogy a diktatúrából a demokráciába való átmenet békés módja szokatlan lett volna, s bekerült volna a politika-tudomány évkönyveibe. "Egyesek számára szükséges volt azt aláaknázni, s most ez a művelet zajlik. Hogyan? Fegyverek osztogatásával Montejurrán, a Barquillo utcában, a la Silva utcában (ezek utalások szélsőjobb gyülekezési helyekre, ill. terrorista támadások színhelyeire) Ki fizeti a terror bérenceit?"

Gómez de Salazar, Madrid főkapitánya és Coloma Gallegos, Katalónia főkapitánya nyilatkozataikban kifejtették, hogy a hadsereg nem fog lépéseket tenni a terrorizmus ügyében, hiszen az nem tartozik rá. Az, hogy katonák, rendőrök ellen támadtak, hogy igyekeznek felidegesíteni a hadsereget, az nagyon elkeserítő, de a kormányra tartozik a helyzet rendezése, a megfelelő intézkedések megtétele: "Ha ezzel a hadsereget politikai állásfoglalásra akarják kényszeríteni, nem fog nekik sikerülni, mivel a hadsereg józan marad a Haza szolgálatában."¹⁶⁹

X X X X

¹⁶⁹ Carlos Fernández, id. mű. 147.o.

1977. március eleje óta a hadsereg legfelsőbb köreiből nyugtalanság, feszültség áradt. Minisztériumi, vezérkari folyosói, büfébeszélgetésekben egyre nyíltabban "árulásról" beszéltek, a Kormány legfelsőbb köreiben a hadsereg és a haza ellen készülő árulásról terjengtek pletykák. Ez az árulás pedig a Kommunista Párt legalizálása lett volna, ami pedig testületi casus belli-t jelentett a régi rendszer még aktív tábornokainak többsége számára: a polgárháborúból ittmaradt tábornokoknak Santiago Carrillo pártja "fekete bestiának" számított.¹⁷⁰ A Kormány titokban tartotta tervét, meglepetés lett volna mindenki számára, a hadsereg vezetése azonban hírszerzői révén értesült a készülődésről. Ez annál is inkább nyugtalanító, felháborító volt számukra, mivel a hadsereg legfelsőbb vezetőinek Adolfo Suárezzel történt 1976.szeptember 8.-i megbeszélése óta úgy tudták katonai körökben, hogy azon Suárez megígérte a tábornokoknak, hogy sosem fogják legalizálni a Kommunista Pártot, amíg ő a kormányfő, minden áron megőrzik a haza egységét, tiszteletben tartják a fegyveres erőket, könyörtelen harcot indítanak a terrorizmus ellen.¹⁷¹

Erről a megbeszélésről hivatalos közleményt sosem adtak ki, és később Gutiérrez Mellado altábornagy, védelmi kormányfő-helyettes résztvevő sem cáfolta, csak "finomította" azt: a kormányfő szerinte arról az esetről beszélt, ha a Kommunista Párt megtartaná forradalmi magatartását.¹⁷²

Ennek a megbeszélésnek súlyos hatásai lettek később Suárez és kormánya számára, mivel a tábornokok sosem bocsájtották meg "árulását". "Fegyveresörgés" zaja kísért 1977. Nagyhetét és 1977. június 15-ét, az első demokratikus választások napját, amikor félő volt a baloldal előretörése; 1981. január 29-én pedig a kormányfő lemondásra is kényszerült: a tábornokok nyomása oly erős volt, hogy a király tovább nem tudta megmenteni miniszterelnökét; 1981. február 23-án pedig elvezetett a pucshoz.¹⁷³

Suárez kihasználta a Nagyhét-okozta információs űrt, a hadseregben a rengeteg szabadságon lévő vezető okozta meggyengült reagálóképességet és

¹⁷⁰ A.M.Inglés, id. mű. 22.o

¹⁷¹ U.o., 23.o.

¹⁷² U.o. 46.o.

¹⁷³ U.o.

bombaként robbanva bejelentette Nagyszombaton, április 9-én a **Kommunista Párt legalizálását**. Órákkal a hivatalos közlés előtt, délután 4-kor már körtelefon értesítette a legérzékenyebb katonai vezetőket: azonnal induljanak vissza szabadsághelyükről és jelentkezzenek a Szárazföldi Erők főparancsnokságán! A Mozgósítási Főosztály vezetője, Aramendi tábornok szerint készenlétben kell állni, mivel, bár semmi döntés nem született még, a hadsereg és az országos vezetés befolyásos köreiből egyesek készek a kormány döntését casus bellinek felfogni. Ő egyike volt azon kevés tábornokoknak, akik a szárazföldi haderőnem vezetésében Gutiérrez Mellado tábornok, védelmi ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes hívei voltak. A készenlét, készség érvényben maradt egész hétfőig, s a helyzet nem enyhült. 11-én, hétfőn reggel a főnöki tájékoztatóról számolt be Aramendi tábornok, hogy a helyzet még rosszabbodott: félő, hogy mindhárom katonai miniszter lemond, s ezzel teljes intézményi és kormányválság robban ki. A három katonai kerületben és a három haderőnem vezérkarában a hangulat aggasztó volt. Az alakulatoknál, csapatoknál azonban a helyzet forróbb volt. Nagyon sokan vélték úgy, hogy valamit már csinálni kell, a katonáknak be kell avatkozniuk az ország kormányzásába. A két madridi helyőrségű, legoperatívabb alakulatnál: az ejtőernyős dandárnál és a páncélos hadosztálynál bombaként hatott a szombati esemény. Általános vélemény volt, hogy onnan indulhatnak el kétes események.¹⁷⁴ Hírszerzői adatok szerint Milans del Bosch harcokcsijai már melegítették motorjaikat. Szerencsére azonban nem létezett semmilyen konkrét operatív puccs-terv.¹⁷⁵

A szárazföldi erők vezérkari főnöke, Vega altábornagy számos magasrangú tábornokot hívott magához 11-én reggel kilenc órára. Visszavonhatatlanul lemondott a tengerészeti miniszter: Gabriel Pita da Veiga admirális, akit, hírforrások szerint, teljesen váratlanul ért a kormány döntése, azt a televízióból tudta meg. Valójában előzőleg Gutiérrez Mellado már tájékoztatta a három minisztert az előkészületekről, sőt a minisztériumi rádiókon keresztül is körbejárt a hír.¹⁷⁶

A tengerészeti miniszter lemondásának hírére Álvarez-Arenas hadseregminiszter összehívta a Szárazföldi Erők katonai kerületeinek főparancsnokait a Hadsereg

¹⁷⁴ U.o., 25-32.o.

¹⁷⁵ U.o., 37.o.

¹⁷⁶ U.o., 38.o., Gutiérrez Mellado: Un soldado de España. 148.o.

Legfelsőbb Tanácsának rendkívüli ülésére, április 12-re, de ezen végülis ő maga, betegsége hivatkozva nem vett részt. Helyette Vega tábornok, a szárazföldi erők vezérkari főnöke vezette az ülést, akire nagy nyomást gyakorolt a második, a harmadik és a negyedik vezérkari főnökség francóista trojkája.¹⁷⁷ Április 12-én megjelentek a főkapitányok, akiknek többsége a kemény szektorhoz tartozott és félő volt, hogy valamilyen súlyos döntést hozhatnak. Az ülés igen feszült és kemény légkörben zajlott. A leggyakoribb kifejezések "árulás", "haza", "becsület", "egység", "hadsereg", s igen éles kirohanások hangzottak el a kormány megleckéztetése érdekében. Ezek azonban megmaradtak a felsőszintű katonai vezetők szintjén, a civil szféra nem is értesült a katonai berkekben zajló feszültségről. Amíg azonban a főkapitányok a fővárosban voltak, a főkapitányságok, vezető híján, csak a Főparancsnokság utasításainak engedelmeskednének...¹⁷⁸

Április 14-én a Vezérkar osztályain, majd teljesen szabálytalan úton terjesztve, máshol is, megjelent egy Alvarez Zalba tábornok, miniszteri titkár és Quintero és Ponce de León vezérkari alezredek által írt fogalmazvány, amelyet állítólag a tábornoki haditanácsról készült feljegyzéshez készítettek. Ez a hadsereg valamennyi tábornokának, főtisztjének, tisztjének, tiszthelyettesének címzett, mindenféle formai szabálytalansággal megtűzdelt, gyújtó hatású, szabályos kihívás volt a kormánynak: kereken visszautasítja a Spanyol Kommunista Párt legalizálásának tényét, mivel azt a kormány egyoldalúan döntötte el. Fenyegetés, amennyiben a Katonai Legfelsőbb Tanács felszólítja a Kormányt, hogy tegyen meg minden intézkedést határozottan a haza egysége, a Zászló tisztelete, a Korona szilárdsága, a Fegyveres Erők presztízse, stb. elvek garantálása érdekében, mert ha nem, a Hadsereg minden rendelkezésére álló eszközzel teljesíteni fogja a Haza és a Korona iránti kötelezettségeit, írja a feljegyzés.¹⁷⁹ Több jel is arra mutat, írja Amadeo Martínez Inglés, hogy az írományt már jóval a Legfelsőbb Tanács ülése előtt készítették, akkor, amikor tábornok- készítői értesültek a Kormány döntéséről. Április 14-én nyilvánosságra került a feljegyzés. A Kormányt igen keményen érintette. Gutiérrez Mellado magához rendelte Álvarez-Arenast, a szárazföldi erők miniszterét és a szárazföldi erők vezérkar főnökét, Vega

¹⁷⁷ A.M.Inglés. id. mű. 39.o.

¹⁷⁸ U.o., 42-44.o.

¹⁷⁹ U.o., 44-45.o.

Rodríguez tábornokokat. A röpiratot betiltották, de így is több száz másolat eljutott a katonai kerületekhez. Nem találták meg a felelősöket, sem azt, hogy honnan indult az iromány. A miniszter tagadta, hogy aláírta volna, Vega tábornok tagadta, hogy ő adott volna utasítást az elkészítésére. Alvarez Zalba tábornokot és segítőit a fogalmazásban: Quintero és Ponce y León ezredeseket felmentették és más beosztásba helyezték.¹⁸⁰ viii

A király is nyugtalanul figyelte az eseményeket. Április 14-én fogadta Vega altábornagyot, a Központi Vezérkari főnököt, aki tájékoztatta őt a Tanács üléséről. Ugyanezen a napon a Légierő Tájékoztatási Hivatala hivatalos közleményt adott ki: "A Hadsereg Legfelsőbb Tanácsa április 12-i ülésén egyhangúlag elfogadta, hogy tájékoztatni kell a miniszter urat a következőkről (...): A Kommunista Párt legalizálása általános ellenkezést váltott ki a hadsereg valamennyi alakulatánál. Magasabbrendű nemzeti érdekekre való tekintettel azonban fegyelmezetten elfogadja a megvalósult tény. A Tanács úgy gondolja, hogy tudatnia kell a kormánnyal, hogy a hadsereg egységesen, egyhangúlag elháríthatatlan kötelességének tartja megvédeni a Haza egységét, zászlaját, a monarchia intézményeinek integritását és a fegyveres erők jó hírnevét."¹⁸¹ Április 14-én a Szárazföldi Erők minisztériuma is hasonló értelmű körlevelet intézett valamennyi főtiszthez és tiszthez, hozzátéve még, hogy a Tanácsot az lepte meg, hogy a Belügyminisztérium lépéséről nem is tájékoztatta a hadseregminisztert. Pedig ekkora horderejű politikai következményekkel járó döntést meg kellett volna előbb vitatni. "A Kommunista Párt legalizálása és az adott politikai körülmények váltották ki a Legfelsőbb Tanács aggodalmát olyan alapvető kérdéseket illetően, mint a Haza egysége, zászlajának tisztelete és becsülete, a Korona szilárdsága és állandósága és a fegyveres erők méltósága és presztízse. A Legfelsőbb Tanács követeli, hogy a kormány tegyen meg minden szükséges intézkedést a fenti elvek garantálása érdekében. Ezen értékek védelme érdekében fogatosított bármely döntést a hadsereg minden rendelkezésére álló eszközzel, híven fog teljesíteni a Haza és a Korona szolgálatában."¹⁸²

¹⁸⁰ U.o., 49.o.

¹⁸¹ Carlos Fernández, id. mű, 157-158.o.

¹⁸² U.o., 158.o.

Április 16-án a szárazföldi erők minisztere, Álvarez-Arenas érvénytelennek minősítette a 14-i körlevelet és egy másikat tett közzé. Ebben a Minisztérium Katonai Titkárságának könnyelműségére hárította a felelősséget az említett, nem valós tényeket tartalmazó és így könnyen zavart okozó levélért, kijelentve, hogy azt sem ő, sem a vezérkari főnök nem engedélyezte. Fontosnak tartotta tudatni az egész hivatásos állománnyal a Kommunista Párt legalizálásával kapcsolatban, hogy nem tudta őket időben tájékoztatni, mert az arról szóló dokumentumot ő is csak 8-án, pénteken délután kapta kézhez, és a legalizálás 9-én, szombaton vált hivatalossá. Következésképpen, a Legfelsőbb Tanácsot azért hívta össze 12-re, hogy tájékoztassa a legfelsőbb vezetőket az említett okokról, amelyek a legmagasabb nemzeti érdekeken alapultak. Ezután ismertette a Tanács ülésén elfogadott álláspontot, mint az a légierő körlevelében is olvasható volt (április 14.) "A Minisztérium Katonai Titkársága megengedhetetlen könnyelműsége folytán egy olyan dokumentumot küldtek szét a Hadsereg tábornokainak, főtiszteknek, tisztjeinek és tiszthelyetteseinek címezve, amelyben olyan tényeket közölnek, amelyek nem felelnek meg a valóságnak, előidézve ezzel annak a veszélyét, hogy nagy zavart keltenek vezetőállományunk körében. Az említett dokumentumot nem engedélyeztem sem én sem a Vezérkar Főnöke, de sietős terjesztését nem sikerült teljesen megakadályozni. Az általam engedélyezett dokumentum a következőket tartalmazta: 'Nagyon fontos tudatni a hadsereg valamennyi hivatásos tagjával, hogy a Kommunista Párt legalizálásával kapcsolatban nem állt módomban megfelelően tájékoztatni őket az említett legalizálás okairól és igazolásáról, mert az ezt tartalmazó dokumentumot 8-án pénteken délután kaptam kézhez, és a legalizálás 9-én szombaton lépett hatályba. Következésképpen a Hadsereg Legfelsőbb Tanácsának ülését e hó 12-én délutánra hívtam össze azzal a céllal, hogy tájékoztassam a legfelsőbb vezetőséget az említett okokról, amelyeket a nemzet legmagasabb érdekei indokoltak jelen körülmények között, azért, hogy az említett magasszintű vezetők is tájékoztassák beosztottaikat a Legfelsőbb Tanács alább olvasható következtetéseiről, ami egy utólagos hivatalos feljegyzés tárgya volt: +A Hadsereg Legfelsőbb Tanácsa április 12-i ülésén egyhangúlag elfogadta, hogy tájékoztatni kell a miniszter urat a jegyzőkönyvben is rögzített következő álláspontjáról: A Kommunista Párt legalizálása

általános ellenkezést váltott ki a hadsereg valamennyi alakulatánál. Magasabbrendű nemzeti érdekekre való tekintettel azonban fegyelmezetten elfogadja a megvalósult tényt. A Tanács úgy gondolja, hogy tudatnia kell a kormánnyal, hogy a hadsereg egységesen, egyhangúlag elháríthatatlan kötelességének tartja megvédeni a Haza egységét, zászlaját, a monarchia intézményeinek integritását és a fegyveres erők jó hírnevét.¹⁸³

Az "El Alcázar" c. jobboldali katonai lap a fenti közleményt a Katonai Rendeleték XVII. fejezete II/7.cikkelyének idézésével egészítette ki, amely kimondja: "egy tiszt sem háríthatja el magáról a felelősséget az alárendeltjei mulasztása vagy hanyagsága, tévedése miatt. Elég világos célzás ez a Szárazföldi Erők minisztere felé, akinek az alárendeltségébe tartoztak az elmozdított "levélírók": Quintero Alvarez Zalba, Ponce.¹⁸⁴

Az "El País", az "Arriba", "Diario 16", "Informaciones", "Pueblo", "Ya" c. újságok 1977. április 16-án közös cikket publikáltak a címlapon "Ne hiúsítsanak meg egy reményt" címmel: "Amikor január utolsó hetében megtörtént a terrorista provokáció, a spanyol sajtó közös szerkesztői vezércikket közölt józanságot és a kormány támogatását kérve a Monarchia megingatását célzó kísérletekkel szemben. A Spanyol Kommunista Párt legalizálását követő politikai válság újból alkalmat szolgáltat arra, hogy ismét közösen kinyilvánítsuk állásfoglalásunkat: a kormány tevékenységét teljesen korrektnek, törvényesnek, jogkörének megfelelőnek és a nép akaratával megegyezőnek tartjuk. Úgy gondoljuk, hogy le kell leplezni egyes antidemokratikus szektorok támadását a nemzet legitim kormánya és a kibontakozóban lévő politikai folyamat ellen. Ezek az erők előre kitervelt módon a katonákat igyekeztek provokálni, nemzeti veszélyhelyzetet teremtve. De a fegyveres erők nem csatlakoztak hozzájuk: hűek a Koronához, az állam érdekeit védik és nem a felforgatás híveit. De el kell gondolkodni azon a nyilatkozaton, amit a Hadsereg Legfelsőbb Tanácsa adott ki. A Fegyveres Erők társadalmunk fegyveres karja, az

¹⁸³ Ugyanezt idézte a légierő körlevele. Id. Carlos Fernández, id. mű. 157-158.o., M.Mérida, id. mű. 58.o.

¹⁸⁴ Carlos Fernández, id. mű. 161-162.o.

állam és a kormány szolgálatában. A hadsereget a spanyol emberek alkotják és törvényekben meghatározott feladatai vannak. Ezek között nem szerepel a nemzet kormányának politikai döntéseiről való véleménynyilvánítás. Erről az Állam Organikus Törvénye világosan rendelkezik: a kormány határozza meg a nemzeti politikát, a Fegyveres Erők feladata pedig, egyebek mellett, az alkotmányos rend védelme, amelynek fő eleme a kormány, amelyet egyedül a Cortes ítélhet meg politikailag. Nemes hivatásukra való tekintettel, a katonák lemondanak mindenfajta politikai tevékenységről, sőt részvételük bármely pártban ill. tájékoztatási eszközben szigorúan szabályozva van. Nyilvánvaló, hogy a katonáknak le kell mondaniuk egy sor jogról, ama felelősség miatt, amit a társadalom rájuk ruházott mint a nemzeti szuverenitás legvégső őrzőire. Talán, mivel nem vetették fel nyíltan a hadsereg szerepét egy demokratikus Monarchiában, ez adott alkalmat egyes provokátoroknak, akik mindig dicsőítik a fegyveres erőket, amikor veszélyben látják kiváltságaikat. Modern, jól felszerelt és operatív hadsereget akarunk, ... de a korona és a spanyol nép elkötelezettségét a demokratizálódás útján nem használhatja ki semmilyen kisebbség arra, hogy közös értékeket és szimbólumokat kisajátítsanak és a Fegyveres Erőket beavatkozásra ösztönözzék. Spanyolország előtt most a népszavazásban elhatározottak állnak: általános választások, amelyeken minden spanyol véleményt nyilváníthat, szavazhat. Ki vállalná azt a felelősséget, hogy ezt a reményt megghiúsítsa ?!" (cikk vége)

A jobboldali katonai vezetők a kormány határozott fellépése miatt jobb időre tették el terveiket. Ennek ellenére Milans del Bosch továbbra is készültségben tartotta a "Brunete" páncélos hadosztályt. De mások nem csatlakoztak hozzá. Suárez azonban, nyilvánvalóan a hadsereg első számú ellenségévé lépett elő.¹⁸⁵

x x x x

Május 15-én vasárnap Valladolidban a PSOE első titkára azt kérte a Hadseregtől, hogy ne hagyja magát az Alianza Popular által befolyásolni, amely szervezet arra

¹⁸⁵ A.M.Inglés, id. mű. 47-50.o.

akarja ösztönözni, hogy ellenezze egy új Alkotmány kidolgozását. Ez az első alkalom, hogy egy szocialista vezető nyilvánosan említést tett a fegyveres erőkről. Az ok kézenfekvő volt: "Nem lehet és nem szabad anélkül nekikezdeni a választási kampánynak, hogy nincs teljes amnesztia, mondta." "Még tegnap, ennek a szabadság elleni "szent Szövetségnek" amely elég arcátlan ahhoz, hogy Népinek nevezze magát (Alianza Popular), a híres képviselői arra szólították fel a Hadsereget, hogy avatkozzon be, ha a demokratikus erők megszerzik elidegeníthetelen jogukat a szabadságra.¹⁸⁶

Az előbb említett esetben felvetette a hadsereg és a politikai pártok viszonyát. Erről írt az El País 1977. május 29-én szerkesztőségi cikkében, ahol a Fegyveres Erők és egyes civil csoportok, politikai pártok viszonyát elemezte. "A Fegyveres Erőknek a törvényekben meghatározott feladatuk mellett magukat is meg kell védeniük feladatuk hamis, téves értelmezésétől, kereken megtagadni, hogy felhasználhassák őket szimbólumként vagy zászlóként olyan civil csoportok, irányzatok, amelyek jogtalanul igyekeznek kisajátítani a hazafiságot. A totalitárius ideológia gyártó és terjesztő központjai elsősorban nem a hadseregben találhatók, hanem a civil társadalomban, olyan társadalmi csoportok táplálják, akik az állami intézményeket, és nemcsak a Fegyveres Erőket, igyekeznek eszközként felhasználni érdekeik védelmére. De ez utóbbiak, meghatározó szerepüknél fogva mérgező kampányuk elsődleges célpotjaivá válnak. Kampányok, amelyeket katonai ihletésűnek, eredetűnek és tartalmúnak álcáznak, de amelyek, valójában, manipulációk, hogy a Fegyveres Erők nyakába varrjanak civilek által kiagyalt terveket.

X X X X

A tábornokok hosszú éjszakája

1977. június 15. - az első általános választások napja volt a hosszú katonai diktatúra után, amelyben a spanyol nép szabadon szavazhatott olyan pártokra is, amelyek a Köztársaságért harcoltak (szocialisták és kommunisták) Franco

¹⁸⁶ El País, 1977. május 17., 13.o.

hadseregével szemben. Az első demokratikus választások éjszakáján a Buenavista palotában (főparancsnokság) a hadsereg teljes vezérkara készenlétben várta és figyelte a fejleményeket, készen arra, hogy a baloldal legkisebb győzelmére mozgásba lendítse a katonai ellen-gépezetet. A Szárazföldi Erők vezérkari főnöke percről percre tudni akarta a választással összefüggő eredményeket és a Főkapitányságok híreit.¹⁸⁷ A Hírszerző szolgálat főnöke az az ember volt, aki hosszú évekig a kommunistákat, fiatal szocialistákat, Franco-elleneseket, úmedosokat (UMD- tagokat) üldözte, a belső ellenséggel akart végezni, azokkal, akik elvesztették a háborút és most a békéért küzdöttek. Ő volt az egyik felelős a hírek beszerzéséért, értékeléséért!¹⁸⁸ A paktumot felboríthatná a baloldal egy esetleges előretörése: megismétlődhetne 1931. április 14. (amikor kikiáltották a Köztársaságot), vélte a hírszerzés főnöke. A tömegek az utcára vonulhatnak s követelhetik a gyökeres szakítást a francóizmussal, a visszatérést a köztársaság legitim rendszeréhez, amelyet a fasiszta lázadás katonai erővel tört le 1936-ban. A hírszerző szolgálat főnöke szerint ebben a feltételezett esetben azonnal kellene tudni reagálni, hiszen Spanyolország jövője a tét!¹⁸⁹

Vajon a Kormány tudott-e arról, hogy ezen a kritikus éjszakán az egész katonai legfelsőbb vezetés gyűlést tartott a Buenavista palotában? A francóista legfelsőbb katonai vezetés "engedélyezte" a választásokat és egy mérsékelt politikai átmenetet, de éberren figyelte, hogy a tervezett mederben zajlik-e minden. Nem bíztak Suárezben. Ha áprilisban, a Kommunista Párt legalizálásakor készületlenül érte őket a fordulat, most felkészültek és mindenre el voltak szánva!¹⁹⁰

Reggel hatra azonban megérkeztek a megbízható adatok az UCD győzelméről, a PSOE és a PCE szerény eredményéről. Mindenki megnyugodhatott s a katonai operatív konklávé fel lehetett oszlatni...¹⁹¹

x x x x

¹⁸⁷ A.M.Inglés, id. mű, 59-60.o.

¹⁸⁸ U.o., 63.o.

¹⁸⁹ U.o., 72-74.o.

¹⁹⁰ U.o., 80-81.o.

¹⁹¹ U.o., 93.o.

1977.szeptemberében a francóista altábornagyok félig titkos megbeszélést tartottak Játivában De Santiago altábornagy vezetésével. Ezen elemezték az ország helyzetét, kinyilvánították a Király iránti hűségüket, de követelték a jelenlegi kormány leváltását. Helyette olyan új kormányt akartak, amelynek katona a vezetője és tagjai mindhárom haderőnem képviselői. Egy új kormány akkor élvezné a fegyveres erők teljes támogatását, ha apolitikus lenne.¹⁹² Ez álcázott puccsot jelenthetett volna a választási eredmények teljes semmibe vételével! Megállapodtak, hogy ezentúl éberén fognak örködni azon, hogy a demokrácia a Koronával, a főbb politikai pártokkal és pénzügyi-szellemi vezető körökkel történt megállapodás szerinti úton haladjon. A megbeszélés annál is inkább súlyos ügynek számított, mivel azt a volt kormányfő-helyettes, De Santiago vezette, s igen fontos posztokat betöltő tábornokok vettek rajta részt Bár értesülnie kellett a titkos gyűlésről, Adolfo Suárez nem reagált elég gyorsan és határozottan.¹⁹³

Szeptember 20-i számában az "El País" tudósított "az aktív szolgálatból visszavonult személyiségek" Játivában tartott összejöveteléről, amelyen egy memorandumot fogalmaztak meg a királynak címezve, ebben keményen bírálták a jelenlegi politika néhány elemét, a Fegyveres Erőkre való hivatkozással. A "Diario 16" pedig egy illegális szervezetről: U.M.P (Unión Militar Patriótica) írt, amelyik állítólag jelentős szerepet játszott az ülésen. Ezzel ellentétben viszont a "Las Provincias" szeptember 23.-i szerkesztőségi cikke vakációzó katonai vezetők baráti összejövetelének minősítette a fenti eseményt - nyilvánvalóan félrevezetési szándékkal.

X X X X

¹⁹² U.o., 11-12.o., Carlos Fernández, id. mű, 182.o.

¹⁹³ Fortes-Otero, id. mű, 197.o.

Az 1978. január 6 -án, a Pascua Militar (Katonai Újév) alkalmából a hadsereg főhadiszállásán Vega altábornagy által elmondott katonai újévi beszéd több meglepő elemet is tartalmazott. A disciplina intelectual (szellemi fegyelem) szükségességéről beszélt, arról, hogy a katonáknak saját eszméiket el kell felejteniük, hogy szellemi feltételek nélkül teljesíteni tudják a felettes parancsát. Ezen kívül kifejtette, hogy a polgárháborúban, a szembenálló táborban is voltak kiváló személyiségek, akikből szintén lehettek volna kiváló tábornokok, "akik kétségkívül rendelkeztek néhány általunk fontosnak tartott katonai erénnyel, főleg a legmagasabb beosztásokban."¹⁹⁴ Ezzel 40 év alatt Ő volt az első magasrangú katonai vezető aki dícsérő szavakat mondott a szembenálló, vörös oldalon harcolókra! Aláhúzta, hogy a hadsereg feladata "a belső és a külső biztonság fölötti örökös és az intézmények védelme, ha valamelyiket veszély fenyegetné és erről értesíti a hadsereget az illetékes hatóság." Ezen kívül a hadsereg feladata az ifjúság állampolgárrá nevelése a katonai szolgálaton keresztül.

A Király beszédében is a fegyelem kapta a főszerepet, mint a Hadsereg tekintélyének, egységének és állandóságának alapja a fegyelemnek - a meggyőződésen, a tekintélyen és értelmén kell alapulnia. A Fegyveres Erők megértése, józansága és bizalma e nehéz időszakban lecke a hazafiságból. A fegyelem a Hadsereg fő erénye, mint Franco is megfogalmazta híres búcsúbeszédében (Zaragozai Akadémia, 1931. április): *"A fegyelem akkor nyeri el igazi értékét, amikor a szívünkkel ellentétes parancsot ad."* A jelenlévők között sokan magukra vehették e szavakat....¹⁹⁵

1978. januárjában Barcelonában a Katonai Kerület főkapitánya, Coloma Gallegos altábornagy (Franco volt hadsereg minisztere) letartóztatta az **Els Joglars** színházi csoport vezetőjét és más tagjait a "La torna" (Viszonzás) c. darab előadása miatt. Január 5-én zárult le a nyomozás a fenti ügyben és a Főkapitányság Sajtóhivatala hivatalos közleményt adott ki, amelyben kifejtették, hogy a közönségnek kiosztott programok félreérthetetlenül azonosították a cselekményt konkrét, valós tényekkel: a Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Tanácsa által folytatott bűnperrel

¹⁹⁴ Carlos Fernández, id. mű, 196.o.

¹⁹⁵ U.o., 197.o.

kapcsolatban, ezen kívül világosan azonosítani lehetett a szereplőket - az öltözék által - a Fegyveres Erők tagjaival. A mű világos sértést jelentett a Fegyveres Erők, konkrétan a katonai igazságszolgáltatás ellen. A darabban részeg a bíróság; már a tárgyalás előtt felolvassák az ítéletet, stb. Ügyükben március 6-án a Hadbíróság hozott ítéletet - civilek ügyében is -, mert a Fegyveres Erőket érintette a "bűn". Megállapították, hogy az előadás sértegetés a hadsereg intézményei és testületei ellen, ezért börtönbüntetést szabtak ki a színház tagjaira. Válaszul Katalónia-szerte tüntetések szerveződtek a véleménynyilvánítás szabadsága mellett.

1978. február 6-án Vega altábornagy, a hadsereg vezérkari főnöke megbeszélést tartott Blas Pinarral, a Fuerza Nueva szélsőjobboldali párt vezetőjével. Nem szivárgott ki semmi konkrétum a tartalmáról, fő témájáról sem, a sajtó csak találgatott. Az "El Imparcial" újság szerint a legvalószínűbb, hogy a Vezérkari Főnök arra figyelmeztette Blas Pinart, hogy a polgári hatalom erőteljesebben akar fellépni pártja erőszakos tevékenysége ellen. Ez egyben figyelmeztetés is volt azon - sokszor magasrangú - katonatársaiknak is, akiknek fia tagjai voltak a Fuerza Nueva-nak.¹⁹⁶

1978. márciusában a sajtóban és gyűléseken sokasodtak az agresszív szélsőjobboldali beszédek. Április 1-én, a Győzelem napján, a Falange Española de las JONS, a Fuerza Nueva és a Volt Harcosok Szövetsége gyűléseket szervezett. Ennek jelszavai: Spanyolország közel áll a háborúhoz!; Fegyverbe, spanyolok! Harcra a hazáért!; Kenyérért és az igazságért! - voltak. Több beszéd a király személyét, a sajtót, a kormányt, stb. sértegette, támadta. A két fő szónokot feljelentették, bírósági eljárás indult ellenük az államfő személye elleni sértés vádjával.

Május 17-én lemondott José Vega Rodríguez, a Szárazföldi Erők vezérkari főnöke. Hivatalos magyarázatot nem adtak ki, csak találgatások keltek szárnyra, hogy miben állhatott szemben a Gutiérrez Mellado védelmi miniszter által képviselt vonallal, amelynek fő elemei arról szóltak, hogy csak civil hatalom van, nincs katonai hatalom, sem autonóm katonai intézmény; a Fegyveres Erők politikán kívüliek, ezért bármilyen kormánynak alárendelhetik magukat; a védelmi miniszter teljhatalmú a

¹⁹⁶ U.o., 200.o.

Fegyveres Erők felett katonai, politikai, adminisztratív téren egyaránt, tehát a Vezérkari Főnökök Juntája mint köztes szervezet fölött is !

Luis Otero volt őrnagy elemzése szerint¹⁹⁷ Vega militarista szellemet képviselt. Szerinte a hadsereg - bár tiszteli a civil polgári hatalmat, mégis független tőle, mivel főparancsnoka a Király, aki nem függ változásoktól, választásoktól. Elfogadta a Király által a kormányfőnek delegált új politikai hatalmat a hadsereg felett, de valódi katonai vezetéssel, amelyet a Junta de Jefes de EM (Vezérkari Főnökök Juntája) képvisel és független a Védelmi Minisztéri^uumtól, amely csak adminisztratív koordináló szervezet. Vega tábornok interjút adott María Mérida újságíróknak, amelyben lépését azzal indokolta, hogy a miniszter és közte szakmai, katonai ellentét volt.

Szeptember 9-én új legfelsőbb vezérkari főnököt neveztek ki (az előzőnek letelt a maximális ideje) Ignacio Alfaro Arregui altábornagyot, aki szerint más idöket élünk, ami más magatartást, más módszereket, más viselkedést tesz szükségessé. Véleménye szerint a NATO-ba lépés előnyös lenne, hiszen Spanyolország a Nyugat része, és a fegyveres semlegesség túl drága, hiszen a modern technika, eszközök, fegyverek beszerzése rengeteg pénzt emésztene fel.

1978. szeptember 12-én a baloldali "La Calle" hosszú riportot közölt "**Lehet-e puccs?**" címmel, Ebben leírták, hogy nő ugyan az aggodalom a laktanyákban az ország romló helyzete miatt; de, tették hozzá, nincs államcsínyre készülődés. Gutiérrez Mellado védelmi miniszter elég passzív, nagyon óvatos; elszigetelt, nincs kapcsolata a katonákkal de tompítja a hadsereg szélsőjobbos elemeit, és így puccs elleni védőbástya már maga a jelenléte a Minisztérium élén, vélte a lap.

1978. november 11-én elégedetlen tisztak a Galaxia kávéházban tartottak találkozót, s ezen, a biztonsági szolgálat hírei szerint összeesküvést terveztek. Ennek kapcsán november 16-17-én letartóztatták Tejero alezredest és Sáenz de Ynestrillas őrnagyot. A letartóztatásról az Állami Tájékoztatási Titkárság homályos tájékoztatót adott ki, november 19-én az El País: "Operación Galaxia" : Golpe de mano frustrado contra el

¹⁹⁷ "La Calle" c. újság n^o9 számában, id. Carlos Fernández, id. mű, 219.o., Fortes-Otero, id. mű, 203.o.

presidente Suárez címmel közölt cikket az eseményről /Galaxia hadművelet: meghiúsult puccs Suárez elnök ellen/:

"November 16-ról 17-re virradó éjjel a Suárez- kormány legdrámaibb éjjele volt: a király távollétében túsul akarták ejteni a kormányfőt a Moncloa palota (Kormánypalota) elfoglalása után. Egyes előljárók passzív beleegyezése, vagy az a tévhit, hogy ez csak minden következmény nélküli örültség volt, a hadsereg néhány vezetőjét arra ösztönözte, hogy elhallgassák az ügyet, az összeesküvést." A cikk írója azonban figyelmeztet arra, hogy nem szabad lekicsinyelni az ügyet, hiszen az nyilvánvalóvá teszi, hogy "a terrorista provokációknak sikerült lyukat verniük a Fegyveres Erők egységén és hogy a szélsőjobb csoportoskák továbbra is könnyedén tudják eljuttatni propagandaanyagaikat katonai körökbe. Súlyos mulasztás, hogy még mindig nem fedik fel a Fegyveres Erők mérgezését célul kitűző szervezetek, vállalatok pénzforrásait. A puccs árnyéka nehezedik a polgárokra és kelt félelmet."¹⁹⁸

Az "El Alcázar", "El Imparcial", Ricardo de la Cierva cikkeikben képtelenségnek, egyszerű kávéházi beszélgetésnek, örültségnek minősítették a híresztelést. "Olyanannyira, hogy több tiszt nem is jelentette feletteseinek, amikor megkeresték őket a puccsra készülők, mivel nem vették azt komolyan " írta Ricardo de la Cierva a Colpisa ügynökségnek,¹⁹⁹ de a "Triunfo" c. lap vezércikke ("El golpe") rámutat: "Négy örült" mozgalma, amely éberen töltött éjszakákat eredményez a 'palotákban' (kormány-, királyi -), az őrség megerősítését, magas rangú katonai vezetők sürgős üléseit okozza - ez jelzi, hogy talán mégis valami másról van szó, bár minden megkérdezett civil személyiség azt állítja, hogy nincs katonai puccsveszély az új Alkotmány elfogadását közvetlenül megelőzően; ahogy már korábban ezt Gutiérrez Mellado altábornagy is nyilatkozta. De a légkör megritkult, megkeményedett: komolyan és sürgősen meg kell tisztítani ettől a súlyos szennyezéstől a levegőt. A királyság magasrangú civil és katonai hatóságainak kell ezt megtennie, meghozva a szükséges intézkedéseket és elmondva nekünk, állampolgárainknak, hogy mi történt, mi történhetett volna. Vagy még mi történhet."²⁰⁰

¹⁹⁸ El País, 1978. november 19.

¹⁹⁹ id. Carlos Fernández, id. mű. 264.o.

²⁰⁰ U.o., 265.o.

1978. november 17-én Cartagenában történt egy súlyos incidenc. A november 20.-i Védelmi Minisztérium Tájékoztatási és R.P. Hivatala tájékoztatója szerint a Tengerészeti kiképző laktanyában Gutiérrez Mellado altábornagy tartott gyűlést, tájékoztatót a tiszti állomány részére kb. 1.000 admirális, tábornok, főtiszt, tiszthelyettes részvételével. A téma az 1978/1-es Általános tájékoztató (Informe General) volt. Egyszer csak Gonzalo Casado de la Puerta korvett-kapitány szót kért, de kérdés helyett felolvasott egy szöveget, amelyben a kormánytól azt kérdezte, hogy azt hiszi-e, hogy a világinak és liberálisnak minősített Alkotmány békét és jólétet fog hozni a Nemzetnek, amikor 1812 óta hasonló eszmék csak bajt, szerencsétlenséget hoztak, háborúkat, trónfosztást, felkeléseket, lázongásokat.²⁰¹

Gutiérrez Mellado visszautasította a felszólalást, mondván, hogy az nem kérdés volt, inkább szónoklat, s ő nem azért van ott, hogy szónoklatokat hallgasson. "Egyébként az Alkotmány olyan lesz, amelyet a Nemzet akar". Ekkor, előzetes szólási engedély nélkül, felállt J. Atarés Peña, a Csendőrség (Guardia Civil) dandártábornoka és kiáltva mondta: "Hazugság, amit a miniszter mond, a nép nem ezt akarja". Szónoklatát több helyről tapsal, egyetértől kiáltásokkal fogadták. Atarés tábornok a felszólításra sem hagyta abba, ezért kiutasították a teremből. Az ajtóból még újra visszafordult, ám akkor Gutiérrez Mellado vigyázz-t vezényelt neki és közölte vele, hogy le van tartóztatva. Két tábornok kivezette a rendbontó tábornokot, aki mentében még újabb sértéseket és méltatlan szavakat mondott, amiket újabb taps kísért. E heves hangulatú helyzetben a miniszter vigyázz-t vezényelt a jelenlévőknek és kijelentette, hogy nagyon szégyenli azt a szégyenteljes jelenetet, amelynek mindnyájan szereplői voltak. Akkor felállt egy gyalogos alezredes s energikusan azt mondta: "Nem mindnyájan, Tábornok Úr! Sokan vagyunk, akik úgy gondolkodunk, mint Ön és egyetértünk azzal, amit a kormány tesz." Taps tört ki s amikor mindenki leült, a miniszter felszólította azokat, akik egyetértének a különállókkal, hogy hagyják el a termet. De senki nem ment el. A miniszter utasította a III. Katonai körzet főkapitányát, hogy indítsa meg a jogi eljárást. Atarés tábornokot letartóztatták, de a III. Katonai Körzet Sajtóirodája kiadott közleményében azt állította, hogy nem igaz semmi a sajtóban megjelentekből.²⁰²

²⁰¹ U.o., 270.o.

²⁰² U.o., 269-270.o.

1978. november 19-én a "Volt harcosok Nemzeti Szövetsége" (Confederación Nacional de Excombatientes, melynek elnöke José Antonio Girón) és más szélsőjobboldali szervezetek (Fuerza Nueva, Falange Española de las JONS, Comunión Tradicionalista) nagygyűlést szerveztek a Plaza de Orienté-~~én~~ (a Királyi Palota előtti téren) Franco és José Antonio Primo de Rivera emlékére. Ezen a hadsereget, Francót éltető és a mai kormányt becsmérlő táblák és bekiabálások tették egyértelművé a résztvevők álláspontját: "No a la Constitución" "Prieto és Atarés tábornokok, a Haza veletek van!" "Éljen a hadsereg!" "Suárez, áruló! Te is énekelted a 'Cara al sol'-t!" (ti. Franco "himnuszát". Z.M.), "Hadsereget a hatalomra!", stb. A szónokok szerint a mai hatalmon lévők elfelejtették az olyan ősi spanyol eszméket, mint a Haza, Isten, Király, fuerók (kiváltságok), és becsapták a spanyol népet.²⁰³

A meghíúsult puccskísérletről kiadott tájékoztatóban a következők olvashatók: a Fegyveres Rendőrség Felügyeleti Főnöksége néhány nappal ezelőtt tudomást szerzett igen súlyos jellegű hírekről, amelyek szerint a Guardia Civil, a Fegyveres Rendőrség és a Szárazföldi Erők rendszete bizonyos tisztjeinek, főtisztjeinek egy csoportja, úgy tűnik, rajtaütést tervezett a kormányfő és a kormány néhány tagja ellen. (...) Az említett Felügyelet és az Információs Szolgálatok nyomozást kezdtek, hogy tisztázzák a hírek valódiságát. A CESID, a Védelmi Minisztérium Információs Központja (Centro Superior de Información de Defensa) vezetésével november 16-án a nyomozás eredményeként feltételezi, hogy a november 11-i kávéházi összejövetelen (Galaxia kávéház Madridban) egy, a Moncloa palota elleni rajtaütés lehetőségét vetette fel a Guardia Civil egy alezredese, egy a rendőrséghez vezényelt gyalogsági őrnagy és két százados, valamint a Szárazföldi Erők egy gyalogsági őrnagya előtt, s ezt november 17-én, esetleg 24-én vagy december 3-án akarták megvalósítani. Később azonban november 17-e estéje mellett döntöttek. Más kapcsolatfelvételek is történtek katonai vezetőkkel, s a Közrendvédelmi Erők egy csoportja lett volna a rajtaütés magja. A CESID azonnal beszámolt a vizsgálat eredményéről a kormánynak. A kormány elrendelte az információk kivizsgálását, valamint a szükséges intézkedéseket a terv

²⁰³ U.o.

megakadályozására. 21 órakor ülést tartottak a kormányfő és a Közrendvédelmi Erők (Fuerzas de Orden Público) legfelsőbb vezetői, valamint a Védelmi Minisztérium és a Vezérkari Főnökök Juntájának vezetője (JUJEM). Ezen megállapították a rajtaütés elképzelhetetlenségét, de megegyeztek abban, hogy megelőző intézkedéseket kell tenni az ügybe keveredett személyekkel kapcsolatban. A védelmi miniszter javaslatára nem jogi jellegű vizsgálatot indítottak a Szárazföldi Erők egy tábornokának vezetésével. Ez 16-ról 17-re virradó éjjel megtörtént s ennek eredményeként feltételezhető Tejero csendőr alezredes és Sáenz de Ynestrillas Martínez százados büntetőjogi felelőssége, ám más, az előző információkban gyanúba kevert főtisztek és tisztek korrekt és szabályszerű viselkedése is igazolást nyert. Miután a védelmi miniszter megkapta a jelentést, elrendelte, hogy azt adják át az I. Katonai Körzet főkapitányának mint az illetékes jogi hatóságnak, hogy indítson eljárást az ügyben.²⁰⁴

Néhány hónappal később Vega Rodríguez altábornagy, (akkor már/még) a Katonai Legfelsőbb Bíróság elnöke, María Méridának adott interjújában tiszta örültségnek nevezte a megghiúsult puccskísérletet. "A kávéházi beszélgetést csak feszültséglevezetőnek ítélem, semmi egyébnek. Teljesen nevetséges azt képzelni, hogy egy csendőr alezredes és egy gyalogsági százados meg tudnák állítani a demokratikus fejlődést és rajtaütést tudnának végrehajtani. Mostanában ez teljesen nevetséges, a hadseregben nincs olyan légkör, hogy puccsveszély fenyegetne. Ez az álláspont az "El Alcázar", "El Imparcial", "Fuerza Nueva" lapokban megjelent értékelések vonalát tükrözi, melyek szerint csak kávéházi beszélgetésről volt szó. Ezzel szemben az "El País", "Diario 16", "Triunfo", "La Calle" stb. lapok a kormány ellen tökéletesen előkészített puccskísérletnek minősítették azt, amely a király távollétét akarta kihasználni arra, hogy egy "megmentési" kormányt erőltessenek ki, amely véget vetett volna a még gyenge demokráciának."²⁰⁵

1978. Szeptember 22-én A Cantábriai Tengeri Körzet új főkapitányának De la Guardia admirálist, a kemény vonal képviselőjét nevezték ki. Amikor Suárez meglepődve kérdezte Gutiérrez Melladót, hogy miért ilyen személyeket ajánl

²⁰⁴ U.o., 271-271.o.

²⁰⁵ U.o., 298.o.

kinevezésre, ő azt felelte: "Hát kit tudnék ajánlani ? Hogy olyan tisztet találjunk, aki megfelel az elvárásaidnak, le kellene mennünk őrnagyi szintre, s még ott sem mindenki felelne meg."

November 2. Gutiérrez Mellado elkészítette immár szokásos éves beszámolóját a Védelmi minisztérium munkájáról, terveiről, s annak teljes szöveget átadta - most először - a sajtó képviselőinek, hogy ne manipulálhassák a benne foglaltakat.²⁰⁶

1978. decemberében a katonai ügyészség meghozta ítéletét a Galaxia-terv kapcsán perbefogott tisztek ügyében. Eredetileg 6 ill. 5 év börtönbüntetést szabtak ki Tejero és Ynestrillas ellen, de védőik fellebeztek, s bár a bűn ugyanaz maradt, végül csak hét illetve hat hónapra csökkentették az ítéleteket.

X X X X

Az 1978-as új Alkotmány a fegyveres erőkről

Az előzőekben láthattuk, hogy a hadsereg jobboldali tisztjeit erősen alkotmányellenes alapállás jellemezte. Ezért szükségesnek tűnik bemutatni, hogy az alkotmány hogyan is foglalkozik a fegyveres erőkkel.

Az új spanyol Alkotmányt 1978.október 31-én hagyta jóvá a Cortes mindkét háza és 1978.dec.6-ára népszavazást írtak ki róla. A cél az volt, hogy olyan alkotmány szülessen, amelyet nem egy csoport kényszerít a másakra, hanem mindenki elfogadja. A népszavazáson a jogosultak 67%-a vett részt és a szavazók 89%-a igennel szavazott, tehát a döntő többség elfogadta azt. 1978. december 27-én a király szentesítette és 1978 december 29-én közölte a Hivatalos Közlöny.

Az új Alkotmányban a hadsereggel foglalkozó cikkelyek: 8, 28,29,30, 62/f,h, 63/3, 65/2, 70/1e, 94, 97, 104, 116, 117, 149/1/4a

A Bevezető részben (Título Preliminar) a politikai pártok és a szakszervezetek után, mint az állam harmadik meghatározó tényezőjét - a fegyveres erők rendeltetését, tevékenységi módját rögzíti: (8.1) "A fegyveres erőket a szárazföldi csapatok, a

²⁰⁶ U.o., 245-250.o.

haditengerészet és a légierő alkotja; feladata Spanyolország szuverenitásának és függetlenségének biztosítása, területi integritásának és alkotmányos rendjének védelme.

2. Organikus törvény fogja szabályozni a katonai szervezet alapjait a jelenlegi Alkotmány elveinek megfelelően."

Összevetve a 104.cikkellyel, amely a biztonsági erők és testületek feladatait határozza meg - a kormánynak alárendelve a jogok és szabadságjogok szabad gyakorlásának védelme és az állampolgári biztonság garantálása - látható, hogy az Alkotmány határozottan elkülöníti a Fegyveres Erőket a Biztonsági Erőktől mind funkcionális mind szervezeti szempontból.

A király az Alkotmány szerint nemcsak "az állam feje és egységének szimbóluma", hanem ő a fegyveres erők főparancsnoka is (62.h cikkely). Ez a funkció sokat jelentett az átmenet idején, hiszen a tisztikar zöme hagyománytisztelő, tehát alapvetően monarchia-párti volt. (63.3) A király a Cortes előzetes felhatalmazása alapján hirdethet ki háborút és köthet békét.

28. Mindenkinek joga van szabadon szakszervezetekbe tömörülni. A törvény korlátozhatja vagy kivételt tehet e jog gyakorlásával kapcsolatban a fegyveres erőknél vagy intézményeknél vagy más katonai fegyelem alá tartozó testületnél ...

29.2. A fegyveres erők és intézmények vagy más katonai fegyelem alá tartozó testületek tagjai csak egyénileg élhetnek petícióval és a saját törvényeiknek megfelelően (mások egyéni és kollektív írásbeli petíció jogával rendelkeznek).

A 70.1.e cikkely kimondja, hogy "A választójogi törvény fogja meghatározni a képviselők és szenátorok nem- választhatóságának és összeférhetetlenségének okait, de e körbe mindenképpen beletartoznak (...) a hivatásos katonák, a Biztonsági Erők és testületek valamint a Rendőrség aktív tagjai."²⁰⁷

²⁰⁷ Gutiérrez Mellado altábornagy vezetésével olyan katonai reformot dolgoztak ki, amellyel igyekeztek megakadályozni, hogy fegyveres erők beleszólhassanak a politikai életbe, a civil hatalom alá rendelve őket: hivatásos katonáknak megtiltottak bármilyen politikai vagy szakszervezeti tevékenységet folytatni amíg a fegyveres erők tagjai. (El País, 1977. április 22. címlap) Az 1978-ban módosított Királyi Rendelet 169. cikkelye is azt mondja ki, hogy "a katona az Alkotmányban elismert civil és politikai jogokkal rendelkezik".

98. A kormány irányítja a bel- és külpolitikát, a civil és katonai közigazgatást és az állam védelmét. Gyakorolja a végrehajtó hatalmat és az Alkotmánnyal és törvényekkel egyezően az előírás szerinti hatalmat.

116. Organikus törvény fogja szabályozni a rendkívülinek minősített helyzeteket (estado de alarma, de excepción y de sitio).

117.5 Az igazságszolgáltatás egységessége a bíróságok szervezetének és működésének alapja. Törvény fogja szabályozni a katonai igazságszolgáltatás gyakorlását a kifejezetten katonai területeken és ostromállapot esetén, az Alkotmány elveivel összhangban.

6. Tilosak a rendkívüli bíróságok. (A 70-es években még gyakoriak voltak a konfliktusok a katonai és polgári bíróságok illetékességével kapcsolatban. De a jelentős katonai nyomás miatt, a hadseregen belül nem tiltották be a becsületbíróságokat.²⁰⁸

30.1. A spanyoloknak joga és kötelessége Spanyolország védelme.

2. Törvény írja elő a spanyolok katonai kötelezettségeit és szabályozza a megfelelő garanciákkal a lelkiismereti okból való szolgálatmegtagadást (objeción de conciencia), valamint más felmentést a kötelező katonai szolgálat alól, helyettesítő társadalmi szolgálat elrendelésének a lehetőségével..

3. Létesíteni lehet civil szolgálatot is közérdekű célok végzésére.

Az alkotmány más cikkelyeinél is ügyeltek a katonák érzékenységére. Túlzott ellenkezésük kivédésére az alkotmány végső szövegében a nemzetiségek autonómiához való joga előtt a spanyol nemzet megbonthatatlan egységéről, valamennyi spanyol közös és oszthatatlan hazájáról szól. A fegyveres erőknek tett gesztus az is, hogy őket az alkotmány külön cikkelyben (8.c.) mindjárt a Título Preliminar-ban említi. Ezt a jobboldali pártok a fegyveres erők súlyának megfelelő eljárásnak ítélték, míg a baloldali pártok szerint a IV.fejezetben, "a kormány és államigazgatás" c. részben lett volna a helyük. A 8.cikkely jelentősége abban rejlik, hogy teljesen új értelmezést ad a

²⁰⁸ Simon János. Az autoriter rendszerből a demokráciába való átmenet politikuma Spanyolországban (kandidátusi értekezés), Budapest, 1994.

fegyveres erők meghatározásának, szakítva így a Franco-rendszer Alaptörvényeivel. Az új meghatározásban ugyanis különválnak a fegyveres erők és a közbiztonsági erők, a rendőrség és a híres Guardia Civil, megfosztva ez utóbbit fontos belső funkcióktól. Az eredmény világosan kifejezte az alkotmány konszenzusokon alapuló jellegét. A 8.cikkely azt is leszögezte, hogy a specifikusabb kérdéseket a hadseregről és a védelemről egy későbbi organikus törvénye fogja szabályozni. Addig a tisztikar gyakorlatilag eléggé kétértelmű helyzetben maradt: a 62. cikkely a királyra ruházta a fegyveres erők legfelsőbb parancsnoka címet, míg a 97-es cikkely a kormányt teszi az állam védelmének és a civil ill. katonai államigazgatás (administración) felelőssévé. A későbbiekben egyes katonatisztek igyekeztek is kihasználni ezt a helyzetet, amikor is megpróbálták a kormányt átlépve közvetlenül a királlyal felettesi kapcsolatot kialakítani. A kétértelmű helyzet a katonai ellenállást is táplálta, de így lehetővé vált olyan fontos döntések, hadsereget és védelmi kérdéseket érintő reformok meghozatalának kedvezőbb időkre való elnapolása, amelyek az akkori viszonyok között csak felesleges konfrontációt okoztak volna.

Az új Alkotmányt, mint említettem, 1978. decemberében a spanyolok elsőpró többsége megszavazta. A francóizmus-örökösei és ellenségei egyezsége jutottak az alapkérdésekben, amelyek békés egymásmellett-élésüket szabályozzák a jövőben.²⁰⁹

Sokan és nagyon eltérő szemszögből hivatkoztak az alkotmányra.

Carlos Iniesta Cano, a sokszor említett kemény francóista tábornok, "España diez años después de Franco - Las Fuerzas Armadas (1975-1985)" című tanulmányában a következőket írta: "Mindenki tudja, hogy a Fegyveres Erők mindig is a nemzet gerincét alkották. Ezért bármi is történik Spanyolországban, az közvetlenül érinti a hadsereget is. A jelenlegi Alkotmány 8. pontja pontosan rögzíti a Fegyveres Erők rendeltetését: 1) Spanyolország szuverenitását és függetlenségét garantálni 2) Megvédeni területi integritását 3) Biztosítani az alkotmányos rendet. Az első pont külső beavatkozási kísérlet elleni fellépésre szólít fel, a második oszthatatlan egységünk megvédésére kötelez, ami gyökeresen kiírt minden szeparatista szándékot. Az egység a Király által is említett egyik alapvető fontosságú cél. S míg az első két pont örökérvényű, változatlan feladatok, a harmadik lehet időhöz

²⁰⁹ F.Agüero, id. mű, 159-163.o.

kötött, változásokon mehet át, mivel számítani kell esetleges emberi tévedésre is a törvény sokféle pontjának értelmezésében, vagy szemléletváltozás következtében előfordulhat, főleg a többpártrendszerben, hogy olyan rendelkezések jelennek meg, amelyek ellentétesek a törvény szellemével, valamelyik pontjával, amikor is lehetetlen lenne elrendelni a védelmét. Az Alkotmány 62. cikkelye h pontja kimondja, hogy a király a Fegyveres Erők legfőbb parancsnoka ... ami rendkívül fontos, mert ellenkező esetben a hadseregek automatikusan politizálnának amiatt, hogy közvetlenül az éppen hatalmon lévő politikai csoport irányítása alá kerülnének. Ennek pedig, mint a történelemből megtanulhattuk, majdnem mindig tragikus következményei voltak. A XIX.sz. katonai jóvámenései, különböző céllal, méretekben, igazolással, különböző politikai előjellel lezajlott katonai beavatkozásai következtében mintegy puccs-pszihózis alakult ki, minden utcáson katonai lázadást, puccsveszélyt, a hadsereg alakulataiban destabilizáló propagandát, tevékenységet sejtene. De ezek a fantazmagóriák csak azoknak a hitetlenkedőknek a fejében léteznek, akik nem ismerik a Fegyveres Erők teljes vezetőállományának, valamennyi parancsnokának a komolyságát, jeles józanságát, példamutató fegyelmét és hazafiságát...²¹⁰

Inieta Cano tábornok írása azonban jelzi, hogy a jobboldali, intranszigns főtisztek egy része számára is elfogadható alkotmány született, mely a hadsereg méltóságát és érzékenységét messzemenőkéig figyelembe vette, s olyan értékei, mint Spanyolország egysége, a spanyol nemzet integritása, ugyancsak megnyugtató és méltó helyen és megfogalmazásban kaptak helyet. Inieta Cano írása azt is jelezheti, hogy az alkotmány elfogadása lezár egy, 1975-től tartó kétértelmű, vagy bizonytalan állapotot. Ettől kezdve a norma, a mérték az alkotmány lett - a katonák számára is. Az 1980-81-es esztendő történéseit vizsgálva viszont az is kitetszik, hogy a jobboldali katonák egy másik csoportja viszont radikalizálódott, nem fogadva el a demokratikus jogrend kialakította új feltételrendszert.

²¹⁰ C.I.Cano, id. mű, 13-14.o.

Katonai szervezkedések 1980-81-ben

1980. őszén a hadsereg berkeiben a helyzet újra forrósodott: erős zavarodottság vált úrrá a katonákon. Ennek oka főként a terrorista akciók szaporodása volt, közben nőtt a bűnözés, a gazdasági helyzet pedig egyre rosszabbá vált. A kormány nem tudott a problémákon felülkerekedni. A helyzet egyesek katonák szemében kezdett egyre inkább 1936. tavaszára emlékeztetni. Ez volt az oka, hogy francóista tábornokoknak sikerült szinte az egész hadsereget Suárez kormányfő ellen hangolni. Az ezzel egyet nem értőket könnyen "úmedosoknak", azaz az UMD híveinek, "árulóknak", "szűk látókörű demokratáknak", a "hadsereg ellenségének" bélyegezték.²¹¹

Szeptember végén a zaragozai főkapitány, Elícegui Prieto tábornok, aki kemény francóista beállítottságú katona volt, magához hívatta a katonai kerület csapattest parancsnokait, mintegy húsz ezredest és alezredest. A berendelést telefonon a Főkapitányság Hadműveleti osztálya közölte, hivatkozva esetleges nem tervezett hadgyakorlatok megbeszélésére, a nélkül, hogy erről tudott volna a dandárparancsnok.

A megbeszélésen nem vettek részt a tábornokok és más magasrangú katonai vezetők (katonai kormányzó, dandárparancsnok, kerületi tűzérőnök ...) és nem adtak ki előzetesen tárgysorozatot. A megbeszélésen Elócegui főkapitány aggasztó képet festett a helyzetről: terrorizmusról, szeparatizmusról, erkölcsi hanyatlásról, társadalmi és intézményi nyugtalanságról, arról, hogy a kormány kiengedte kezéből az irányítást, gazdasági válságról, spanyolok esetleges újra egymással szembefordulásáról beszélt. Majd nyíltan felvetette annak a lehetőségét, hogy a hadsereg közvetlenül beavatkozzon a politikába, hiszen a Királynak szabályos úton többször jelezték már a hadsereg vezető köreiben uralkodó nyugtalanságot, de választ nem kaptak. A Hadsereg Legfelsőbb Tanácsa ezért úgy vélte, hogy „irányítás-váltásra” lenne szükség, s ha sikerül a Franco által felállított Monarchiát és az alkotmányos rendet tiszteletben tartva ezt megoldani, a hadsereg nem akarja átvenni a politikai hatalmat, csupán együttműködni az egyre romló állapotok helyrehozatalában.²¹²

²¹¹ A.M.Inglés. id. mű. 96-97.o.

²¹² U.o., 102.o.

Előcegui felszólította az egységparancsnokokat, hogy álljanak készenlétben, hogy ha a haza érdeke úgy kívánja, engedelmeskedni tudjanak parancsainak. A katonák számára, hangsúlyozta, az egyetlen politikai legitimitás az 1936.július 18-ától eredő.²¹³

Ha Előcegui tábornok, kerületparancsnok ilyen nyíltan mert beszélni, ez annak a jele lehetett, hogy valami készülődött és már igen előrehaladott állapotban volt, feltételezték utóbb az elemzők.²¹⁴

Az El Alcázar újságban, mely a régi rend híveinek szócsové volt, sorra jelentek meg a laktanyákban uralkodó elégedetlenségről, valamint egy ún. „Mandulafák Közössége”-ről szóló cikkek. Ez azt sejtette, hogy valami súlyos dolog várható jövő tavasszal, amikor kivirágoznak a mandulafák.²¹⁵

Vajon ezt a „kardcsörgést” nem hallották Madridban, a Moncloa-palotában, vagy a Zarzuela palotában (királyi rezidencia)?

Novemberben öt főkapitány (Merry Gordon, Campano, Milans del Bosch, González del Yerro, Elícegui tábornokok) levélben kérte a királyt, hogy a haza érdekében váltsa le Adolfo Suárezt. A király nem reagált, hivatalosan nem vett tudomást a levélről. De a politikai közéletben nagy mozgolódás, titkos tárgyalások kezdődtek magasrangú katonai vezetőkkel.²¹⁶

Ebben a légkörben különös hangsúlyt - jelentést - kapott az un. Quintero-jelentés. Quintero ezredes, törökországi katonai attasé az 1980. szeptember 12-i török katonai puccsról olyan jelentést készített (s ez eljutott a sajtóba is), amelyben politikai párhuzamot vont a spanyol és a török események között. Quintero régi, meggyőződéses Franco-párti hírszerző volt. 1980. novemberében a „Mandulafák Társaságával” is kapcsolatban állt, amely már nyíltan a „májusi mozgalom” vagy a „kemény csapás török módra” mozgatójaként jelentkezett. A jelentésében emlegetett párhuzam jelentősen hozzájárult a visszarendeződést sürgető mozgalom erősödéséhez. Szerencsére volt egy lényeges különbség a spanyol és a török viszonyok között: Spanyolországban nem egységes kezdeményezésről volt szó, hanem több,

²¹³ U.o., 109.o.

²¹⁴ U.o., 104.o.

²¹⁵ U.o., 101.o.

²¹⁶ U.o., 115.o.

különböző politikai célokért, különböző elgondolású és időzítésű, vagy vezetésű tervről: az ún. "májusiak" vagy "Mandulafák hadművelet", azután Milans del Bosch puccs-terve "Primo de Rivera-mintára", valamint Armada állítólagos politikai terve.²¹⁷

A király karácsonyi beszédében világosan kifejezte aggodalmát az ország elkeserítő állapota miatt és kért mindenkit, civileket és katonákat egyaránt, hogy fogjanak össze. Nem reagált nyíltan a katonai vezetés felszólítására, hogy távolítsa el Suárezt a kormány éléről, de a kormányfővel megbeszélte a kialakult helyzetet, a hadseregben uralkodó rossz hangulatot, egy esetleges puccs veszélyét, amely a még mindig nagyon erős francóista apparátusra épített politikai és szociális rendszert, a királyságot, s végső soron az egész demokratizálódási folyamatot fenyegette.²¹⁸ Mindenáron meg kellett fékezni a „mandulafák” hadműveletet, amelyet ráadásul egy erős, egyáltalán nem monarchista érzelmű civil francóista szál is támogatott. Suárez megértette a helyzetet s a személyével szemben kialakult általános bizalmatlanságot, s 1981. január 29-én benyújtotta lemondását.²¹⁹

Ez azonban nem vetett véget a titkos katonai szervezkedéseknek. Amadeo M. Inglés: *La Transición vigilada* c. könyvében igen részletes leírást ad azokról a készülő katonai puccsokról, amelyekről a sajtóban csak célzások, félmondatok erejéig lehetett értesülni. A María Mérida által megkérdezett tábornokok ezekről állítólag nem tudtak, s más forrásokban sem olvasható ilyen részletes leírásuk. A szerző azonban jelentős katonai beosztásokat töltött be az átmenet éveiben,^{ix} így elemzése nem lehet érdektelen. Szerinte négy szálon készültek katonai beavatkozásra:

a) török mintájú kemény puccs vagy „Mandulafák hadművelet” vagy „Tábornokok puccsa”

Kiindulópontja az 1977.szeptemberi hírhedt játivai összejövetel volt, amely a SKP legalizálásával volt kapcsolatos. Vezetőségében kétfajta katonai vezető volt: egyrészt nagy presztizsű, jelentős szakmai, politikai életúttal rendelkező, de már nyugállományban lévő tábornokok: Pita da Veiga, Álvarez-Arenas, Iniesta Cano, Cabezas Calahorra ..., másrészt a főkapitányságok aktív parancsnokai közül néhányan, bár némelyikük csak részlegesen vett részt az előkészületekben: pl.

²¹⁷ U.o., 117.o.

²¹⁸ U.o., 118-119.o.

²¹⁹ U.o., 119-120.o.

Elícegui, Merry Gordon, Campano, González del Yerro, Fernández Posse, stb. tábornokok. Ez a csoportosulás a következő hónapokban ill. években megerősödött a civil vonal csatlakozásával (a francóista apparátus még mindig a helyén volt.) A szervezkedés politikai apparátusa, még ugyan jelentéktelen politikai hatalommal, a Volt Harcosok Nemzeti Szövetségéből és a régi rendszer politikai-szakszervezeti vezetőiből került ki, mint Juan García Carrés, de egyedül őt ítélték el, s a bíróságok később is szinte egyetlen civil ellen sem emeltek vádat. Jelentős sajtó- és propagandakapcsolatai révén: pl. El Alcázar, az El Imparcial, az El Heraldo Español, a Fuerza Nueva című lapokban publikáltak teljesen nyíltan kormányellenes, a puccsra készülődésről, az esélyeket latolgató cikkeket. Ez volt a legveszélyesebb visszarendeződést követelő mozgalom, amelynek az 1980. szeptemberi török puccs csak újabb ideológiai és szervezeti lökést adott, "hála" Quintero ankarai spanyol katonai attasé jól megkomponált jelentésének. Ezen tábornokok alárendeltségében létezett egy un. ezredesi csoport is, főleg a főkapitányságok és a hadsereg vezérkarában. Ez „gondolkodó” csoport volt, amelynek azonban nem lett volna elég politikai, szervezési, operatív ereje a hadseregen belül egy önálló kezdeményezéshez. Nevek jelentek meg a sajtóban és büntetőperekben, de az igazi mozgatókat sosem állították bíróság elé. Technikai csoportját San Martín ezredes, a páncélos hadosztály törzsfőnöke vezette (hajdan Carrero Blanco Dokumentációs - hírszerző- Központi Szolgálatánál volt), körülvéve a katonai hírszerzés embereivel, többségükben a katonai kerületek (főkapitányságok) és operatív törzsek kulcspozícióiról.

A puccs tervezett időpontja, A.M.Inglén szerint, 1981. május 2. volt, s céljuk mind a demokrácia, mind a királyság eltörlése lett volna.²²⁰

b) Milans del Bosch Primo de Rivera-típusú puccsterve

Ő is részt vett a jativai gyűlésen, de mélyen királypárti, monarchista érzelmű tiszt lévén, szembekerült a kemény puccs híveivel. Már 1977. április 9. óta („vörös ^{nagy} szombat”) készült a kormány által követett politikai vonal megváltoztatására a hadsereg határozott közbelépésével, de a monarchia fenntartásával. Szervezetlenség és

²²⁰ U.o., 145-150.o.

konkrét tervek hiányában akkor nem szánta el magát, pedig a leghatékonyabb, legütőképesebb operatív egység, a madridi páncélos hadosztály parancsnoka volt. 1980. nyarán a „spontánok puccsát” [ld. c) pont] a maga terveibe olvasztotta és ezért bízta meg Tejero alezredest a Kongresszus épületének megszállásával. A „spontánok” már korábban kidolgoztak egy tervet: ez volt az ún. **Galaxia hadművelet** 1978. novemberében, de azt leleplezték és felszámolták.²²¹

1981. januárjában Milans del Bosch Armada tábornokkal is megbeszéléseket tartott Valenciában, aki a monarchia megmentéséért a vértelen politikai visszarendezést pártolta. Milans del Bosch március közepére tervezte a hatalomátvételt. Szándéka az volt, hogy megszüntesse a demokráciát, de megőrizni királyságot.²²²

c) **”Spontánok rajtaütése”** (golpe de mano): 1978. novemberében fedezték fel és a rendőrség azonnal felgöngyölítette a „Galaxia hadműveletet”. Mint említettem, ennek szervezői Antonio Tejero csendőr alezredes és Ricardo Sáenz Ynestrillas rendőrséghez beosztott őrnagy voltak. A készülő puccs leleplezése után a két fő szervező néhány hónapos látszat-elítélése nem állította le a szervezkedést, az tovább folytatódott 1979, 1980-ban is.²²³

d) az „Armada-megoldás” vagy preventív „sebészeti beavatkozás” terve. Eredeti formájában valószínűleg magasabb politikai körökben is (UCD, PCE, PSOE) ismert volt, sőt valószínűleg a Vezérkari Főnökök Juntája is tudott róla.

Célja az volt, hogy a politikai helyzet rendezésével hatástalanítsák a súlyos katonai veszélyt. Ezt egy tekintélyes katona által vezetett koalíciós vagy koncentrációs kormány létrehozásával gondolták, végsőkéig tiszteletben tartva az Alkotmányt és a demokratikus normákat. Suárez lemondása után a királynak kellett volna javasolnia egy nyitott, békét és nyugalmat teremtő katonai vezetőt kormányfőnek a Kongresszusnak. Armada tábornok, aki korábban a király bizalmas embere volt, 1980. nyara óta szövögette terveit. Kapcsolatba lépett a főbb pártok vezetőivel, a monarchiához hű katonai vezetőkkel, többek között Milans del Bosch tábornokkal, Valencia főkapitányával. Armada tudott a többi készülődő tervről is és mindenről

²²¹ U.o., 151.o.

²²² U.o.

²²³ U.o.

pontosan tájékoztatta a királyt., aki -állítólag- hallgatólagosan elfogadta Armada alkotmányos terveit. Az időpont kiválasztásakor döntő szempont volt, hogy meg kellett előzni a többi tervet, tehát 1981. március közepe lett volna a megfelelő időpont. Célkitűzése szerint meg kellett őrizni mind a demokráciát, mind a királyságot.²²⁴

1981.január 18-án titkos ülést tartottak Miláns del Bosch, a kemény mag és a francóista apparátusbeli civilek részvételével. Ezen Miláns időt kért, minimum egy hónapot a szervezésre.²²⁵

Suárez lemondása után, a katonák várakozása ellenére, a király nem katonát nevezett ki kormányfőnek, hanem a centrista Calvo Sotelót, tehát a puccsisták tovább folytatták készülődésüket. A katonai hatalom a kezükben volt. Armada tábornok lázasan szervezett, de senkinek sem mondta el a teljes igazságot: sem Milánsnak, sem a királynak. Kénytelen volt kompromisszumokat kötni.²²⁶ A CESID (Centro del Servicio de Información y Documentación - Hírszerző Központ) már 1980. novemberében elemzést készített a folyamatban lévő akciókról. Ezt megküldték a királynak és a legfelsőbb katonai vezetésnek is. Suárez vagy nem tudott róla, vagy túlságosan alábecsülte az abban foglaltakat, mindenesetre nem tett semmit a megakadályozásukra. 1981. első heteiben a CESID elhatározta, hogy Armada segítségére siet, mivel nem bíztak Miláns del Boschban: túlságosan erősnek és önállónak tartották. Ezért beépítették Cortina hírszerző őrnagyot az Armada-Miláns-szervezkedésbe és rábírták Armadát, hogy hozza előbbre az akciót március közepéről februárra, mert így váratlanul és főleg még fel nem készülsen érnék Milánst, elszigetelnék Tejerót és megakadályozhatnák a páncélos hadosztály megindulását (miközben állandóan szemmel tartották a laktanyát és tájékoztatták Quintana Lacaci altábornagyot, Madrid főkapitányát.).²²⁷

1981.február 13-án titkos találkozó jött létre a király és Armada között. Az ezen elhangzottakról a király nem engedte meg Armadának, hogy beszéljen.

²²⁴ U.o., 152-154.o.

²²⁵ U.o., 159.o.

²²⁶ U.o., 160.o.

²²⁷ U.o., 167-172.o.

Később, a bírósági tárgyaláson, amikor megmenekülhetett volna a 30 évi börtönbüntetéstől, Armada még akkor is megtartotta titoktartási ígéretét.²²⁸

X X X X

Ezek az események vezették be végül is a katonai szervezkedések legismertebb fejezetét, a Tejero alezredes által vezetett 1981. február 23-i puccskísérletet (a továbbiakban F-23-ként említem), amikor Tejero elfoglalta a Cortes épületét. Az akciót, a bekapcsolva felejtett tévékamerák jóvoltából, az egész világ egyenes adásban figyelhette.

Miláns del Bosch 1981. február 23-án 10 órakor Valenciában összehívta a katonai kerület vezérkarának tisztjeit, s bejelentette nekik, hogy "délután igen súlyos, de vértelen események történhetnek majd Madridban". És az "események" valóban bekövetkeztek. Tekintsük át a történések kronológiáját a bírósági ítéletben foglaltak alapján.²²⁹

12 óra: Juste tábornok, a Brunete páncélos hadosztály parancsnoka szemleútjára menet utasította San Martín ezredest, a hadosztály törzsfőnökét, hogy kérjen jelentést a hadosztályban uralkodó helyzetről madridi parancsnokságától. San Martín, aki be volt avatva az összeesküvésbe, bizonytalanul válaszolt s Juste tábornok gyanút fogott, ezért visszafordult Madridba.

15 órakor Valenciában a kerületparancsnokságon felolvasták Miláns del Bosch parancsát, amely arra hivatkozva, hogy a Madridban zajló események hatalmi ürt teremtettek, a Valenciai Katonai kerületben rendkívüli állapotot hirdetett ki - miközben még valójában nem voltak "események"

16.30: A nemzetgyűlésben megkezdődött az ülés, amelyen jelen voltak a még hivatalban lévő Suárez-kormány miniszterei és a képviselők, az ügyeletes államtitkárok azonban nem.

²²⁸ U.o., 165., 209.o.

²²⁹ "Sentencia" in: M.Prieto. Técnica de un golpe de Estado. El juicio del 23-F. Barcelona, ed. Grijalbo, 1982,

18.23-kor Tejero és a Guardia Civil állományából toborzott emberei, mintegy 400 fő,²³⁰ szabályos egyenruhában, fegyverekkel, behatoltak a képviselőházba felszólítva mindenkit, hogy vesse magát a földre. Az ülés éppen Calvo-Sotelo beiktatási szavazására készült. Tejero a képviselőkre parancsolt, hogy feküdjenek az ülésterem padjai alá. Suárez és Gutiérrez Mellado védelmi miniszter megpróbáltak ellenszegülni, ezért Tejero és néhányan mások is a levegőbe lőttek. Majd Tejero az emelvényről bejelentette, hogy egy felsőbb katonai személyiség érkezését kell megvárniuk.

Armada tábornok, vezérkari főnök-helyettes, a hadsereg főhadiszállásáról próbálta az események menetét kézbe venni. A király azonban, többszöri próbálkozása ellenére, nem fogadta a Zarzuela palotában. Közben Armada telefonon beszélt Miláns del Boschal s arra ösztönözte, hogy próbáljon a többi főkapitánnyal is beszélni s elfogadtatni velük egy Armada-vezette új kormány tervét. A vezérkar tisztjei előtt pedig már úgy beszélt, mintha a főkapitányok támogatnák a tervét. Gabeiras tábornok, vezérkari főnök azonban, amikor visszatért irodájába, ezt határozottan tagadta, s kijelentette, hogy a király sosem fogadná azt el, mivel alkotmányellenes. Végül előjárójától, Gabeiras tábornoktól csak arra kapott felhatalmazást, hogy saját nevében menjen el a kongresszusi palotába s próbáljon meg egyezséget kötni Tejeróval. Armada tábornok 23.50-kor érkezett oda, s közölte Tejeróval, hogy beszélni akar a képviselőkkel, politikai megoldásként felajánlva nekik, hogy alakítsanak új kormányt, amelynek ő lenne az elnöke. Tejerónak azonban nem tetszett a tervezett kormány összetétele, mert abban lettek volna szocialisták és kommunisták is, ezért nem engedte tovább a tábornokot. Különvonultak és lázadás befejezésének feltételeiről tárgyaltak. Mivel nem tudtak megegyezni, a tábornok visszament a hadsereg főhadiszállására.²³¹

0.45 körül egy, a Brunete páncélos hadosztály törzstisztje által vezetett lázadó osztag elfoglalta a "La Voz de Madrid" rádióadót. A később Tejero által beolvasni kívánt nyilatkozat beolvasását azonban a műsorvezető ügyes taktikázással megakadályozta.

²³⁰ A.M.Inglés adata, id. mű. 177., 180-181.o.

²³¹ "Sentencia" in: M.Prieto, Técnica ..., id. mű. 351-352.o.

Február 24-én éjjel 1 óra után Pardo Zancada őrnagy, a Brunete páncélos hadosztály törzstisztje, saját kezdeményezésére elindult egy felfegyverzett osztaggal, 14 gépkocsival a kongresszusi palotába, hogy csatlakozzon Tejeróhoz. Az osztag behatolt a kongresszus új szárnyába. Reggelig ott maradtak, de nem avatkoztak be az eseményekbe.

A király, miután értesült a kongresszusban történekről, húsz percen belül táviratban utasítást adott a hadsereg valamennyi parancsnokának az alkotmány szigorú betartására. Ebből mindenki kétséget kizáróan megtudhatta, hogy a király nem támogatja a puccsot.²³² Majd sorra hívta telefonon a katonai kerületek főkapitányait, de elsősorban Valencia főkapitányát, Miláns del Bosch, mert megtudta, hogy néhány harcokcsi-egysége Valencia utcáin van. Gabeiras, a szárazföldi erők vezérkari főnöke 23-án 18.45-kor majd 19 órakor telefonon megparancsolta neki, hogy vonja vissza csapatait a laktanyába. Miláns del Bosch azonban vonakodott engedelmeskedni, arra hivatkozva, hogy csak gyakorlatról visszatérő egységekről van szó.

A király 23-án este tízkor telexet küldött valamennyi parancsnoknak, amelyben elrendelte, hogy minden parancsot a Vezérkari Főnökök Juntájának (JUJEM) kell ellenjegyeznie,²³³ vagyis mindenki a JUJEM-nek tartozik szigorú engedelmisséggel. Amikor azonban éjféltkor telexen újra üzenetet küldött valamennyi katonai kerület főkapitányának, Miláns azt nem hirdette ki beosztottjainak. Február 24-én éjjel egykor a király újból felhívta telefonon s megparancsolta egységeinek visszavonását, és hogy a tábornok utasítsa Tejerót - aki csak neki engedelmeskedett -, hogy adja meg magát. A király határozottan kijelentette, hogy minden áron megőrzi az alkotmányos rendet, teljesíti a zászlóra tett esküjét, és nem mond le, nem hagyja el Spanyolországot, és azokra hárítja egy esetleges polgárháború kitöréséért a felelősséget, akik láznak. A királynak még többször is kellett telefonálnia, hogy Bosch végre visszavonja alakulatait (4 óra után) és előző délután kiadott parancsát a szükségállapot bevezetéséről. Bosch

²³² U.o., 61.o.

²³³ U.o., 109.o.

kitartott amellett, hogy egy szükségkormányt kell létrehozni Armada tábornok vezetésével. Reggel 6.30-kor hagyta el végre harcálláspontját s a vezérkari főnöknél 14.30-kor kellett jelentkeznie, hogy tudomásul vegye leváltását és letartóztatását.²³⁴

24-én délelőtt 10.45-kor Armada tábornok, felettesei parancsára, ismét visszament a kongresszus épületébe, hogy részt vegyen a lázadók megadási tárgyalásain, mivel Tejero alezredes ragaszkodott a részvételéhez.²³⁵ Ezzel erősödött a gyanú a tábornoknak a lázadásban való bűnrészességét illetően.²³⁶

A kudarcba fulladt puccskísérlet után igen feszült légkör alakult ki, mivel nagyon lassan, körülményesen, óvatosan haladt a tárgyalás, a per előkészítése. Az érvényben lévő szabályozás szerint továbbra is a katonai ügyészség hatáskörébe tartozott a vádlottak ügye, s a kormánynak nagy erőfeszítéseket kellett tennie, hogy a per egyáltalán létrejöjjön. Mind az előkészítés, mind a tárgyalás során egyértelmű volt az óvatosság, amellyel igyekeztek a katonák túlzott irritálását elkerülni. Végül csak 33 személyt fogtak perbe, felmentve a felelősség alól több olyan tisztet és katonát is, akik pedig fegyvert fogtak a kormányra. Csak a legláthatóbb vezetőket tartóztatták le, és viszonylag kevés résztvevőre tudtak rábizonyítani valamit: egy altábornagyra, két dandártábornokra, három ezredesre, egy tengerészeti kapitányra, két alezredesre és néhány alacsonyabb rendfokozatú tisztre. Valójában ez csak a jéghegy csúcsa volt, de nem tudtak több eredményt elérni. Ez egyrészt a katonai ügyészség és a katonatársadalom elzárkózásából, a kormány döntéséből, másrészt Tejero megadási feltételeiből is következett: kikötötte, hogy a főhadnagy alatti rendfokozatúakat ne fogják perbe. A felsőbb döntések meghozatalához jelentősen hozzájárultak azok a jelentések, amelyeket a katonai vezetők készítettek az események után, s amelyekben felmentették a habozó, sőt a király és a főparancsnokság parancsait kezdetben nem tudomásul vevő, azoknak csak késve engedelmeskedő kerületparancsnokokat, egységparancsnokokat is.²³⁷

²³⁴ U.o., 353-355.o.

²³⁵ U.o., 352.o.

²³⁶ Az eseményekről I. még: A.M.Inglés, id. mű, 177-187.o.

²³⁷ v.ö.F.Agüero, id. mű, 286.o.

A tárgyalás 1982. februárjában, egy évvel az események után kezdődött és számos incidens mutatta a katonai ügyesség elfogultságát, igyekezetét a vádlottak "igényeinek" minél jobb figyelembe vételére. A bíróság nem büntette meg a tárgyalás során tapasztalható fegyelemsértéseiket sem (pl. Miláns del Bosch tiltakozása jeléül zajosan kivonult a teremből, amikor az egyik tanu terrorista cselekedetnek minősítette a kongresszus elleni támadást, a képviselőket pedig túsoknak,²³⁸ s eltűrte a hallgatóság hangos véleménynyilvánításait a vádlottak mellett, egyes tanúk ellen.²³⁹

A tárgyalás nagyon elhúzódott és a védők ügyes védelmi stratégiát dolgoztak ki, amelynek következtében a per lassan szinte a demokrácia elleni perré alakult. A védelem az állítólagos "szükségállapotra" alapozta érvelését, amelyben a vádlottaknak a terrorizmus, a nemzet szétesése, gazdasági válság, szociális konfliktusok légkörében kötelességük és becsületük diktálta a határozott és heves fellépést. Az alacsonyabb rendfokozatú tisztek védői pedig azzal érveltek, hogy "parancsnak engedelmeskedtek" és úgy tudták, hogy a király akarata szerint, a király védelmében és a magasrangú Armada tábornok tervei szerint cselekednek.²⁴⁰ Sőt, a Katonai Igazságszolgáltatás Legfelsőbb Tanácsának határozatában még azt is sugallta, hogy a vádlottak cselekedetét nemes, a haza iránt érzett, érdekektől mentes, bár dühödt szeretet vezette.²⁴¹

Az 1982. júniusában kihirdetett ítéletek jóval alulmaradtak a vártaknál. Csak Miláns del Bosch és Tejero kaptak szigorú büntetést, 30 év börtönt és katonai beosztásuk elvesztését. A többiek büntetése igen enyhe volt, főleg Armada tábornoké, aki csak hat évet kapott, mások pedig büntetésük letöltése után visszatérhettek a katonai szolgálatba. Calvo Sotelo kormányfő élesen bírálta az ítéleteket és úgy döntött, hogy fellebbezést nyújt be a Legfelsőbb Bíróságra. A JUJEM viszont olyan üzenetet tett közzé, amelyben azt kérte, hogy utasítsanak vissza minden, a katonai bíróság ítéletét bíráló megnyilvánulást.²⁴²

²³⁸ El País, 1982. április 6. 1. 10. o.

²³⁹ F. Agüero, id. mű, 287. o.

²⁴⁰ El País, 1981. szeptember 29. 1. o., Ya, 1981. augusztus 14., M. Prieto, id. mű

²⁴¹ El País, 1982. június 5. 10. o., id. M. Prieto, id. mű

²⁴² El País, 1982. június 5, 9.

A meghiúsult puccskísérlet világossá tette a spanyolok és a tisztikar számára is, hogy a király nem támogatna semmiféle demokrácia-ellenes kezdeményezést. A spanyolok nagy többsége is határozottan elítélte a katonai lázadást. 1981. február 27-én nagyszabású tüntetést szerveztek valamennyi városban a demokrácia mellett. Madridban ezen valamennyi politikai párt részt vett, vezetőik egymás mellett, együtt vitték a táblát: Manuel Fraga (Alianza Popular), Felipe González (PSOE), Santiago Carrillo (PC), UCD-vezetők és munkásvezetők. Csak Blas Piñar szélsőjobb pártja és a nagyobb baszk nacionalista pártok tagadták meg a részvételt.²⁴³

A február 23-i puccs igazi "mélységeit", a háttérben maradt erőket hosszú évekig homályban tartották - írja A.M. Inglés említett könyvében. "Ki tudja milyen rejtett nemzeti érdekből, vagy mert esetleg túl fontos személyiségek keveredtek bele vagy legalább is tudtak róla előzetesen."²⁴⁴ A vita még arról sem dőlt el végérvényesen, hogy vajon a király miért nem állt ki sokkal hamarabb a TV-kamerák elé, hogy a súlyos percekben határozott fellépésével, állásfoglalásával tisztázza a helyzetet, megnyugtassa a lakosságot. "Valljuk be ennyi év után, hogy egyszerűen azért, mert nem volt ura a helyzetnek! Előbb tisztáznia kellett az erőviszonyokat. Az ügyeletes államtitkárokkal (akik nem voltak a Cortesben) megalakított egy ideiglenes kormányt, ezzel biztosította az intézmények működését. Majd megbizonyosodott arról, hogy a JUJEM (Vezérkari Főnökök Juntája) lojális hozzá, s akkor adta ki rendeletét, amelyben a JUJEM ellenőrzése alá vont minden katonai döntést. Majd a Guardia Civil és a Policía Armada vezetésének a lojalitásáról is meggyőződött, de még szükséges volt megbizonyosodnia a katonai kerületek főkapitányainak a hűségéről is. S csak amikor már - hosszas telefonálások után - ez is megvolt, akkor állt az ország elé."²⁴⁵

X X X X

²⁴³ El País, 1981. február 28.

²⁴⁴ A.M. Inglés, id. mű, 191., 205.o.

²⁴⁵ U.o., 195-196.o.

Az F-23 eseményei - természetesen - hosszú ideig foglalkoztatták a közvéleményt. A tárgyalásról részletes tudósítások, majd könyvek jelentek meg.²⁴⁶

Ezekből a cikkekből, elemzésekből kiolvasható, hogy a február 23-i események után a közvélemény több tényező miatt is nyugtalan maradt. Ezeknek az egyik csoportja a Spanyolországban tapasztalható súlyos politikai állapotot tette felelőssé az F-23-ért, amikor katonák egy csoportja "úgy érezte, hogy kötelessége, az Alkotmány 8. cikkelyében meghatározott feladatuk szerint, megfékezni a zavargásokat, felforgatást, amelyek közvetlenül érintették Spanyolország egységét és a Nemzeti Jelképünk (zászlónk) védelmét, ami pedig a Fegyveres Erők állandó kötelessége mind a törvény parancsa, mind eskünk szerint. És elkezdtek az akciót, mert úgy tudták, hogy magas körökből is támogatást fognak kapni... abban a meggyőződésben, hogy a Haza érdekében cselekednek"²⁴⁷ - írta Iniesta Cano tábornok.

Más vélemények szerint a per példaerejű volt, mert a fegyveres erők körében ugyan meg voltak győződve arról, hogy a katonai ügyészség és a magasrangú katonai vezetők el fogják érni, mint eddig is, a büntetések minimálisra csökkentését, s hogy a civil társadalomnak nem lesz elég eszköze, morális ereje a szembeszállásra, a per végigvitelére, az mégis megtörtént s megmutatta, hogy a szabad, demokratikus társadalom képes gyökerestől kitépni a gyarmatok elvesztése, majd Primo de Rivera puccsa óta kísértő katonai szindrómát.²⁴⁸

A király, sőt még a királyné személye is bőven belekeveredett az ügybe. Szinte minden vádlott azzal próbálta igazolni tettét, hogy a király szándéka, parancsa szerint cselekedtek. A király állítólag török típusú puccsot akart, civil kormányt katonaelnökkel. Többen úgy tudták, hogy a király erről Armada tábornokkal beszélt s őt akarta kormányfőnek. A királyné állítólag egy katonai kormány létrehozását támogatta volna. De furcsa ellentétként ezzel a "királynak engedelmeskedtem" -magyarázattal, amikor húsz perccel a lázadás kitörése után a király már kiadta világos parancsát, amelyből a hadsereg vezetői egyértelműen megtudhatták, hogy nem támogatja azt (Prieto, 61.old.), a vádlottak közül többen is (Torres Rojas, Pardo Zancada, San

²⁴⁶ Martín Prieto id. műve is a szerző napi riportjainak, cikkeinek egybegyűjtött anyaga.

²⁴⁷ C.Iniesta Cano, id. mű. 16-18.o.

²⁴⁸ M.Prieto, id. mű. 313.o.

Martín, stb.) nem engedelmeskedtek, vagy nem is hirdették ki a parancsot, főnökeiknek nem továbbították az információkat, stb.. Ehelyett az akcióban közvetlen feletteseiknek engedelmeskedtek vakon, akik viszont szinte kivétel nélkül nem a természetes feletteseik voltak.²⁴⁹

A puccs főszereplőit a szélsőséges sajtó és a "hajthatatlan" tábornokok írásaikban igen pozitív színben tüntették fel, nyíltan dicshimnuszokat zengve róluk és szolgálati dossziéikról.^{250 x}

A per érdekes szála volt a Guardia Civil és a hadsereg viszonyának a témája. A Guardia Civil a spanyol történelem mostohagyermekéeként jelent meg a nyilatkozók szájából, akit mindig elárultak, a hadsereghez viszonyítva mindig rosszabb helyzetben volt. Ebben a testületben még mindig az erkölcsi és szellemi alávetettség követelmény egy vak, irracionális engedelmességnek, a vádlottak mindig erre a vak engedelmességre hivatkoztak. Pardo Zancada őrnagy, Miláns del Bosch összekötő tisztje, aki a hadosztály két rendésszázadát vitte ki a Kongresszushoz "a szegény, magukra hagyott csendőrök megsegítésére", a többiek, a vezetők passzivitásból való felrázására akár személyes önfeláldozással is, Spanyolország fizikai szétesésének megakadályozására, a katonai méltóság megőrzésére...²⁵¹. De ő sem teljesítette a király 22 órakor kiadott, telexen továbbított parancsát...

Amikor Tejero egyezséget kötött Armada tábornokkal a lázadás feladásáról, kikötötte, hogy a résztvevő katonák közül főhadnagy alatti rendfokozatúakat nem vonnak majd felelősségre. Érdekes módon a csendőrökre ez nem terjedt ki, s ezt többen is sérelmezték a tárgyalások során, hiszen ők is csak parancsot teljesítettek!. Az ellenérv az volt, hogy a csendőrök törtek be az ülésterembe és fegyverrel parancsolták a földre a képviselőket.²⁵²

Katonatisztek fölött katonai bíróság ítélezett. De a katonai "endogámia" ezt a kört sem kerülte el: a bíróság elnöke, Luis Álvarez Rodríguez és Miláns del Bosch fegyvertársak, dandártábornokok voltak a páncélos hadosztálynál és az elnök hű barátja az Álvarez-Arenas családnak, akik az egyik vádlottal voltak rokoni

²⁴⁹ U.o., 109-112., 161.o.

²⁵⁰ pl. Iniesta Cano id. mű. 16-17.o.

²⁵¹ M.Pricto, id. mű. Pricto. 28-29.o.

²⁵² U.o., 105, 120.o.

kapcsolatban. És mások is vagy rokonok, vagy szomszédok ugyanabban a házban..., és egymás fölött kell ítélniük...²⁵³

Más elemzők pedig azt próbálták kideríteni, hogy van-e továbbra is puccsveszély, hogy a katonák mikor hagyják már végre abba a politikai életbe való beavatkozást, s hogy a perbefogott tiszteken és egy civilen kívül vajon még hányan keveredtek az ügybe, de különböző okok miatt mégis megúszták a büntetésüket.

"Adolfo Suárez, volt kormányfő lemondása óta nem hajlandó nyilatkozni, sem az állami vezetéssel tárgyalni, sem politikai nyilatkozatot tenni. Három nappal az F-23 után hirtelen szabadságra utazott Dél-Amerikába. Titokzatosság, kérdőjelek veszik körül az átmenet főszereplőjét, nem titkolja aggodalmát az államcsínykísérlet visszarendező hatásai miatt[#] - írta az El País, 1981. március 31-én.²⁵⁴

Ilyen feszült légkörben különös jelentőséget kapott az az ünnepség, amelyet a Fegyveres Erők Napja alkalmából rendeztek Barcelonában. Ez nagyon jó hangulatban, jelentős lakossági részvétellel zajlott.

"A király a demokrácia motorja - mondta Narcís Serra polgármester az ünnepségen. Viszonyítási pont és stabilizációs tényező. A népfelügyelet alapuló Spanyolországra tett fogadása meggyőzté azok álmát, akik vissza akarnának alakítani minket királyi alattvalókká. S hogy ez így van, az ultrák - bármilyenek is - némelyik még királyi kegyekkel és címekkel is rendelkezik - nyíltan ellene fordultak. Az F-23 óta különösen aktivizálódott félrevezető kampányok fő célpontjai a katonai alakulatok zászlótermei."

"Meg kellett törni Tejero kegyetlen bajusza és a katona képe közötti hamis egyenlőségjelet. Mások a szigorú, jól felkészült, az alkotmányhoz hű, a népfelügyelet tisztelő hivatásosak..."²⁵⁵

Sokan úgy érezték, hogy a felderítő-elhárító szolgálatok nem végzik megfelelően a munkájukat és a nyomozó hatóságok nem járnak el kellő eréllyel, kellő gyorsasággal. Erről írt az El País június 25-i számában.

"A rendőrség hatékony munkájának következtében letartóztattak néhány katonai és civil személyt, akik feltehetőleg a puccsista lánc tagjai voltak. Ez visszaadja a

²⁵³ U.o., 227-228.o.

²⁵⁴ El País, 1981. március 31. 18.o.

²⁵⁵ El País, 1981. június 2. Política Nacional, 14.o.

közvélemény bizalmát abban, hogy a demokráciát a kormány valóban meg akarja védeni és képes is rá. Az F-23 (február 23-i puccs) után ugyanis általános csüggedést váltott ki az a szakadék, ami a február 27-én tömegesen kifejezett népi elítélés és a végrehajtó hatalom határozatlansága között tátongott a felforgató szervezkedés felszámolását illetően.... Valóban, a február 23. éjjelén tetten ért és elfogott személyekre korlátozott óvatos puccsellenes intézkedések, majd bírósági eljárás alá helyezésük azt a látszatot keltette, mintha az a baljós esemény csak a leglátványosabb helyszíneire: Madridra és Valenciára korlátozódott volna... A Jánosnap előestéjén végrehajtott letartóztatások²⁵⁶ legalább hozzásegítenek ennek a rémhírterjesztő csúsztatásnak a megfékezéséhez, valamint bizonyítják, hogy létezik állami elhárító és őrszolgálat (servicios de información y vigilancia)...

Az F-23 eseményei bebizonyították, hogy az eredetileg különböző szálakon és önállóan szövődő puccstervek adott pillanatban összefuthatnak, hogy közös tevékenységet, akciót hajtsanak végre. Valószínű, hogy a két napja felgöngyölített csoport a legfanatikusabb és legideologizáltabb szektora egy olyan összeesküvésnek, amely nem korlátozódik erre a szűk szegmensre. (június 23.) Sáenz de Ynestrillas őrnagy letartóztatása, aki Tejero alezredes cimborája volt a Galaxia hadműveletben és Garchitorena ezredesé, aki a február 23-i éjszakán egy sötét incidens főszereplője volt, azt is megmutatja, hogy két ilyen közismerten gyanús alak milyen biztonságban és a bizalom légkörében mozoghatott, tevékenykedhetett.

Az, hogy idáig csak néhány jól ismert és látható szereplőt sikerült elérni még nem csökkenti a rendőri akció érdemeit. Csak azt kívánhatjuk, hogy a "kávéházi beszélgetés" híres elmélete, amely lehetővé tette a Galaxia hadművelet szervezőinek felmentését és felbátorította Tejero-t a Kongresszusi Palota megtámadására, nem kerül újra elő, hogy erre az ügyre is fátylat borítsanak. Civilek letartóztatása megerősíti egyébként azt, hogy különböző politikai, ideológiai és érdekcsoportok is belekeveredtek a felforgató akcióba, s ezek azok, akik a Fegyveres Erők egy részét próbálják felhasználni dicsőítésükkel és a katonai erényeknek, szimbólumoknak és szokásoknak saját pártos, részleghajló érdekeik céljára való kisajátításával.

²⁵⁶ Június 23-án újabb puccskísérletet lepleztek le.

Habár a végrehajtó hatalom ügyvédjei előhozakodhatnak többé-kevésbé meggyőző érvekkel azzal az óvatossággal kapcsolatban, amellyel a zárt katonai világon belül próbálják a felforgatást felderíteni, nincs olyan ok, amely csökkentené vagy felmentené a kormány határozottságának és hatékonyságának hiányát az összeesküvésben való civil részvétel és cinkosság felderítésében és megbüntetésében. Ez a tényező pedig valószínűleg meghatározó volt a puccs-stratégia finanszírozásában, nemzetközi kapcsolataiban, félrevezető kampányaiban (intoxicación) és a felforgató, destabilizáló, provokatív manőverekben."²⁵⁸

Az El País június 28-án arról tudósított, hogy Sáenz de Ynestrillas őrnagyot kivették a katonai ügyészség hatásköréből és az 1980/11-es Terrorizmus-ellenes törvény hatálya alá vonták, felfegyverzett bandák alakítása civil elemekkel gyanúja miatt. ^NBelügyminisztérium felderített egy puccs-vonalat, amely János Károly király névnapján, július 18. közeledtével akart zavart kelteni. Húsz személyt kérdeztek ki, közöttük 2 ezredest, 2 őrnagyot és civileket. Közülük néhányan a már korábbi (Galaxia, F-23) kísérletekben is részt vettek....²⁵⁹ "Ez az intézkedés azért volt olyan jelentős, mert ezzel a kormány nyíltan elismerte, hogy a puccs az terrorizmus és ezzel a "gyanús őrnagyot a civil igazságszolgáltatás kezébe adta".²⁶⁰

Ugyancsak az El País 1981. augusztus 6-án közölte Miguel Silva Vidal (műszaki százados) nyílt levelét "Carta a un compañero militar" címmel. Ebben a hosszú "levélben" a százados az F-23 eseményeiről, hatásairól elmélkedett, valamint arról, hogy milyen fontos a társadalom számára a katonák véleményének a megismerése is. Többek között kifejtette: "A demokratikus rendszert nem kívánhatod elvetni, mégha néhány katonatársad el is veti azt. Végre szakítanunk kell azzal a rögeszmével, hogy a pártoknak biztosított intézményes politikai játéktér fölött a hadsereg, adott pillanatban, a haza "megmentőjévé" kiálthatja ki magát. ... Biztos vagyok abban, hogy 23-F rád nem számított, rám semmiképp, sem a királyra, sem a Vezérkari Főnökök Juntájára, sem a főkapitányok többségére, az alakulatok parancsnokaira,

²⁵⁸ El País, 1981. június 25. 10. oldal: Opinión, El revés de la trama | A cselekmény hátoldala. Z.M.]

²⁵⁹ El País, 1981. június 28.

²⁶⁰ El País, 1981. június 28., 10.o.: "Una medida de democracia vigilante" [Éber demokráciára valló intézkedés. Z.M.]

sem a haditengerészetre, sem a légierőre. ... Hangoztassuk, hogy semmi közünk a 23-F szégyenteljes ügyéhez, amely ékes bizonyítéka a polgári hatalom és a felső katonai vezetés iránti engedetlenségnek, a beosztottak félrevezetésének, amikor azt állították, hogy fellépésükkel az alkotmányos rendet védik...Az ítéletnek világosan és gyorsan tisztáznia kell mindenki felelősségét. ...²⁶¹

Ugyanez a cikk felvet egy másik érdekes problémakört, vagyis azt, hogy a tisztképző iskolákban még nem tudott végbemenni a "rendszerelváltás": "Tudjuk, hogy önmagában egy formális demokrácia még nem old meg minden problémát; de nincs jobb formula. Azt is tudom, hogy katonai képzésünk nem lök minket a demokrácia karjaiba, és különböző tájékoztatási eszközök is állandóan az új rendszer hibáit súlykolják az agyunkba. Pl. az autonómiák kérdését úgy állították be nekünk, mint minden baj forrását, szembeállítva az egységesítéssel..."²⁶² s emiatt a tisztek egy része tévesen értelmezi a politikai, társadalmi élet történéseit és a maga feladatait, "jogosítványait".

A puccsizmusnak azonban nem volt széles társadalmi támogatottsága. A régi rendet visszakívánók már nem tudtak tömegeket megmozgatni, ezért próbálták a katonákat felbujtani. "A puccsista szellemű katonák száma ismeretlen, az F-23 azonban kiemelte, hogy nem jelentékeny ..." ²⁶³ Ugyanezt nyilatkozta Salas Larrazábal tábornok is a La Nueva España című lapnak. "A spanyol hadsereg nem puccsista. Több ezer tagja között van mindenféle, pl.: puccsista is, de ezek száma elenyésző." ²⁶⁴

x x x x

²⁶¹ El País, 1981. augusztus 6. 9. 10. o. (Opini3n)

²⁶² U.o.

²⁶³ El País, 1981. augusztus 13., 11.o. "El golpismo no tiene apoyo en la sociedad"

²⁶⁴ El País, 1981. augusztus 15., 11.o.

A király és a fegyveres erők

Ha a demokratikus átmenet sajtóját, politikusok, magasrangú katonatisztek nyilatkozatait olvassuk, gyakran találkozunk a király rendkívüli szerepét hangsúlyozó értékelésekkel: „nélküle nem tartanánk ott, ahol tartunk”, „nélküle lehetetlen lett volna....”, „ő nyugtatta meg a fegyveres erőket”, „a királyság, a király iránti hűség vezérelt...” Franco halála után közvetlenül, 1975. november 22-én a király üzenetet intézett a Fegyveres Erökhöz. Ebben igyekezett megnyugtatóni őket arról, hogy nem akar gyökeres változtatást végrehajtani, hogy a katonák által oly nagyra értékelt Franco-örökséget nem fenyegeti veszély. Érdemeik, hazaszeretetük, önfeláldozó életük hangsúlyozásával pedig a maga oldalára próbálta állítani őket:

„Ezekben a pillanatokban, amikor átveszem a fegyveres erők főparancsnokságát, nagy örömmel és megalapozott reményekkel fordulok mindnyájatokhoz. Ti vagytok a Haza legmagasabb eszméinek letéteményesei és biztosítéka, garanciája annak, hogy minden teljesüljön abból, ami a népünk akaratát híven tükrözö Alaptörvényekben (Franco 1967-es Alaptörvényei -Leyes Fundamentales) benne foglaltatik.

„Elismerésemet és hálámat fejezem ki Franco Generalisszimuszunknak, aki annyi figyelemmel és odaadással vezetett benneteket eddig, egyedülálló példát adva nekünk Spanyolország szeretetéből és a felelősségérzetből. Meghatottan emlékezem meg most az Afrikába vezényelt erőkről, akik hazaszeretetükkel, fegyelmükkel és odaadásukkal érdemelték ki minden spanyol köszönetét.”²⁶⁵

Franco hívei nemcsak a katonák között figyeltek éberen. Megnyugtató lehetett számukra azt hallani, hogy a király Franco művét a nép akaratával egyezőnek minősítette: „Józan, derűs nyugalommal kell szemlélnünk a jövőt, mivel magasfokú politikai érettséget értünk el és teljesült az, amit a népünk, s csak ő kívánt. ...”

„Spanyolország teljes mértékben bízik fegyveres erőiben. Tudom, hogy igen nagyra értékelitek a hazaszeretetet és fáradságot nem kímélve törekedtek arra, hogy egyre jobb Spanyolországot sikerüljön létrehozunk. Meg akarom ma újítani a Zászlónkra tett hűségesküt, ami erényeink és fajunk szimbóluma, és megígérem újra

²⁶⁵ Carlos Fernández, id. mű, 51.o.

nektek, hogy szolgálni fogom és megvédeni azokat, bármi áron is, a haza ellenségeitől.”²⁶⁶

Ezután főparancsnoki címéből adódó feladataira és a tisztikartól elvárt magatartásra tért át: „Vezetni annyit tesz mint szolgálni, és a vezetői posztton veletek szoros egységben akarok lenni. Tudom, hogy teljesíteni fogjátok kötelességeiteket, mint ahogy mindig is tettétek. Mint spanyol, mint katona és mint Király, büszke vagyok arra, hogy számíthatok hűségekre és lojalításokra. Biztos vagyok abban, ha együtt dolgozunk mindnyájan, el fogjuk érni, amit Spanyolország megérdemel a történelmi szükségszerűség és a mai világban betöltött szerepe miatt. Éljen Spanyolország!”²⁶⁷

Ebben a beszédben sűrítve megjelent minden olyan probléma, amely az elkövetkező időszakban állandó téma lesz a politikai életben a hadsereggel kapcsolatban: a fegyveres erők hűsége, lojalitása; kinek engedelmeskedjenek, hogy fegyveres erők, mint a magas eszmék -hazaszeretet, fegyelem, hűség hordozói és letéteményesei; az Alaptörvényekben foglaltak megtartása, a Franco tábornokhoz való viszony kérdése, az afrikai háború, a politikai érettség, a nép akarata, a nép és a fegyveres erők viszonya, a fegyveres erők részvétele a demokratikus átalakulásban, a Zászló és egyéb katonai szimbólumok szerepe, a kötelességteljesítés, vezetni és szolgálni, közös erőfeszítésekkel építeni, stb.

A spanyolok, bár eleinte gyanakodva figyelték a Franco emberei által nevelt ifjú király első lépéseit az ország élén, hamar észrevehették, hogy nem a régi rendszer merev folytatója lesz, hanem nyitásra kész, az ország demokratikus átalakulását segítő államfő.²⁶⁸

Már „neveltetése” alatt, vagyis amikor Franco tábornok még élt és szigorúan ellenőrizte a trónörökös minden tettét, ő, a 60-as évektől kezdve, titokban, hű emberei segítségével felvette a kapcsolatot az akkor még illegális ellenzék és a kor hazai ill. külföldi fontos személyiségeivel. Az ország helyzetéről, a Franco-utáni korszak lehetőségeiről beszélt velük. A sokféle információt összegyűjtve János

²⁶⁶ U.o.

²⁶⁷ U.o., 52.o.

²⁶⁸ v.ö.Anderle Á.: Spanyolország, 145.o.

Károly rendkívül tájékozott volt minden politikai témában. Ismerte a különböző pártok álláspontját s igyekezett azokat közelíteni egymáshoz, ill. elérni a lehetséges kompromisszumokat. Ez adta neki a magabiztosságot, ami kezdettől fogva megfigyelhető János Károlynak a legkülönbözőbb emberekkel, vezetőkkel való kapcsolatában.²⁶⁹

Franco halála után a szélsőséges hangadók mindkét oldalról támadták: a szélsőbal a francóizmus folytatásával, a szélsőjobb annak elárulásával vádolva uszított ellene.

Az uralkodó Franco tervei alapján, kijárta az összes tisztképző iskolát, a legfelsőbb szintig, valamennyi haderőnemet beleértve, így jól képzett katona lett. Az 1978-as új Alkotmány szerint nemcsak „az állam feje és egységének szimbóluma”, hanem a király a fegyveres erők főparancsnoka is (62.h cikkely). A királynak, európai mércével mérve, kétségtelenül nagy hatalma van, még ha ezzel a stabil demokratikus kormányzás idején nem is él, de többek között vétőjoga van a parlament döntéseivel szemben, ő jelöli ki a pártokkal történt konzultáció után a miniszterelnököt, feloszlatja a parlamentet, új választásokat írhat ki, és ő a fegyveres erők főparancsnoka - ez pedig nagy hatalmat jelent a kezében. Ezek a jogok sokat jelentettek az átmenet idején, hiszen a tisztikar zöme hagyománytisztelő, tehát alapvetően monarchia-párti volt.²⁷⁰

A tábornokok nyilatkozataiból általában az derül ki, hogy hűek és szorosan kötődnek legfelsőbb vezetőjükhöz, János Károly királyhoz, mert a királynak nagy tekintélye van előttük és a korona által képviselt eszmét testesíti meg: Spanyolország egységét és a folyamatosságot.

Manuel Díez-Alegría altábornagy nyilatkozta: ”Csatlakozásom a monarchiához eredetileg érzelmi alapú: a király tisztje voltam korábban. Másrészt előnyösnek érzem a rendszer folytonosságát. De jelenlegi álláspontomat az határozza meg, hogy mit ad a monarchia, mert számomra mindennek fölött Spanyolország áll. ... Türelmi időre van

²⁶⁹ Cernuda, P.- Oneto, J. - Pi, Ramón - Ramírez, P. J.: Todo un Rey, Ed. EyE, 1981

²⁷⁰ Simon J., id. mű, 78.o-

szüksége, olyan sok és olyan nehéz problémákat kell megoldania. Minden államnak és intézménynek figyelembe kell vennie a körülményeket, környezetet és az adott idő szellemének megfelelően alakulnia. Ez létkérdés. Franco halálakor a Korona üzenetében ígéretet tett arra, hogy nem lesznek igazságtalanságok, sem privilégiumok.²⁷¹

Gómez de Salazar altábornagy szerint korábban nem kellett Spanyolország egységéért aggódni úgy, mint ma. De a haza eszményei ugyanazok, és ma a „vezérmű” a király. Őt minden érdekli, ami a spanyolokat érinti, mindent meghallgat, mindenre figyel. Nagyszerűen és meglepően gyorsan tudott beleilleszkedni a rá szabott nehéz szerepbe.²⁷²

A demokratikus átmenetet végig „kardcsörgetés” kísérte: szélsőséges jobboldaliak igyekeztek a hadsereget lázadásra, államcsínyre fölbujtani, hogy így vessenek véget a demokratizálódás folyamatának. A hadsereg erejét, a benne rejlő segítő és/vagy fékező erőt felismerve, János Károly király végig igen nagy fontosságot tulajdonított a hadsereggel való jó kapcsolatának. Valamennyi nagy ceremónián katonai egyenruhában jelenik meg és minden év január 6-án, a Katonai Újév alkalmából ünnepi beszédet mond a hadsereg legfőbb vezetőinek adott fogadáson. A fegyveres erőkkkel való szolidaritása jeléül igyekszik minden jelentősebb katonai eseményt részvételével megtisztelni. Mindenképpen meg kellett őrizni ill. erősíteni a katonai intézmény egységét, mint a politikai változás egyik legfontosabb kulcselemét: „Negyven év után, ami alatt semmi sem történt, most bármi megtörténhetett. Az alapvető tényező a hadsereg egysége volt. Az egész hadsereg bízott bennem.” -nyilatkozta az *Il Messaggero* lapnak²⁷³. Ennek a gyökere pedig ott lehet, amikor Franco haldoklása alatt határozottan a Szaharába utazott, hogy az ott állomásozó spanyol csapatokba lelket öntsön a „Zöld menettel” szemben. A katonák pedig nagyra értékelték e gesztusait. Másrészt a testületben kötelező normák: fegyelem, engedelmesség az elöljárónak, a Haza szolgálata - számos nehéz helyzetben tette lehetővé, hogy a király józanságra, önmérsékletre intése

²⁷¹ M.Mérida, id. mű.102-103. o-

²⁷² U.o., 128.o.

²⁷³ in.: Cernuda, P.- Oncto,J. - Pi,Ramón - Ramirez, P. J., Todo un Rey, 225.o.

meghallgatásra találjon. 1977. január 6-án, a katonai újév alkalmából elmondott beszédében is azt hangsúlyozta, hogy a fegyveres erőknek továbbra is a kötelesség, a becsület, a fegyelem és a hűség útján kell haladniuk. "A fegyelemnek pedig az igazságosság elvén, a vezetők presztízsen és a példamutatáson kell alapulnia."²⁷⁴

1978. január 6-án, a Katonai Újévi fogadáson Gutiérrez Mellado védelmi ügyekért felelős kormányelnök-helyettes beszéde után a király a következőket felelte:

"Ha a katonáknak tartózkodniuk kell a politikai problémákba való beavatkozástól és ilyen területeken való véleménynyilvánítástól, ugyanígy el kell kerülni, hogy a fegyveres erőket egyesek kívülről megpróbálják saját érdekeiknek megfelelően a politikába belekeverni, támogatásnak felhasználni.

A fegyveres erők presztízisének alapvető eleme a fegyelem és igyekezzünk azt minden körülmények között az igazságosság szellemében megtartani érezve azt a fájdalmat, amit a büntetés jelent mind annak, aki kiszabja, mind annak aki kapja. Tehát büntessünk, amikor elkerülhetetlen azzal a józansággal, amiről mindig tanúbizonyságot tesztek és amelyre biztatlak benneteket; ésszerűen és mértékkel, arra gondolva, hogy a fegyveres erők megbonthatatlan egységében a büntetést úgy kell éreznünk, mintha a saját húsunkban alkalmaztuk volna.

A fegyelemnek nem annyira a büntetéstől való félelmen kell alapulnia, mint az engedelmeskedő meggyőzésén és annak a tekintélyén és értelmén, aki parancsol. Megértéssel, józansággal és bizalommal ti, a spanyol fegyveres erők és a közrendfenntartó erők új leckét adtok hazafiságból abban a kényes időszakban, amit most élünk át. Biztos vagyok abban, hogy ti, akik szoros egységben vagytok, a fiatalság hevének a reflexió és az érett férfítapasztalatok által való lecsillapodásával, veletek, mint népünk szerves és elválaszthatatlan részével, sikerre visszük az elkezdett vállalkozást."²⁷⁵

Mind a király, mind a védelmi miniszterelnökhelyettes beszédében egyértelműen tükröződött az aggodalom az ország nehéz helyzete miatt s hogy ebben az időszakban milyen fontos a fegyelemnek, mint a hadsereg fő erényének megtartása.

²⁷⁴ in: Carlos Fernández, id. mű, 145.o.

²⁷⁵ U.o., 197.o.

Elöljárói tekintélyének egyik ékes bizonyítéka volt az a szigorú szóbeli feddés, amit 1979. Katonai Újévén intézett a hadsereg legfelsőbb vezetőihez. A madridi katonai kormányzó meggyilkolása miatt, Gutiérrez Mellado altábornagy védelmi ügyekért felelős kormányfő-helyettes ellen számos fegyelemsértő megnyilvánulás történt. A halotti menetből szitkokat zúdítottak felé, ráncigálták, a jelenlévő magasrangú tisztek, mint pl. Iniesta Cano tábornok pedig semmit sem tett a szélsőségesek megfékezésére. A koporsót katonák egy csoportja kiragadta a halottszállító kocsiból s a szélsőjobbos aktivistáktól kísérve vállon vitték a Cibeles térre (ott található a hadsereg főhadiszállása). Így a gyászmenet hamarosan kormányellenes tüntetéssé alakult, amelyet annak jelenlévő képviselője - Gutiérrez Mellado altábornagy, honvédelemért felelős kormányfőhelyettes a bőrén is érezhetett.²⁷⁶

Ebben a rendkívül feszült helyzetben a királynak sikerült józanságra inteni, lecsillapítani a katonákat. 1979. január 6-án, a hagyományos Katonai Újév ünnepségén, a három haderőnem reprezentáns képviselőinek a Királyi Palota Tróntermében adott fogadáson, Gutiérrez Mellado szavai után a Király beszédében a következőket mondta:

„A közelmúltban történtek gyászba borították a katonák nagy családját, és néhány szeretett társunk családját, és ezért most nem éppen időszerű azoknak gratulálni, akik lelkük legmélyén fájdalmat, haragot és felháborodást éreznek az elszenvedett gonosz merényletek miatt. De tudnotok kell, hogy én mint minden spanyol királya, fölötte kell, hogy álljak minden konkrét opciónak, múltó feszültségeknek és részvéleményeknek, mivel a feladatom olyan általánosságot feltételez, ami szükséges ahhoz, hogy a spanyol népet mint egészet szolgáljam. A hit a vezetőkben a fegyelem egyik alappillére, ami pedig nélkülözhetetlen a katonai életben. ... És ha a vezető téved, tartsuk szem előtt, hogy az engedetlenség veszélyei súlyosabbak, mint a tévedésé. Egy tévedést ki lehet javítani. Egy katona, egy hadsereg, amely elvesztette a fegyelmet, menthetetlen. Az már nem katona, nem hadsereg. Az engedetlenség, a pillanatnyi hevületek által okozott tiszteletlen viselkedés, amikor az idegek elszabadulnak elfelejtkezve a minden katona számára szükséges józanságról, szégyenteljes

²⁷⁶ U.o., 310.o.

látvány. Éppen ezért a hittel párosuló fegyelemnek vaknak és ugyanakkor tudatosnak kell lennie, és azzal a meggyőződéssel kell engedelmeskedni, hogy éppen ez az engedelmesség, mégha áldozatokkal is jár és kétségeket ébreszt, a katonaság lényege és a fegyveres erők hatékonyságának kulcsa. Hitvány fegyelem az, amelynek megtartásához magyarázatokra van szükség, vagy amely részletismereteken, szubjektív megítélésen vagy személyes értelmezéseken alapuló ellenvetéseket lehetővé tesz. Hit és fegyelem - biztos vagyok, hogy akik most hallgattok engem és minden katona aki a helyén van híven teljesítve kötelességét a fegyveres erők soraiban - jól megérti. ... Abban a politikai fejlődésben, amelyet szükséges volt megvalósítani Spanyolországban, a fegyveres erők szerepe alapvető fontosságú volt és marad. Mert a hadseregek nemcsak akkor hasznosak, amikor tevékenykednek, hanem akkor is, amikor józanul tudják szemlélni a mások tevékenységét. És éppen azért, mert ez sokszor nem egyszerű, mert a hadseregekben sajátos elvek és érzések vannak, mivel az asszimilációs képesség többé-kevésbé korlátozott lehet, és nem mindig egyszerű elszakadni a múlttól, éppen ezért még inkább csodálatra méltó a fegyveres erők összességének példamutató viselkedése, s ezért újra kifejezem, mindnyájatoknak kivétel nélkül, királyotok köszönetét. (...) Bízom abban, hogy az ártalmas szélsőséges túlzások közötti normális középutat megtalálva minden spanyol, az állam minden intézménye a megérdemelt tiszteletben fogja részesíteni most és mindig a fegyveres erőket; nem kétlem, hogy az állampolgárok védelmezőjüket és a béke védelmezőjét fogják bennük látni; remélem, hogy mindnyájan igyekezni fogunk ellátni őket olyan eszközökkel, amelyek modernizálják és hatékony állapotban tartják őket. Mert nincs alternatíva: semmiképpen sem kerülhet fölénybe néhányak terrorizmusa az egész nép béke és szabadságvágyával szemben. Ennek a kijelentésnek határozottnak kell lennie, és az ország minden erejét össze kell fogni, hogy kiirtsuk a bajt mely most a spanyolok által megvalósított demokratizálódási folyamat megakadályozása ellen akar fellépni. E téren is tudom jól, hogy mit gondoltok és feltételezhetek a gondolataimról. Az elején józanságról beszéltem. De a józanság önmagában még nem orvosság, hanem csak olyan lelki beállítottság, amely lehetővé teszi számunkra, hogy

megoldásokat találjunk, intézkedéseket tegyünk és véget vessünk elfogadhatatlan nyugtalan és erőszakkal teli helyzeteknek, teljes intenzitással és szigorúan folytatva a megkezdett utat.” - Mert nincs alternatíva: semmiképpen sem kerülhet fölénybe néhányak terrorizmusa az egész nép béke- és szabadságvágyával szemben. Ennek a kijelentésnek határozottnak kell lennie, és az ország minden erejét össze kell fogni, hogy kiirtsuk a bajt mely most a spanyolok által megvalósított demokratizálódási folyamat megakadályozása ellen akar fellépni. E téren is tudom jól, hogy mit gondoltok és feltételezhetek a gondolataimról. Az elején józanságról beszéltem. De a józanság önmagában még nem orvosság, hanem csak olyan lelki beállítottság, amely lehetővé teszi számunkra, hogy megoldásokat találjunk, intézkedéseket tegyünk és véget vessünk elfogadhatatlan nyugtalan és erőszakkal teli helyzeteknek, teljes intenzitással és szigorúan folytatva a megkezdett utat.”²⁷⁷

Másnap a király szavait a tájékoztatási eszközök gazdagon idézték és kommentálták, kiemelve belőlük a fegyelemre, engedelmességre való felszólítást, hiszen a történelem során ahányszor megbomlott a hadseregben a fegyelem, a hadsereg politizálódott és kettészakadt, a megosztott hadsereg pedig polgárháborút jelentett.²⁷⁸

A király a fegyveres erőket nyugalomra, fegyelemre és egységre szólította fel, ezzel biztosítva a demokratizálódási folyamat továbbvitelét. Beszédének lényeges eleme az is, hogy a fegyveres erőket a társadalomhoz akarja közelíteni: tiszteletet és megfelelő eszközöket kérve számukra. A fegyelemre való felszólítás nem protokoláris elem volt e beszédben, hanem határozott parancs, amellyel a király egyértelműen kiállt az új alkotmányos rend védelmében. A különböző katonai rendezvényeken, ünnepeken mondott beszédeiben mindig kiemelte katona-mivoltát s igyekezett a tisztikarban tudatosítani, hogy ő, a király tisztában van problémáikkal, gondjaikkal.

²⁷⁷ in.: Carlos Fernández: Los militares... 310-312. o., P. Cernuda - J. Oneto - Ramón Pi - Pedro J. Ramírez: Todo un Rey, 226-227.o.

²⁷⁸ „El País”, „Ya”, „Informaciones”, 1979. január 7.

"Nem érzem magam idegennek köztetek, és a szerepem sem korlátozódik pusztán arra, hogy a királyotok és a Fegyveres Erők főparancsnoka vagyok. A bajtársatok is vagyok ... Egynek érzem magam közületek. ... mert az ifjúságomat úgy töltöttem - alakítottam, mint ti, és közületek sokakkal együtt azokban a katonai tisztképző iskolákban, ahol egyes erények kultuszát és egyfajta stílust oltanak belénk, amelyek nem változnak sem az idő múlásával, sem a társadalomban végbemenő változások miatt..."²⁷⁹

1980-ban, a Katonai Újév alkalmából, a király kifejezte mély együttérzését és felháborodását a terrorizmus pusztításai miatt, ugyanakkor figyelmeztette a hadsereg "leghevesebb" részét, mind egyes kívülálló csoportokat, akik a hadsereget cselekvésre buzdították: "Senki se azonosítson benneteket saját érdekeivel és senki se buzdítson benneteket nem megfelelő szerepvállalásra. ... Senki se felejtse el, hogy a fegyelem ugyanúgy óvatos tartózkodásra is ösztönöz, mint ahogy határozott tettekre is buzdíthat, ha a törvényesen és alkotmányosan arra felhatalmazott hatóság -és nem szubjektív értelmezések alapján - úgy határoz, hogy veszélyben forognak azok az alapvető értékek, amelyeknek megvédése a ti törvényes kötelességeitek."²⁸⁰

Az 1981. február 23-i puccs éjszakáján a király józan lélekjelenléte mentette meg a helyzetet. Valószínűleg 1980 óta tudott a reakciós tábornokok puccsra-készülődéséről. Vélhetőleg Armada tábornokon - bizalmas emberén - keresztül próbálta az eseményeket kézben tartani. Az „irányítás” azonban kicsúszott az éberem figyelők kezéből (király, Titkosszolgálatok, Armada) s bekövetkezett Tejero alezredes groteszk, csúfos, a hadsereg megalázó akciója a Cortesben. A király által telefonon felhívott katonai kerületparancsnokok némelyike először nem is válaszolt a hívásra, mintha nem lett volna ott, mások mismásoltak arra a kérdésre: „Velem vagy?”. De a Király nem adta fel, s végül megkapta a szükséges igeneket. Amikor végre a helyzet urának tudhatta magát, vagyis megbizonyosodott a hadsereg mellette-állásáról, akkor jelent meg a tévében, főkapitányi egyenruhában. Beszédében a következőket mondta:

²⁷⁹ "Ejército", 1980. január, II.o.

²⁸⁰ U.o., III.o.

"... a katonai kerületek és a tengeri és légi körzetek főkapitányainak a következő parancsot adtam ki: 'A kongresszusi Palotában történt események miatt kialakult helyzetben, hogy bármely félreértést megakadályozzak, megerősítem, hogy a civil hatóságoknak és a Vezérkari Főnökök Juntájának megparancsoltam, hogy tegyenek meg minden szükséges intézkedést az érvényben lévő törvényes keretek között az alkotmányos rend megőrzésére ..."281

Néhány nappal a megghiúsult puccskísérlet (1981. február 23.) után a király elnökölte évfolyamának összejövetelét a zaragozai Academia Militar-on. Beszédében hangot adott néhány olyan sérelemnek, amelyek évfolyamtársait érték, hozzátéve: "Elfogadhatatlan, hogy a tájékoztatási eszközök által folytatott kampány következtében erősödjön a fegyveres erők körében érezhető elégedetlenség, rossz érzés, aggodalom légköre..."282

1981. március 24-én a három haderőnem Legfelsőbb Tanácsaival tartott ülésén a király hangsúlyozta:

"A katonában dicséretre méltó lehet a bátor lendület (impulso valeroso), a szenvedélyes határozottság, az áldozatkészség egy magas, nagyfontosságú eszméért, amely a legveszélyesebb cselekedetekre ösztönöz és ha szükséges, életünk feláldozására az ügy érdekében. De fontos az eredményre is gondolni, azokra a helyzetekre, amelyekből nem volt kiút, vagy amelyek igazi tragédiákhoz vezethetnek... Legyünk határozottan tudatában annak, hogy mit kell és mit nem szabad tenni ahhoz, hogy Spanyolországot ne taszítsuk véres összecsapásokba, elszigeteltséghez egy olyan világban, amelyben élnünk kell..."283

Az 1982-es Katonai Újév alkalmából mondott beszédében megköszönte a fegyveres erőknek azt a fegyelmet, amellyel figyelték az államban végbemenő társadalmi és politikai változásokat s amelyekhez hozzá kell szokniuk. Majd hozzátette: "Természetes dolog az, hogy időnként a múlt és a jelen közötti ellentét feszültségeket okoz ... vagy meglepetéseket... A fegyveres erők, amelyeknek nem

²⁸¹ Historia de la Transición, Diario 16, no.44, 661.o.

²⁸² "Reconquista", no 370, 1981. március, 7.o.

²⁸³ "Reconquista", no.371, 1981. április, 6-7.o.

származott jelentős haszna a győzelemből (a polgárháborúban), de hozzászórtak a nagyobb tisztelethez, a legkiemelkedőbb megbecsüléshez, ... a hivatalos szektorok és a nemzet minden szektora részéről is méltóságuk védelméhez.

A nélkülözhetetlen véleménynyilvánítási szabadság ..., azok a kötelező változások, amelyek a katonai témák nyilvánosság elé tárásának módszereiben végbementek, a kötelező hallgatás azok részére, akik ezt a tiszteletreméltó hivatást gyakorolják ... nyilván nagy meglepetést okoztak, mély benyomást keltettek azokban, akik Spanyolország hadseregeit alkotják."²⁸⁴ "De a hadseregnek pontosan kell tudnia értelmezni az alkotmányt és meg kell érteniük, hogy nem segítik a haza biztonságát meggondolatlan cselekedetekkel, amelyek a fegyveres erőket és általában az államot kritikus helyzetbe taszítják, és amelyekből nincs méltóságteljes kiút..."²⁸⁵

²⁸⁴ "Ejército", 1982. január, II-VI.o.

²⁸⁵ "Reconquista", no.370, 1981. március, 7.o.

A terrorizmus és a hadsereg

Az előző fejezetekben leírtakból már kitűnt, hogy a fegyveres erők nyugtalanságának egyik oka a terrorizmus aktivizálódása volt az átmenet éveiben. Konspirációik egyik legitimációs érve éppen ez volt: a nemzet, a haza veszélyben van. Érdeemes e kérdést külön alfejezetben is áttekinteni.

Gutiérrez Mellado 1978. január 6-i, a Katonai Újév alkalmából mondott beszédében a következőket mondta: ... Spanyolország egy és mi spanyolok nem fogjuk eltérni, hogy azt megtörjék. Bármennyire is fenyegetőzzenek, és mert egyesek a terrorizmust használják föl, hamis prófétáktól megtévesztetten ..., nem fogják elérni, hogy spanyolok milliói a bombák és géppuskák diktatúrája alá kerüljenek. Bármennyi kárt is akarnak még okozni a terroristák a hadseregnek, nem fogunk besétálni a csapdájukba, és előbb vagy utóbb, de tetteikért a törvény előtt fognak felelni ...²⁸⁶

E téma összefüggött azzal, hogy 1978 után kezdődtek az autonómia-statútumokról szóló tárgyalások és viták. A monolit, kasztíliai alapú centralizmushoz szokott hadsereg és spanyol közvélemény egy részében ezért a szétesés réme - víziója sejlett fel. A katonák reagálását ebben a keretben érdemes szemlélni.

A terrorizmus kérdéséről és Baszkföld problémájáról nyilatkozva Alfaro tábornok (a VKF Juntájának elnöke) így vélekedett:

" Baszkföld és politikai pártjai függetlenségi követelései - ez nagyon fontos téma. Ez a leginkább aggodalomra okot adó probléma. Súlyos, valós probléma, amit Spanyolországnak meg kell oldania. Semmiképp sem tudnám elfogadni, hogy Baszkföld elszakadjon tőlünk. A spanyol népnek, s köztük magának a baszk népnek szembe kell szállnia minden elszakadási követeléssel, ami nem fér bele a nemzet által elfogadott alkotmány kereteibe.(...) A baszk téma, azt mondhatnám, hogy ez a fegyveres erőket leginkább foglalkoztató probléma. Nem titkolom, mert az. Nem tudom, milyen politikai megoldást fognak találni rá, de biztos, hogy lesz megoldás. És tudom, hogy azt fogja kérdezni, hogy a végső megoldást mi fogjuk-e megadni. És azt felelem, hogy saját kezdeményezésünkre soha sem fogunk beavatkozni, amíg erre parancsot nem kapunk. Ha szubverzió fenyeget, mi fel vagyunk készülve, erről a legcsekélyebb kételye sem lehet. Fel vagyunk készülve és készek vagyunk bármikor

²⁸⁶ in. Carlos Fernández, id. mű, 197-198.o.

teljesíteni a feladatunkat; de egy háború vezetése, bármilyen típusú is legyen, az politikai döntés, ami a kormányfő kompetenciája."²⁸⁷

A függetlenségi mozgalmak egyre fenyegetőbbben vették körül az állampolgárokat, nehéz volt elképzelni, hogyan végződik majd mindez. S ha a civil lakosokat ez ennyire aggasztja, akkor a katonákat méginkább aggaszthatja. Ezzel kapcsolatban **Alfaro tábornok** a következőket mondta: "Persze, hogy foglalkoztat minket, úgy, mint fenyegetés, de nem úgy, mint annak a veszélye, hogy az kikristályosodhat. Mert az nem fog bekövetkezni. És nagyon reméljük, hogy nem nekünk kell valamit tennünk azért, hogy ez ne következhesse be. Nagyon ráfizetnek azok, akik akár bentről, akár kívülről bármit is megpróbálnának Spanyolország ellen tenni, vagy egységét fenyegetnék..."²⁸⁸

A tábornoki kar egy részét nagyon zavarta, hogy a "nemzetiségek" szó bekerült az alkotmányba. Erről **Alfaro tábornok** így vélekedett: "Hát, ez csak egy szó. És az alkotmány világosan kimondja hogy Spanyolország egy, oszthatatlan és minden spanyol közös hazája."²⁸⁹

Campano tábornok szerint a terrorizmus és a felforgatás elleni harcban mindenkinek részt kell vállalnia. "Sajnos az utóbbi időkben egy sor körülmény és esemény lehetővé tette a felforgatás alapjainak kiszélesedését. Ez tagadhatatlan, s ennek eredménye a felforgató tevékenységek számának emelkedése." Mint a Csendőrség főigazgatóját, mind a hadsereg tábornokát ugyanúgy aggasztja a terrorista szervezetek tevékenysége, mint bármely spanyol állampolgárt. Ez a probléma mindenkit érint, de a rendfenntartó erőket, természetesen, még közvetlenebbül. A terrorista cselekmények célpontja számtalan esetben pontosan a csendőrség, a rendfenntartó erők emberei. A terrorizmust nem lehet tisztán szeparatista jelenségként értékelni, sokkal inkább nemzetközi terrorizmusról beszélhetünk, amely ellen fel kell lépni."²⁹⁰

Gabeiras altábornagy, a Hadsereg vezérkari főnöke arra a kérdésre, hogy ha a kormány képtelen hathatós politikai intézkedéseket hozni a terrorizmus ellen, miért nem alkalmaznak katonai lépéseket is, hiszen a terrorista harc fegyveres harc, a következőket nyilatkozta:

²⁸⁷ M. Mérida, id. mű, 26.o.

²⁸⁸ U.o., 36.o.

²⁸⁹ U.o., 36-37.o.

²⁹⁰ U.o.78.o.

"A Kormány tökéletesen tájékoztat és meg vagyok győződve arról, hogy intézkedései megfelelőek. A terrorizmus elleni harc a Rendőrség és a Rendfenntartó Erők feladata, amelyeknek az erőfeszítései és áldozatkészsége azonban, sajnos, nem kapják meg a kellő elismerést. Pedig szerintem alaposan megérdemelnék."²⁹¹

Sokan nem értették a katonaság nem-reagálását bizonyos helyzetekben, hogy miért maradnak "kívül", amikor pedig nagyon súlyos provokációk történnek?

Gabeiras tábornok szerint a provokációk az egész nemzet ellen történtek, még ha áldozataikat egyes esetekben a fegyveres erők tagjai közül választották is, hiszen a "terrorizmus célja az, hogy a nemzet leggyengébb pontjait támadja. De határozottan állítom, hogy szó sincs nem-reagálásról, hanem, ellenkezőleg, a katonák pontosan úgy reagáltak, ahogy kellett, vagyis ahogy a terroristák nem akarták. Elemi taktikai elv, hogy ne azt tegyük, amit az ellenség elvár tőlünk."²⁹² Gabeirast tábornok szerint a terrorizmus felszámolására rövid távon semmilyen remény sincsen.. "Senki se ringassa magát abban az ábrándban, hogy a terrorizmussal és a felforgató tevékenységgel gyorsan le lehet számolni. Ugyanígy a Baszkföld problémája sem fog egyhamar megoldódni. Viszont az Alkotmányban biztosított hatásköröket megadó státusz alkalmazása enyhíteni, semlegesíteni fogja, szerintem, a helyzetet."²⁹³

Gutiérrez Mellado altábornagy, védelmi ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes a legsúlyosabb gondnak az ETA tevékenységét, a baszk probléma elfajulását tartotta, amelyet téves döntések sorozata súlyosbított több, mint egy évszázadon át. Autonómia lenne a megoldás, nem szeparatizmus, mert az megtörné Spanyolország egységét: "Az ETA, ha népi támogatás nélkül marad, el fog tűnni. Tehát el kell szigetelni. Ha az egész nemzet, mindenki, minden felelős politikai és társadalmi csoport, határozottan szembehelyezkedik a gyilkosságokkal, amelyekkel nyilvánvalóan a fegyveres erőket akarják beavatkozásra ösztönözni -akkor sikeres lesz a harc a felforgatókkal szemben. S akkor már nem lesz szükség tankokról, katonai beavatkozásról beszélni. A probléma ott van, hogy ügyes propagandának köszönhetően nemcsak az ETA tagjai, de általában a baszk nép egy része is negatívan ítéli meg a közrendvédelmi erőket.

²⁹¹ U.o., 114.o.

²⁹² U.o.

²⁹³ U.o., 114., 116.o.

Azok, pedig, akik "hadsereget a hatalomra!" kiáltással lázítanak, súlyos katasztrófába akarják sodorni az országot. 36 millió spanyol szavazott világosan a békére, a békés egymás mellett élésre, arra, hogy ne legyen több polgárháború, ne legyen "két Spanyolország" többé, ne legyenek saját honfitársaik által háborúban legyőzöttek. Márpedig ezt jelentené, ha újra fegyverekkel próbálnánk problémáinkat megoldani."²⁹⁴

A terrorista tevékenység provokációs stratégiát jelentett. A hadsereg legfelsőbb vezetésében akart bizalmatlanságot, elbizonytalanodást és kemény választ kiprovokálni. De -bár nagy aggodalommal és bosszúsággal töltötte el ez őket -, úgy tűnik, elég önuralommal, hidegvérrel rendelkeztek ahhoz, hogy ne engedjenek a provokációnak: "Nem lenne könnyű, és valószínűleg lehetetlen is lenne belekeverni őket valami politikai szerepvállalásba, vagy megosztani, destabilizálni őket. Természetesen ők alkotják a represszió elszabadításában a kulcselemet, de megmozdíthatatlanok. És ha mégis be kellene avatkozniuk, csak akkor tennék, ha a kormányzati erők képtelenné válnának az elszabadult helyzet megfékezésére. De ezt egyik tábornok sem kívánja. Egy dolog azért biztos, s ez a válaszokból is kiderül: van aggodalom a hadsereg legfelsőbb vezetésében, és úgy gondolom, jobb lenne, ha nem lenne."²⁹⁵

José Vega Rodríguez tábornok szerint: "A hadsereg valóban tényleges hatalom és a terrorista támadás a beosztások ellen irányul, és nem a konkrét személy ellen. De még ha fokozódik is, szó sem lehet katonai puccsról, mert mindnyájan tisztában vagyunk a hadsereg szerepével. És habár a katonákat nagyon irritálja is a helyzet és nem értenek egyet még a hatalom szintjén hozott döntésekkel sem, senkinek sem jutna eszébe felforgatni a törvényes rendet. Mélyen belül mindenki nagyon felháborodottnak érezheti magát, de kollektíve mindenki tudja a kötelességét és feladatát. ... Rendkívül szükséges az ETA-ellen összefogás, Franciaországgal is. Erősíteni kell a közrendvédelmi erőket, hiszen az ETA-aktivisták 18 éves ifjancok, büntetlen előéletűek (GRAPO: büntetett, 25-26 évesek) nehezebb az azonosításuk, lefűlélsük. Tehát az információ-szerzés nagyon fontos."²⁹⁶

²⁹⁴ U.o., 157-159.o.

²⁹⁵ U.o., 13.o.

²⁹⁶ U.o., 267.o.

A katonák és az amnesztia

Álvarez-Arenas tábornok, mint korábban már már említettük, 1976-ban és 1977 első felében a Szárazföldi Erők minisztere volt. 1976. augusztus 5-én a "La Vanguardia" c. lapnak a következőket nyilatkozta az amnesztia-rendeletéről (amelyet a Hivatalos Közlönyben augusztus 4-én hirdettek ki, s amely a politikai és véleménykülönbségük miatt elítéltekre terjedt ki, de korántsem volt teljes, sok ETA és egyéb terrorista szervezet tagjaira nem vonatkozott): "Az amnesztia olyan általános igény, amelyet a kormány meghallgatott és a fegyveres erők tiszteletben tartanak, bár nem kívánták. Ami a katonai amnesztiát illeti azonban, a fegyveres intézménynek sajátos jellemzői vannak, így a fegyveres erőkre vonatkozó amnesztiának is sajátos jellemzői vannak. A fegyveres testületekben tiszteletben kell tartani az intézmény alapjait képező fegyelmet és morált. De mivel a fegyveres erők ugyanolyan nagylelkűek, mint bármely más intézmény, semmilyen akadályt nem támasztottunk az amnesztia előtt. (...) A fegyveres erők mindenfajta politikai opción felül állnak, így a jövőt illetően is továbbra is csak a törvények által előírt kötelességeiket fogják teljesíteni. [Amit Franco Állami Organikus Törvényének 37.cikkelye tartalmaz. Z.M.]"

1977. októberében, az első szabad demokratikus választások után kezdett a demokrácia működni, megalakult az új Cortes. Első intézkedései között amnesztia-törvény törölte el a polgárháború és a diktatúra jelentette múltat, igyekezett jóvátenni az igazságtalanságokat, helyreállítani az elvett jogokat. A politikai pártok szorgalmazták, hogy az legyen teljes. De az 1977. október 14-én két ellenszavazattal elfogadott amnesztia-törvény a katonai vezetés és Gutiérrez Mellado ellenállása, ultimátuma miatt továbbra sem tartalmazott katonai amnesztiát. Vagyis a néhány száz köztársasághoz hű tiszt, kilenc volt UMD tag és négy volt kadétheadnagy továbbra sem részesült amnesztiában. Őket a szolgálatból kizárták, bár az Alianza Popular kivételével az összes párt azt követelte, hogy a megfelelő rangsorba való visszahelyezéssel, szolgálati idő-vesztés nélkül vegyék őket vissza. A fentiek miatt nemmel szavazók Julio Busquets katonai szociológus, és Carlos San Juan,

mindketten volt tisztek, az UMD tagjai és akkor a Szocialista Párt (PSOE) képviselői voltak.²⁹⁷ Ez súlyos probléma volt.

"Kikről is volt szó? Arról a néhány száz tisztről, akik 1936-ban hűek maradtak a Köztársaság kormányához és a polgárháborúban a köztársasági hadsereg soraiban harcoltak, szerencsésen túléltek a harcokat, a háború utáni kivégzéseket és Franco börtöneit és a száműzetést. Néhány száz olyan idős ember, akiknek az amnesztia már csak morális, és talán gazdasági rehabilitációt jelentett volna, a szakma gyakorlását már semmiképpen sem. Másrészt az UMD kilenc volt tagját, négy volt Gyalogsági Iskolai hallgató hadnagyot -1973-ban zárták ki onnan őket²⁹⁸. írták a szerzők. "Mindhárom kategória közös jellemzője a demokráciába vetett hitük, a Fegyveres Erőknek mint a civil hatalom alá rendelt, a nép akaratát szolgáló intézménynek a felfogása. Emiatt a gondolkodásmód miatt vesztették el szakmai pályájukat." ²⁹⁹ A katonai amnesztia megvétőzése gyakorlatilag azt jelentette, hogy a kezdődő demokratizálódási folyamat a hadsereget egyelőre nem érintette. Két volt UMD-tag (Unión Militar Democrática) pere még ekkor zajlott (José Ignacio Domínguez százados a légierőtől december végén állt Hadbírótság elé, Antonio Herreros műszaki tiszt pedig januárban) Védőik azzal érveltek, hogy vajon nem értelmetlen-e olyasmire most elítélni embereket, ami mára már az összes közhivatal szintjén cél és törvény lett -vagyis a demokrácia követeléséért, csak azért, mert ők megelőzték a történelmi eseményeket, előre jártak és küzdöttek.^{xi}

Federico Gómez de Salazar altábornagy ^{xi} ekkor az I. Katonai Körzet (Madrid) főkapitánya - a barcelonai "La Vanguardia" lapnak adott nyilatkozatában határozottan így nyilatkozott az UMD-kérdésről: "Ez az ügy teljesen meg van oldva, és ráadásul mindnyájunk teljes megelégedésére. Illegális szervezetet hoztak létre, és ez, bármilyen előjelű is legyen, teljesen szemben áll azzal, ami a hadsereg lényegét jelenti. És mindnyájan, akik egyenruhát viselünk, így gondoljuk." Persze tudni kell, hogy Gómez de Salazar tábornok volt az Hoyo de Manzanares-i Hadbírótság elnöke 1976 márciusában, amikor is az UMD-tisztek ügyében az első ítéleteket hozták lázadásra való összeesküvés ^{xi} és nem illegális szervezkedés!- vádjával. (1982-ben is ő fogja elnökölni az F-23-as vádlottak híres perét...)³⁰⁰

²⁹⁷ J. Fortes-L. Otero: Proceso a nueve militares demócratas. Las Fuerzas Armadas y la UMD, 198.o.

²⁹⁸ Id. "Nyitási kísérletek ..."

²⁹⁹ U.o., 198-199.o.

³⁰⁰ U.o., 202.o.

Álvarez Arenas altábornagyot leváltották a Hadsereg Legfelsőbb Iskolája igazgatói tisztjéről, mert az alárendeltségébe tartozó Vezérkari Iskolában egy százados nyíltan és éles hangon bírálta ezt az amnesztiarendeleetet. A Vezérkari Iskola vezetőjét figyelmeztetésben részesítették, a tanulmányi igazgatót megbüntették, de az előjáró igazgatót azonnal leváltották! A döntés nagy felháborodást váltott ki, mivel ennél sok-

kal komolyabb ügyekben sem váltották így le sem a Guardia Civil igazgatóját, sem az igazságügyi sem a kereskedelmi minisztert!

Gutiérrez Mellado altábornagy egy későbbi, 1983-as interjúbán így magyarázta álláspontját: "Az amnesztia nemcsak jogi jellegű kegyelmi intézkedés volt, hanem politikai is. Fontos volt felmérni ezen intézkedés következményeit a hadsereg összefüggésében, az akkori hangulat közepette. Még^{seges}ha én úgy is tartottam volna, hogy a probléma kezelése nem volt megfelelő, szembe kellett helyezkednem a teljes amnesztiával, mivel az, okkal vagy ok nélkül, de súlyos megrendülést, határozott elutasítást eredményezhetett volna akkoriban. Megkeresett két UCD-vezető. Nem voltak a kormány tagjai, és elmondták, hogy az UMD tagjait is bele akarják venni a teljes amnesztia körébe. Én egyszerűen azt válaszoltam nekik, hogy akkor benyújtom lemondásomat. Továbbadták álláspontomat és valószínűleg belátták, hogy jó okom lehetett ilyen döntéshez. (...) Ha tudod, hogy egy probléma bizonyos megoldása nem járható, bármennyire is etikusnak is tűnjön és bármennyi indok is támasztja alá, ha tudod, hogy a megoldást nem fogod tudni irányítani, mert elvesztheted fölötte az uralmadat, más megoldást kell keresned. Egyetértek azzal a mondással, mely szerint a politikában ami nem lehet, az hamis. (...) Később kaptam egy anonim levelet, az UMD-től volt, amelyben köszönetet mondtak nekem és elmondták, hogy bár nem értettek egyet az álláspontommal, de meg tudják érteni. Tudatában voltak, hogy egy számomra nagyon kényes helyzetben őket védtem. Hiszen egyesek még azért is panaszkodtak, hogy meghagytunk nekik passzív jogokat!"³⁰¹

1980. nyarán az összes parlamenti csoport (kivéve Fraga csoportját, az Alianza Popular) törvénytervezetet készített arról, hogy a posteriori vegyék bele az 1977-es amneszti-rendeletbe a szolgálatból kizárt tiszteket, már nagy ünnepi lakomát is rendeztek a tiszteletükre és őket javasolták az Emberi Jogok európai

³⁰¹ Gutiérrez Mellado: Un soldado de España, 136.o.

díjára, a katonai körök ellenkampánya, erős ellenállása miatt végül mégsem lett belőle semmi.

Gutiérrez Mellado így emlékezett vissza: "Amikor nem sokkal az F-23 előtt néhány képviselő újra fel akarta vetni az UMD elítélt tagjainak problémáját a Parlamentben, én továbbra is az előző álláspontomat védtem, mert továbbra is úgy tartottam, hogy a pillanat alkalmatlan erre. Mert nem tudták, hogy az "UMD ügy" továbbra is fontos ürügyet jelentett azoknak, akik készen álltak arra, hogy fellépjenek a demokrácia ellen. Ez valami rögeszme volt. Máig (1983. februárjában) az UMD volt tagjai igen eltérő életutakat, szakmai, politikai, életutakat ^{jártak be}. Sokan mondják, hogy elítélésük, a velük való bánásmód foltot ejtett a becsületükön. De ez nem igaz. A becsületen kívülről nem tud folt esni. A saját lelkiismereted dönti el, hogy vétettél-e a becsület ellen. De érthető, ha azokra a keserű időszakokra szomorúsággal, rossz emlékekkel gondolnak. Emberileg érthető, ha traumaként élték át azt, hogy el kellett hagyniuk a katonai pályát. Katonai pályát elhagyni mindig nagyobb megrázkódtatás, mint bármely más pályát, foglalkozást. És főleg ilyen kellemetlen körülmények között. Szeretném, ha mindenki megértene, és az azóta eltelt idő és bekövetkezett események már más megvilágításba is helyezik a dolgokat. Ki lehet használni a mostani megértőbb és józanabb légkört olyan intézmények között, akiket nemrégén még nagyfokú gyanakvás választott el egymástól. Számomra a szakmai oldal le van zárva. Szeretném azt kérni az elítéltektől, hogy értsék meg, hogy gyakorlatilag lehetetlen lenne visszatérniük az aktív szolgálatba. Amit, úgy gondolom, igazából ők maguk sem kívánnak lelkük mélyén. És bizonyára tudják, tudniuk kell, bármennyire is szomorú, hogy maga a katonai közösség sem fogadná el az aktív szolgálatba való visszahelyezésüket, az nagy feszültséget, tehát a hadsereg megosztottságát eredményezhetné. Ezzel szemben, ez számomra elsősorban morális, érzelmi probléma. Vagyis megértem, hogy azt szeretnék, ha törölné a szolgálati lapjukról, önéletrajzukból a "hadseregből eltávolított" megjegyzés. Nem tudom mikor, hogyan, a törvényesség keretein belül milyen hivatalos intézkedéseket hozhatna az illetékes hatóság, szervezet ez ügyben. De ha pozitív döntés születne, vajon sokat kérnék-e egyesektől, ha azt kérném, hogy felejtsék el e téma iránti szenvedélyességüket, és értsék meg a mások hő vágyát, amely hivatalosan megtisztítaná szolgálati lapjukat, ami családjaik, fiaik, feleségük számára jótékony szellemi és emberi hatással lenne? És vajon sokat kérnék a másoktól, hogy mondják azt régi társaiknak: "Habár legális tiszták vagyunk, megértjük, hogy nem volt teljesen igazunk, és a hadsereg érdekében automatikusan tartalékos állományba vételünket kérjük"? És hogy mind egyesek mind mások, a sors eltérő útjain

haladva, tegyék a tröténelem archívumába, Spanyolország érdekében, ezt a szerencsétlen ügyet. Mennyiségi tekintetben korlátozott ügy volt, de a körülmények miatt, egyesek hibái, mások szenvedélyessége miatt talán, annyi kárt okozott a Fegyveres Erők egységének. Talán utópia ez, de hiszem, hogy a nagylelkűség tiszteletet szerez azoknak, akik képesek rá.³⁰²

X X X X

³⁰² U.o.,136-138.o.

BEFEJEZÉS

Értekezésemet az F-23-as eseményekkel zártam. Ezt, mint az előszóban említettem, elsősorban a spanyol átmenet logikája és periodizációja indokolja. A demokratikus hatalom intézményesülésének periódusában szükségképpen hatalmas és hangos politikai viták és küzdelem közepette születtek meg az új törvények, új intézmények, az új alkotmányos rend. E politikai küzdelem hatása, tényei elől nem térhetett ki a fegyveres erők tisztikara sem. "Természetes" módon reagált, s reagáltak az egyes tisztek, főtiszték is, neveltetésüknek, társadalmi és testületi tapasztalataiknak megfelelően.

Ha a periódus sajtóját, irodalmát, a tisztek magatartását elemezzük, azt is láthatjuk, hogy ezek az évek nemcsak a konfrontáció, a konfliktusok, de a politikai nevelődés esztendeit is jelentették.

1981. február 23 ebben a folyamatban a kulminációs pontot is jelentette, amelynek tanulságai nemcsak a társadalom, de a katonák számára is jelentősek voltak. Utána a demokratikus renddel szembeni fellépés és konspiráció lehetőségei erőteljesen korlátozódtak. Persze ilyen irányba hatott az is, hogy az alapvető törvények megszülettek, s így a hadsereg szerepe, helye az új, demokratikus rendben ismét világos és biztos lett. Ez pedig a tiszti lojalitás és fegyelem megszilárdulását is elősegítette.

Az ezt követő feladatok már a fegyveres erők belső ügyeit érintették, a belső katonai reformokra irányítva a tisztek figyelmét. A hadsereg szervezeti felépítése és ennek lehetséges új modellje, a finanszírozás kérdései, az új katonai szabályzatok kialakítása, a katonai szolgálat új filozófiája, stb -, és mindez természetesen összekapcsolva a NATO-hoz való csatlakozás ügyeivel, nehéz, bonyolult feladatokat jelentettek. Ezek a kérdések ugyancsak izgalmasak, de nem tartoznak a célul kitűzött témához, ezért tárgyalásuktól eltekintek. Vizsgálatom célja az volt, hogy bemutassam: a spanyol társadalom egy különleges helyzetű csoportja, amely ugyanakkor erős intézményi keretek között működik, hogyan kereste helyét a körülötte viharos gyorsasággal és néha politikai viharokkal is zajló és változó új társadalmi-politikai környezetben. Áttekintve értekezésemet, az olvasó joggal teheti fel a kérdést: a dolgozat inkább a hadsereg oldaláról szemléli - mutatja be e "kapcsolódás" kérdéseit, a "társadalom" felől viszont alapvetően a sajtó által megjelenített véleményeket mutatja be. Szeretném jelezni, e tény nem feltétlenül kutatásaimban jelentkező hiányt jelez. Inkább azt a - talán meglepőnek tűnő - tényt, hogy a politikai pártok, legalábbis a nyilvánosság előtt, nem foglalkoztak a

hadsereg kérdéseivel, még kevésbé vettek részt a polémiákban. Alig találunk e periódusban olyan értékelhető megnyilvánulást, melyet pártok vagy pártvezetők tettek. A politikai pártok számára, és egymás közötti küzdelmeikben - legalábbis a nyilvánosság előtt - a hadsereg "tabu" volt, ahogy az volt a polgárháború is. Egy pártok közötti hallgatólagos paktumot lehet feltételezni - amely mindenképpen az átmenet egyik (bölcsnek tűnő) egyezsége volt.³⁰³ Mindenesetre az megállapítható, hogy a spanyol fegyveres erők - mert a spanyol demokratikus átmenet nem a radikális portugáliai katonai modellt mutatta -, önmaguk átalakításához s az új helyzet elfogadásához hat-hétéves vajudás, vissza-visszatérő belső krízisek nyomán jutottak el.

De ezek a krízis-állapotok - a végeredmény felől tekintve - inkább a "hőemelkedés", semmint a "láz" képzetét keltik bennünk. A spanyol fegyveres erők elfogadták a demokratikus és alkotmányos új rendet.

³⁰³ v.ö. Anderle Á.: Spanyolország története, 145-146.o.

JEGYZETEK

ⁱ Új szavak születtek: pl. "liberális", ami alatt az abszolutista monarchia ellenségeit értették (a XX. században ez lesz a konzervatív); "pronunciamiento" (Rafael Diego 1820-ban használta először a korona elleni lázadását így nevezve); a kezdeti felhívást, fegyverbe szólítást jelentette, majd később az egész mozgalom neve lett. (J. Hooper, 74.old.)

ⁱⁱ A Politikai Felelősség Törvényében az 1934. október 1. és 1936.július 18. közötti azonnali tetteket vagy nem megtett cselekedeteket büntették, amelyekkel a "vörös felforgatást segítették több mint két évig fennmaradni és gátolták a történelmileg elodázhatatlan és gondviselészerű Nemzeti Mozgalmat győzelemre jutni." (Rafael Díaz-Llanos: Responsabilidades políticas, 369.old., idézi J.I.Martinez Paricio, 418.o.)

ⁱⁱⁱ "... decretando que serían juzgados por Tribunales Militares mediante procedimiento sumarísimo los que relajasen cualquier reunión, conferencia o manifestación no autorizada. (Art.5.c), los obreros en huelga (5.f), y en general todos los que alterasen el orden público (art.10)" (idézi: UMD, 22.old.)

^{iv} "a Haza függetlenségének és egységének, területi integritásának biztosítása, a nemzetbiztonság és az intézményes rend védelme" (Ley Orgánica del Estado, 37.cikkely)

^v Pl. a Código de Derecho Militar 1945, Decreto de Bandidaje y Terrorismo 1960 is erre adott lehetőséget.

^{vi} A legélesebb jelenet akkor játszódott le, amikor a tömegből hangzó felkiáltásokra: "A hadsereget a hatalomra!, Éljen a hadsereg! Éljen Franco! Éljen a Csendőrség!", stb., miután egy magasrangú tiszt sem reagált, Gutiérrez Mellado kormányfő-helyettesnek kellett közbelépnie. "Mindenki, aki egyenruhában van, vigyázz! és csönd! Aki akar és tud imádkozni, az imádkozzon!" - kiáltotta. Válaszul azonban, rendkívüli dolog történt: Camilo Menéndez Vives haditengerészeti ezredes is felkiáltott: "A fegyelemnél előbbre való a becsület! Mindenki, aki egyenruhában van, tisztelegjen a zászlónak!" Az 54 éves Camilo Menéndez Vives a Tengerészeti Hadiiskola igazgató-helyettese volt, kifejezetten konzervatív eszméiről és szélsőjobb családi kapcsolatairól volt híres. Franco halála után elégedetlensége egyre nőtt, s ezt nem rejtve véka alá, több cikket publikált a

szélsőséges "El Alcázar" című katonai lapban. Ezekért többször könnyű feddésben részesült. A temetesen történtek miatt fegyelmi bizottság elé került felelősségének megállapítására, de idővel ügye feledésbe merült és csak igen enyhe ítélettel végződött. A katonai intézményen belül a fegyelem megbomlani látszott. (Carlos Fernández, id. mű, 151.o.)

vii A tengerészeti miniszter ilyen határozott és azonnali lemondásának többek szerint az volt az oka, hogy a polgárháború elején, a tengerészeket érte a legtöbb, legkegyetlenebb atrocitás a köztársaságparti erők részéről: 1936. júliusától szeptemberig több, mint 200 admirálist, főtisztet és tisztet gyilkoltak meg a hadihajókon. "Tömegesen végeztek ki tengerésztiszteket, , kegyetlen, undorító gyilkosságok sorát követték el, talán többet, mint a szárazföldi vagy a légierőnél" (Gutiérrez Mellado: Un soldado de España, 100.o.)

viii A későbbiekben ennek ellenére el fogja érni az altábornagyi rangot és Quintero ill. Ponce y León is fontos beosztásokat fognak betölteni a Szárazföldi Erőknél, ill. a Legfelsőbb Vezérkarban! (Quintero a Sorozási és Mozcósítási Főosztályon; ő híres lesz még az ún. Quintero-jelentésről is, amely a török államcsínyről szolt és jelentős mértékben hozzájárult az 1981. február 23-i spanyol puccs kirobbanásához is.

ix A Szárazföldi Erők Mozcósítási főnöke, majd a zaragozai gyalogos dandár törzsfőnöke volt ezredesi rangig emelkedve. Két könyvet írt: "España indefensa" (Védtelen Spanyolország), "Mi lucha por un ejército profesional" (Harcom egy hivatásos hadseregért), amelyekben kifejtette, hogy Spanyolország védelmi struktúráját át kell alaktani és megváltoztatni a jelenlegi sorozási rendet áttérve az önkéntes és hivatásos rendszerre. Ezen eszméivel szembekerült a Védelmi miniszterrel és a legfelsőbb katonai vezetéssel, s emiatt öt hónapi börtönbüntetésre ítélték, 1990-ben pedig kizárták az aktív állományból.

x A főszereplők közös vonása volt, hogy mélyen kötődtek az elmúlt rendszerhez. Erre a hosszasan idézett "dicső, briliáns" szolgálati dossziékból egyértelműen fény derült: Miláns del Bosch tábornok régi monarchista katonatiszti családból származott, több tábornok került ki családjukból. Részt vett a polgárháborúban, természetesen a nacionalisták oldalán, majd Hitler oldalán a División Azul (Kék Hadosztály) kötelékében az orosz hadjáratban. Torres Rojas tábornok büszkén nyilatkozta falangista-voltát, San Martín ezredes büszkén vallotta, hogy Carrero Blanco hírszerző szolgálatában szolgált (Prieto, 110.old). Armada tábornok is a nacionalista hadseregben harcolt, majd az orosz fronton ő adott tüztámogatást ágyuüteggel

Miláns századának. García Carrés, aki az egyik vertikális szakszervezet elnöke volt Franco idejében, a 23-F egyetlen civil vádlottja, nem titkolta, hogy "falangista voltam és az is vagyok, ez Spanyolország szolgálatának eszméje." A tárgyaláson a falangisták egyen-kék ingében jelent meg, s a mosdóban egy fiatalember római üdvözléssel köszöntötte. A tárgyalás folyamán a hallgatóság között kialakult egy erős "zona nacional". García Carrés érdekes módon mindenhol, mindenkiel kapcsolatban felbukkant, de igazán nem derült fény a szerepére. Tejeróról úgy nyilatkozott, mint egy nagy spanyolról, akinek legfőbb gondja a Guardia Civil és Spanyolország. Franco halála óta Spanyolország igen nehéz helyzetben, romokban, csődben van - mondta, s Miláns del Bosch-t azzal buzdította, hogy mit szólna nagyapja, akit megöltek a polgárháborúban, ha tudná, hogy gyilkosa még mindig szabadon sétál Spanyolország földjén. "Szétverték a július 18-i államot, a 40 évnyi békét és fejlődést kidobták az ablakon, és most ti, a győzők vagytok a legyőzöttek. Ha a szocialisták győznének, akkor a háború összes győztes tábornokát a vádlottak padjára ültetnék..." (Prieto, 87, 172-173.old.)

Tejero alezredes kihallgatásakor az egyik védő azt kérdezte tőle, hogy nem ugyanazok az indokok vezették-e őt is február 23-án tette végrehajtására, mint annak idején Francót, amikor megindította a felszabadító háborút? S ezzel igen kényes kérdésre tapintott. De még ez sem volt elég, hozzátette még: "Nem ugyanolyan célok vezették-e önt, mint hajdan sok olyan tábornokot, akik ma felelősségteljes beosztásokat töltenek be?" S elég volt körbenézni a bíróságon, hogy kiderüljön: valamennyi jelenlévő magasrangú tiszt részt vett a polgárháborúban... (Prieto, id. mű, 127.old.)

^{x1} Carlos Fernández " Domínguez százados elítélése egyenlő lenne a Cortes, a kormány, a király elítélésével!" (U.M.D. 202.old., Fortes - Otero 200-201.o.)

IRODALOMJEGYZÉK

Forrásmunkák:

Armada, Alfonso: Al servicio de la Corona, Planeta: Espejo de España,
Madrid, 1983

Baño, Antonio Alonso: "18 de julio o la destrucción del Ejército" in: El País,
1981.július 18. 9.old. Opinión

Busquets, Julio: El militar de carrera en España első kiadás: 1967. Ed. Ariel,
Barcelona, 1984 -aktualizált, javított, bővített kiadás;

Calvo Sotelo, Leopoldo: Memoria viva de la transición, ed. Esplugues de Llobregat,

Cano Hevia, Juan: De la guerra y la paz, Ministerio de Defensa, 1988.

Caparrós, Francisco: La UMD: militares rebeldes, Ed. Argos Vergara, Barcelona,
1983.nov.

Constitución española, Ed. Goñi, Madrid, 1979

Domínguez, José Ignacio: Cuando yo era un exiliado, Ed. Cambio 16, Madrid, 1977.

Fortes, José - Otero, Luis: Proceso a nueve militares demócratas - Las Fuerzas
Armadas y la U.M.D., Ed. Argos Vergara, Barcelona, 1983.nov.

Gutiérrez Mellado, Manuel: Un soldado de España - conversaciones con Jesús
Picatoste, Argos Vergara, Barcelona, 1983.

Inglés, Amadeo Martínez: La Transición vigilada; Del Sábado Santo "rojo" al
23-F, Ed. Temas de Hoy, 1994.

Iniesta Cano, Carlos: Las Fuerzas Armadas (1975-1985) in: España diez años
después de Franco, Planeta, Barcelona, 1987.

Mérida, María: Mis conversaciones con los generales, Barcelona, Plaza y Janés,
1979.

Morán, Gregorio: El precio de la Transición Ed. Planeta, Barcelona, 1991.

Muñoz Molina, Antonio: El dueño del Secreto, Ed. Ollero y Ramos, Madrid, 1994

Prieto, Martín, Técnica de un golpe de Estado. El juicio del 23-F, Barcelona, ed.
Grijalbo, 1982

UMD -Unión Militar Democrática (illegális kiadás, ed. és dátum nélkül,
(valószínűleg 1976.)

Reales Ordenanzas

Ley Orgánica 6/1980

Reglamento - Planas Mayores de Infantería, Estado Mayor del Ejército, 1976, 2 ed.
1978

Doctrina - Empleo táctico y logístico de las Armas y los Servicios, Estado Mayor
del Ejército, 1976.

Folyóiratok, napilapok

El País 1976-1982

Ejército 1977-1982

Revista Española de Defensa 1977-1989

Indice El País 1976-1984

Anuario El País 1982-1988

ABC, Ya, El Alcázar 1975-1980

Reconquista 1980

Revista de Estudios Políticos 1975, 1976, 1977

Revista internacional de sociología, vol.43, 1985. április-május: número monográfico
sobre Fuerzas Armadas y Cuerpos de Seguridad

Felhasznált irodalom

50 años en la vida de España: 1977. Diario 16, nº 42

Aguilar, Miguel Angel: "Los oficiales que vienen/y2" in: El País 1981. július 18.

14.old.Nacional -Política

Agüero, Felipe: Militares, civiles y democracia. La España postfranquista en
perspectiva comparada. Alianza Editorial, Madrid, 1995

Anderle Ádám: Megosztott Hispánia. Budapest, Kossuth, 1985.

Anderle Ádám: Spanyolország története. Budapest, Móra, 1992.

Bañón Martínez, Rafael és Olmeda Gómez, José Antonio: „La investigación social de
la organización militar in: Revista internacional de sociología, vol.43.1985. ápr., jún.

Barcelona: Plaza y Janés, 1990.

Baquer, Alonso Miguel: El militar en la sociedad democrática, Madrid, Endema, 1988

Baquer, Alonso Miguel: Las fuerzas armadas en la época del general Franco in: Las Fuerzas Armadas españolas. Historia institucional y social, vol.8.cap.31.,Ed.

Alhambra, Madrid, 1986

Baquer, Alonso Miguel: Los problemas de la defensa. in: España: un presente para el futuro, vol.II., Instituto de Estudios Económicos, Madrid, 1984.

Busquets, Julio Bragulat: El ejército ante los problemas sociales contemporáneos
Ejército: cultura y paz, Madrid, 1962.

Cardona, Gabriel: El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil, Madrid, Siglo XXI, 1983.

Carlos Fernández S.: Los militares en la transición política, Argos Vergara, Barcelona, 1982.

Cernuda, Pilar- Oneto, José - Pi, Ramón - Ramírez, Pedro J.: Todo un Rey, Ed. EyE, 1981.

Comellas, José Luis: Historia de España moderna y contemporánea, 5. kiadás, Madrid, 1979.

Csejtei Dezső: A spanyol exisztencializmus története, Gondolat, Budapest, 1986.

Csejtei Dezső: José Ortega y Gasset, Kossuth, Budapest, 1988.

Díaz Herrera, José: Los secretos del poder: del legado franquista al ocaso del felipismo: episodios inconfesables, Madrid. Temas de hoy, 1994.

Diccionario de sociología: „Militares”, 1986.

Díez-Alegría, Manuel: „Defensa y sociedad” (akadémiai székfoglaló beszéd) Real Academia de Ciencias Morales y Políticas, Madrid, 1968.

Díez-Alegría, Manuel: Ejército y sociedad, Alianza Editorial, Madrid, 1972.

Echevarría Rodríguez, Carlos: Aproximación psico-sociológica: la formación militar y sus roles, pautas, escenarios y objetivos futuros.

Gala, Antonio: Cuaderno de la Dama de otoño, Ed. Círculo de los Lectores, Barcelona, 1987.

Gala, Antonio: Dedicado a Tobías, Ed. Círculo de Lectores, Barcelona, 1989.

García, José: Spanyolország a XX.században. Budapest, Kossuth, 1973.

Gándara , Alejandro: No nos entendemos Ed.Jucar Universidad, Serie Sindéresis,
1989

Gömöri Endre: Francótól Felipéig. Budapest, Kossuth, 1986.

Harsányi Iván:A Franco-diktatúra születése.Budapest, Kossuth, 1988.

Hernández Sánchez-Barba, Mariano, y otros: Historia social de las Fuerzas
Armadas,

Hernández Sánchez-Barba, Mario: La Corona y las Fuerzas Armadas,

in: Las Fuerzas Armadas españolas. Historia institucional y social, vol. 8.
cap.32.,Ed. Alhambra, Madrid, 1986

Historia de las Fuerzas Armadas vol.3, Ed. Palafox, Zaragoza, Planeta Barcelona,
1984

Hooper, John: Los españoles de hoy, Javier Vegara editor, Madrid, 1987

Jarnés Bergua, Enrique: Ejército y cultura, Ed. Forja, Madrid, 1982.

Jeskó Rita: Németország és a spanyol polgárháború (Egyetemi szakdolgozat,
Szeged, JATE, 1994.) Témavez.: Anderle Ádám

Jiménez Martínez, Carlos: Vocación militar

Jornadas sobre las Fuerzas Armadas ante la Sociedad del Cambio, Madrid, 1984.

május ,Club Diálogos para la Democracia en colaboración con el Ministerio de
Defensa

Kancsár Zita: Franco: trayectoria al poder(Egyetemi szakdolgozat, Szeged, JATE,
1994.)Témavez.: Anderle Ádám

Kindelán, Alfredo: Ejército y política Ed. Ares, Aguilar Madrid, dátum nélkül,
ABC- cikk 1959.dec.19.

La España aislada in: Cuadernos del mundo actual, Historia 16

La profesión militar desde la perspectiva ética, Cuadernos de estrategia de
CESEDEN, Madrid, 1992.

La profesión militar desde la perspectiva social, Cuadernos de estrategia de
CESEDEN,nº.19, Madrid, 1992. Madrid, Alhambra, 1986.

Martínez Paricio, Jesús Ignacio: Ejército y militares: 1898-1988,in:España -
sociedad y política (vez.:Salvador Giner), Espasa Calpe, 1990, Madrid

Martínez Paricio, Jesús: El cambio de modelo de organización en la profesión

militar: hacia el corporativismo

Martínez, Paricio, Jesús I.: Para conocer a nuestros militares, Madrid, Tecnos, 1983.

Mojón, Marisa Rodríguez: Integración militar en la sociedad de cambio tecnológico

Moro Cardenas: El Ejército en la sociedad contemporánea, 1969

Muñoz Molina, Antonio, Ardor guerrero. Una memoria militar, ed. Alfaguara, Madrid, 1995

Muñoz Molina, Antonio: Ardor guerrero, Una memoria militar, Ed. Alfaguara, Buenos Aires, 1995, Santillana, Madrid, 1995

Nueva historia de España (több szerző), 17. El siglo XX. Los primeros treinta años. EDAF, Madrid, 1981.

Olmeda Gómez, José Antonio: Las Fuerzas Armadas en el Estado Franquista, Madrid, El Arquero, 1988.

Payne, Stanley G. "La transición española desde el punto de vista histórico", Cuenta y razón, no. 1, 1981.

Payne, Stanley G.: Los militares y la política en la España contemporánea, París, Ruedo Ibérico, 1968.

Pérez Henares, A.-C.A. Malo de Molina-E. Curiel: Luces y sombras del poder militar en España, Ed. Temas de hoy, Madrid, 1989.

Pitarch, José Luis: Diario abierto de un militar constitucionalista (primavera de 1981) Valencia, ed. Fernando Torres, 1981.

Pitarch, José Luis: El honor y el honor militar, Barcelo, ed. Grijalbo, 1984.

Prats del Campo, Joaquín: La formación del militar de carrera (Aspectos específicos)

Prudencio García: Ejército: presente y futuro, I. Ejército, polemología y paz internacional. Alianza Editorial 1975

Quero Rodiles, Felipe: Estatuto profesional del militar

Rafael Díaz-Llanos: Responsabilidades políticas, La Coruña, Imp. Roel, 1939.

Ramírez Lafita, María José: La movilidad social en las FAS

Ramón Salas Larrazábal: "Historia del Ejército Popular de la República",

Madrid, Editora Nacional, 1973

Salas Larrazábal, Ramón: Las Reales Ordenanzas, in: Las Fuerzas Armadas españolas. Historia institucional y social, vol.8.cap.33.,Ed. Alhambra, Madrid, 1986

Simon János: Az autoriter rendszerből a demokráciába való átmenet politikuma Spanyolországban (kandidátusi értekezés, Budapest, 1994.máj.

Szabó László: Spanyolország kikövezett útja a NATO-ba. Budapest,Stratégiai és Védelmi Kutatóintézet, Védelmi tanulmányok No. 9, 1995.

Szilágyi István: Demokratikus átmenet és konszolidáció Spanyolországban (nagydoktori dolgozat)

Tamames, Ramón: La España alternativa, Espasa Calpe, Madrid, 1993.

Todero Frigyes: Spanyolország 1939-1975. Gyorsuló idő, Magvető Kiadó, Budapest, 1976.

Tuñón de Lara, Manuel: "Dos siglos de Ejército y sociedad españoles"1,2, El País, 1981. március 20, 21. 7.old. Opinión

Tussel, Javier: La España de la posguerra

Unión Militar Democrática: Los militares y la lucha por la democracia, Madrid, 1976.

Vilar, Pierre: Spanyolország története, Gondolat, 1984.

Zalai Anita: Franco en el poder, (Egyetemi szakdolgozat, Szeged, JATE, 1994.)

Témavezető: Anderle Ádám